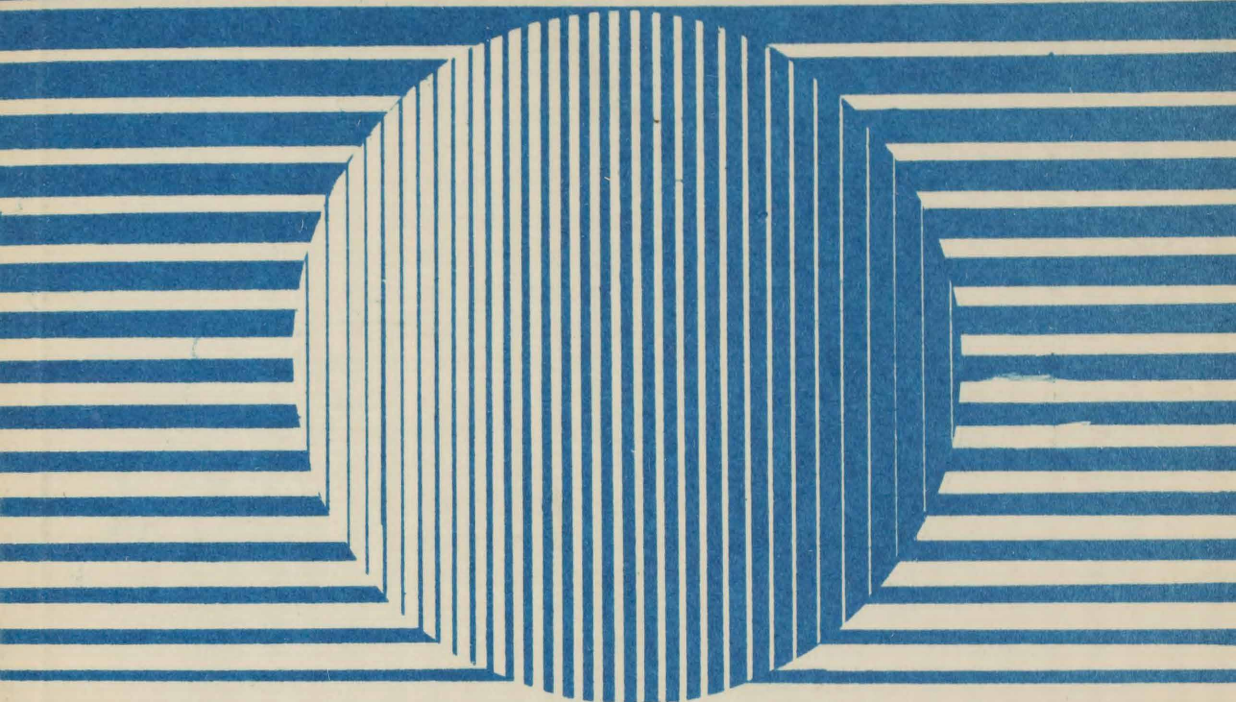

POLSKA AKADEMIA NAUK

OŚRODEK INFORMACJI NAUKOWEJ

PL ISSN 0324-8194

**ZAGADNIENIA
INFORMACJI
NAUKOWEJ**

1980 WARSZAWA NR 1(36)

POLSKA AKADEMIA NAUK

OŚRODEK INFORMACJI NAUKOWEJ

**ZAGADNIENIA
INFORMACJI
NAUKOWEJ**

1980

WARSZAWA

NR 1 (36)

**RADA REDAKCYJNA: Bożenna BOJAR, Mieczysław DE-
RENTOWICZ, Alina GOLINSKA, Barbara KRYGIER, Bro-
niśław ŁUGOWSKI (redaktor naczelny), Maria SZOMAŃ-
SKA (sekretarz redakcji), Janusz ŚACH, Hanna UNIEJEW-
SKA, Olgierd WOJTASIEWICZ, Krystyna WYCZAŃSKA**

**Do 1971 roku czasopismo ukazywało się pod tytułem
„BIULETYN ODIIN PAN”**

PL ISSN 0324-8194

**ADRES REDAKCJI: Ośrodek Informacji Naukowej PAN
Warszawa, ul. Nowy Świat 72 (Pałac Staszica)**

W.D.N. Zam. 21/80 Nakład 200+25

JAN LENART, BRONISŁAW ŁUGOWSKI
Ośrodek Informacji Naukowej PAN

UNIwersytet w systemie informacji naukowej

Informacja naukowa w ramach SINTO. Rozproszenie zbiorów bibliotecznych i działalności informacyjnej w Polsce. Opóźnienie w stosunku do zagranicy. Problem centralizacji i decentralizacji procesów informacyjnych. Informacja jako integralna część działalności naukowej. Rodzaje procesów informacyjnych w uczelni typu uniwersyteckiego. Przykładowe kierunki rozwoju działalności informacyjnej, stwarzające szczególnie pilne zapotrzebowanie na współpracę ze strony środowisk i placówek uniwersyteckich.

WARUNKI ROZWOJU INFORMACJI NAUKOWEJ W POLSCE

Systemem informacyjnym jest każdy względnie wyodrębniony układ funkcjonalny, realizujący określone procesy informacyjne. System taki może być częścią większego systemu informacyjnego /a ten z kolei jeszcze większego/, jak też sam może składać się z szeregu systemów niższego rzędu. Mało wnosi przy tym próba operowania terminami "nadsystem" i "podsystem", przede wszystkim dlatego, że wybór rzędu zerowego pozostaje zawsze sprawą umowną. Przyjmujemy zatem, że systemem informacyjnym jest system dziedzinowo-gałęziowy /lub specjalistyczny, lub terytorialny/ SINTO. Jak wiadomo, w "Projekcie ogólnym SINTO" przewiduje się dwa sys-

temy dziedzinowo-gałęziowe informacji, stosunkowo silniej związane z nauką, a słabiej z techniką, mianowicie: System Informacji o Naukach Społecznych oraz System Informacji o Naukach Ścisłych i Przyrodniczych.

Odpowiedzialność za utworzenie i funkcjonowanie pierwszego z wymienionych systemów już w momencie powstania "Projektu ogólnego SINTO" została nałożona na Polską Akademię Nauk. W końcu 1979 r., zgodnie z Wytycznymi Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, powierzono Akademii również budowę Systemu Informacji o Naukach Ścisłych i Przyrodniczych^{x/}. Wydaje się, że ta decyzja Ministerstwa, niezależnie od jej motywów, zasługuje na podkreślenie, gdyż przybliżyła obowiązującą dotychczas koncepcję tworzenia dla nauki dwóch różnych systemów informacyjnych /t.j. o naukach społecznych oraz o naukach ścisłych i przyrodniczych/ do bardziej uzasadnionego potraktowania ich jako jednego systemu informacji naukowej, który obejmowałby oba wspomniane wyżej formalne systemy dziedzinowo-gałęziowe.

Czynnikami łączącymi je w jedną - dotychczas nieformalną - całość wydają się być:

- ogólne podobieństwo treści informacji /dokumenty i fakty naukowe/, tworzących ją środowisk, podstawowych grup użytkowników, a także metod realizacji procesu informacyjnego;
- celowość zorganizowania centralnych ośrodków realizacji niektórych procesów informacyjnych, w szczególności elektronicznego przetwarzania danych oraz mikrografii i reprografii, połączona z praktyczną koniecznością podziału, bądź to dwóch systemów dziedzinowo-gałęziowych /nauk społecznych i nauk ścisłych i przyrodniczych/, bądź też jednego systemu informacji naukowej, na te same w obu przypadkach podsystemy tematyczne i problemowe;
- niewątpliwa konieczność oparcia działalności obu dotychczas projektowanych systemów dziedzinowo-gałęziowych na ściślejszej, wzajemnie uzgodnionej i skoordynowanej, współpracy wszystkich istniejących w kraju placówek naukowych, w szczególności instytutów PAN i szkół wyższych, w tym zwłaszcza uniwersytetów i innych uczelni akademickich.

^{x/} Wytyczne w sprawie opracowania "Programu budowy rządowego systemu informacyjnego SINTO na lata 1981-1985", Warszawa, MNSzWiT - Centrum INTE październik 1979 r., tab. 1, p.15 i 17.

Wszystko to nie oznacza, że rozumiany w powyższy sposób system informacji naukowej miałby być oderwany od pozostałych systemów dziedzinowo-gałęziowych, specjalistycznych i terytorialnych SINTO.

Dla ścisłości należy zaznaczyć, że odrębne traktowanie dwóch systemów dziedzinowo-gałęziowych informacji "o naukach" będzie w niektórych przypadkach nadal uzasadnione. Dotyczy to na przykład wzajemnych stosunków z istniejącymi lub mającymi powstać zagranicznymi systemami informacyjnymi, które ograniczają swą działalność do jednej z omawianych grup nauk /tj. społecznych lub ścisłych i przyrodniczych/, oraz udziału w wyodrębnionych pod tym względem międzynarodowych systemach i programach informacyjnych /np. Międzynarodowy System Informacyjny Nauk Społecznych, projektowany Międzynarodowy System Informacyjny Nauk Ścisłych i Przyrodniczych, program Europejskiej Współpracy Informacyjnej Nauk Społecznych - ECSSID itp./. Odróżnianie systemów informacyjnych nauk społecznych oraz nauk ścisłych i przyrodniczych może być też celowe z punktu widzenia niektórych przesłanek metodologicznych.

Na przykład cechą wyróżniającą informacji o naukach społecznych jest jej aspekt ideowo-polityczny. Zapewnienie właściwego doboru pod tym względem informacji gromadzonej na wejściu i rozpowszechnianej na wyjściu systemu informacyjnego jest z pewnością jedną z głównych zadań służb informacyjnych, choć zadanie to nie może być adresowane wyłącznie do nich. Szeroko pojęty system informacyjny musi bowiem obejmować zarówno elementy ściśle informacyjne /zbiory pierwotnych, pochodnych i wtórnych dokumentów informacyjnych, aparat logiczno-semantyczny, urządzenia techniczne, kadry pracowników informacji itd./, jak też "środowisko społeczne" systemu: użytkowników mniej lub bardziej aktywnie oddziałujących na system oraz środowiska naukowe reprezentujące poszczególne dyscypliny /lub problemy interdyscyplinarne/, a także inne instytucje i organizacje. O ideowo-politycznej, jak merytorycznej /naukowej, zawodowej/ wartości informacji będzie cydować w praktyce nie tylko działalność właściwych służb informacyjnych, ale i atmosfera panująca w odpowiednich tematycznych lub problemowo środowiskach naukowych, instytucjach, środowiskach frontu ideologicznego itp.

Z kolei w odniesieniu do informacji o naukach ścisłych i

przyrodniczych aspekt ideowo-polityczny ma często mniejsze znaczenie, dużo większe natomiast - problem powiązania z aktualnymi i perspektywicznymi potrzebami rozwoju techniki i technologii oraz praktyki produkcyjnej i gospodarczej. I tu również - analogicznie do podziału odpowiedzialności za poziom ideowo-polityczny informacji o naukach społecznych - odpowiedzialność za jakość informacji ocenianą z punktu widzenia wpływu nauk ścisłych i przyrodniczych na rozwój techniki i gospodarki spada zarówno na służby informacyjne, jak i na uprawiające poszczególne dyscypliny środowiska naukowego.

Oba przewidywane w "Projekcie ogólnym SINTO" systemy informacji naukowej obejmują łącznie ogromny i nader zróżnicowany zakres tematyczny. W związku z tym ich tworzenie będzie wymagać zarówno wielkiego wysiłku intelektualnego, jak też bardzo dużych nakładów materialnych. Wstępne, przybliżone szacunki wskazują, że wydatki na samo tylko opracowanie i wdrożenie tych systemów wyniosą około 1 mld zł^{x/}. Z uwagi na wysokie koszty i wielki zakres zadań rzeczowych zarówno projektowanie obu systemów, jak też ich wdrażanie będzie musiało rozciągnąć się na szereg lat i powinno doprowadzić w końcowej fazie do utworzenia systemów zautomatyzowanych. Automatyzacja będzie konieczna zarówno z uwagi na skalę przyszłej działalności omawianych systemów, jak też ze względu na konieczność współpracy z odpowiednimi systemami międzynarodowymi i zagranicznymi, które w coraz szerszym zakresie zaczynają posługiwać się techniką elektronicznego przetwarzania danych.

Ponadto, z uwagi na zakres obu systemów informacyjnych muszą one być projektowane jako systemy otwarte, elastyczne, z założeniem, że w miarę przyszłego rozwoju nauki w Polsce i na świecie będzie się do nich włączać nowe dyscypliny naukowe i nowe problemy interdyscyplinarne, a także nowe kategorie użytkowników itp. W szczególności, tylko na podstawie doświadczenia można pra-

^{x/} Dla porównania można podać, że koszt wdrożenia Systemu Informacji Chemicznej SINTO został określony na około 500 mln zł. Z kolei na uporządkowanie i ujęcie w system ogólnokrajowy różnych już istniejących form działalności informacyjnej w RFN władze tego kraju przewidywały na lata 1974-1977 wydatki ze środków federalnych w kwocie ponad 442 mln DM /zobacz Programm der Bundesregierung zur Förderung der Information und Dokumentation /IuD-Programm/ 1974-1977, Bonn 1976, s. 112/.

widłowo zorganizować dopływ informacji dotyczącej dyscyplin naukowych i zjawisk realnych nie związanych jednoznacznie z pojęciem "społeczne" lub "ściśle" czy też "przyrodnicze", ale mających istotne znaczenie dla rozwoju tych nauk /np. filozoficzne aspekty fizyki lub biologii; społeczne aspekty automatyzacji procesów produkcyjnych, kryzysu energetycznego, ochrony środowiska itp. oddziaływania stanu techniki i gospodarki na zadania badań podstawowych w zakresie nauk przyrodniczych itp./.

W związku z tym wydaje się, że dalsze prace projektowe powinny być prowadzone w taki sposób, aby otrzymać w efekcie - po pierwsze - określenie podstawowych zasad i kierunków dalszego rozwoju informacji naukowej w całości, po drugie - dość szczegółowy /"techniczny"/ projekt organizacji tych elementów i procesów, które powinny być tworzone i realizowane centralnie dla całego systemu informacji naukowej w kraju /środki normatywne i lingwistyczne, oprogramowanie, bazy komputerowo-mikrograficzno-reprograficzna/. Natomiast szczegółowa dokumentacja techniczna w pełnym zakresie powinna być sporządzona kolejno dla poszczególnych podsystemów tematycznych /dyscyplinowych/ i problemowych, które należy też wdrażać do eksploatacji bez oczekiwania na ostateczne przygotowanie do wdrożenia systemu informacji naukowej jako całości. Docelowo system informacji naukowej obejmie w ten sposób wszystkie dyscypliny i problemy interdyscyplinarne, zarówno określone umownie jako "nauki społeczne" bądź też "ściśle i przyrodnicze". Jednoznaczne wyliczenie wszystkich tych dyscyplin i problemów już w fazie wstępnego projektowania całego SIN staje się wobec tego mniej istotne; wykazy dyscyplin nauk społecznych oraz przyrodniczych i ścisłych należałoby traktować przede wszystkim jako punkt wyjścia do uruchomienia w pierwszym rzędzie informacji w zakresie tych dyscyplin, które są w Polsce reprezentowane przez dostatecznie silne środowiska naukowe, a także istniejące już formy działalności informacyjnej i zbioru dokumentów pierwotnych. W tej ostatniej sprawie należy, oczywiście, brać pod uwagę obowiązujący od 26 kwietnia 1979 r. "Wykaz bibliotek centralnych i ich specjalizacji..." oraz wyniki dokonywanych obecnie ustaleń bibliotek współpracujących.

Oceniając warunki rozwoju informacji naukowej w Polsce należy też zwrócić uwagę, że w odróżnieniu od wielu innych krajów rozwój ten jest u nas silnie opóźniony. Ponadto występuje znacz-

na dekoncentracja potencjału naukowego i materialnego, który musi stanowić podstawę do budowy systemu informacji naukowej.

Od pewnego czasu obserwuje się na świecie niezmiernie intensywny rozwój informacji naukowej. Wynika to m.in. z faktu, że gromadzenie informacji jest etapem pracy badawczej, który z każdym rokiem pochłania coraz więcej pracy i czasu. Dlatego też powszechne jest przekonanie, że najefektywniejszym środkiem dalszej intensyfikacji nowoczesnych badań naukowych jest zapewnienie odpowiedniej obsługi informacyjnej, tak aby pracownik naukowy otrzymywał informację szybką, aktualną i dostosowaną do jego potrzeb. W wielu krajach na działalność informacyjną przeznaczają się ogromne środki, od 5 - 10 procent nakładów w naukach konwencjonalnych, do kilkunastu procent w dyscyplinach rozwijających się w przyspieszonym tempie.

Wynika to z rosnącego znaczenia informacji w planowaniu i zarządzaniu na wszystkich szczeblach gospodarki narodowej, w działalności naukowej, techniczno-ekonomicznej i innej. Ukazują to efekty działalności informacyjnej w dziedzinie nauki, wdrożeń, innowacji, racjonalizacji, postępu technicznego, upowszechniania doświadczeń krajowych i zagranicznych. Podstawową sprawą powodującą wzrost roli i znaczenia informacji jest postępujący rozwój jej funkcji ekonomicznych i społecznych.

Obecnie większe europejskie ośrodki informacji, działające w oparciu o własne lub obce bazy danych na nośnikach magnetycznych, dysponują zbiorami informacji rzędu kilkudziesięciu milionów pozycji, zwiększającymi się o kilka milionów pozycji rocznie.

W krajach socjalistycznych sprawy informacji naukowej znalazły się w centrum zainteresowań władz politycznych. Zastosowano również szereg środków administracyjnych, organizacyjnych i finansowych zapewniających optymalny rozwój informacji naukowej.

W wyniku realizacji decyzji władz partyjnych i państwowych Związek Radziecki zbudował jednolity ogólnokrajowy system informacji naukowej z centralnymi placówkami informacyjnymi i szeroko rozbudowaną siecią ośrodków.

Szczególne role w budowie i organizacji systemu informacji naukowej w ZSRR przypadła Akademii Nauk. W ramach tej Akademii powstał Instytut Informacji Naukowej, który w dziedzinie informacji o naukach ścisłych i technicznych spełnia rolę wiodącą w ZSRR, w programie międzynarodowym krajów RWPG, jak również w ra-

mach światowego programu UNISIST. Instytut ten - WINITI - zatrudnia 3,5 tys. pracowników etatowych i 23 tysiące pracowników naukowych na zleceniach. Z kolei Instytut Informacji Nauk Społecznych AN ZSRR /INION/ zatrudnia około 1600 pracowników. Obie zaś te placówki korzystają wspólnie z działalności kombinatu wydawniczego, zatrudniającego około 2500 pracowników.

W Polsce nie ma warunków niezbędnych do utworzenia jednej /lub paru/ centralnej placówki informacji naukowej, podobnej do wspomnianych wyżej instytutów radzieckich lub do powszechnie znanego Instytutu Informacji Naukowej w Filadelfii. Co więcej, warunki takie występują praktycznie tylko w Związku Radzieckim i Stanach Zjednoczonych, które zbudowały systemy informacyjne zdolne do samodzielnego opracowywania i wprowadzania do procesów informacyjnych liczącej się literatury naukowej z całego świata. Wszystkie inne kraje, nawet znacznie bogatsze od Polski, jak Francja, RFN czy Wielka Brytania wykorzystują w mniejszym lub większym zakresie obce bazy informacyjne nabywane w drodze kupna lub wymiany. W tym większym stopniu musi to dotyczyć Polski. Dlatego w projektowaniu polskiego systemu informacji naukowej należy przyjąć jako zasadę, że w kraju będzie opracowywana i wprowadzana do zbiorów informacji literatura polska, natomiast informacje o literaturze światowej będą uzyskiwane w trybie wymiany, w zamian za informację o literaturze polskiej^{x/} oraz w drodze zakupu obcych baz danych, prawdopodobnie głównie ze Stanów Zjednoczonych.

Trzeba przy tym jednak pamiętać, że nawet wprowadzenie do systemu informacji naukowej tej części zbiorów, która jest zawarta w literaturze publikowanej w Polsce, nie jest możliwe w skali jednej placówki informacyjnej. Działalność ta wymaga bowiem skoncentrowania w takiej placówce pewnej minimalnej, ale dość licznej grupy bardzo wysoko wykwalifikowanych specjalistów zdolnych ocenić i opracowywać publikacje z zakresu poszczególnych dziedzin nauki. Podobnie, niektóre procesy techniczne związane z przetwa-

^{x/}Przede wszystkim w ramach Międzynarodowego Systemu Informacyjnego Nauk Społecznych akademii nauk krajów socjalistycznych, który już istnieje, oraz Międzynarodowego Systemu Informacyjnego Nauk Ścisłych i Przyrodniczych akademii nauk krajów socjalistycznych, którego utworzenie zostało ustalone na naradzie przedstawicieli akademii nauk w Tallinie w roku 1979, a częściowo również w ramach współpracy dwustronnej z niektórymi krajami zachodnimi.

czaniem i rozpowszechnianiem informacji mogłyby być realizowane w sposób scentralizowany tylko pod warunkiem posiadania bardzo dużych, znacznie większych niż istniejące w naszym kraju, bibliotek naukowych. Dlatego należy zakładać, że system informacji naukowej w Polsce będzie organizowany w drodze łączenia zasady centralizacji z zasadą decentralizacji procesów informacyjnych.

W sposób scentralizowany powinny być - jak się wydaje - tworzone instrumenty metodyczne i normatywne działalności informacyjnej. Jest to niezbędne do zapewnienia wewnętrznej spójności systemu oraz możliwości jego współpracy z systemami zewnętrznymi, a także do wyeliminowania w jak największym stopniu wielokrotnego wykonywania w ramach systemu tych samych czynności, do realizacji zasady wyrażonej hasłem "jednokrotne przygotowanie - wielokrotne wykorzystywanie informacji". Również niektóre procesy technologiczne, zwłaszcza wymagające drogich i wysoko wydajnych urządzeń muszą być - ze względu na ekonomiczne parametry zastosowania tych urządzeń - wykonywane centralnie. Centralizacji wymaga wreszcie sterowanie współpracą z zewnętrznymi systemami informacyjnymi, szczególnie międzynarodowymi i zagranicznymi.

Zdecentralizowane mogą - i przypuszczalnie w Polsce muszą - być natomiast wszystkie procesy, których prawidłowy przebieg zależy od udziału w nich wyspecjalizowanych środowisk naukowych oraz bibliotek i archiwów, posiadających zbiory dokumentów pierwotnych. Do procesów takich należy przede wszystkim głębsze niż zwykły opis bibliograficzny opracowywanie dokumentacyjne publikacji naukowych^{x/} oraz badanie potrzeb konkretnych grup użytkowników informacji i utrzymywanie bieżącej łączności z nimi. W dużym stopniu zdecentralizowane musi być także opracowywanie i doskonalenie języków informacyjnych. Można przy tym spodziewać się, że uzasadniony wzajemny stosunek między centralizacją a decentralizacją będzie różny w poszczególnych dyscyplinach naukowych, zarówno w zakresie nauk społecznych, jak też ścisłych i przyrodniczych.

Należy wreszcie uwzględnić i to, że w licznych placówkach naukowych, bibliotekach, archiwach, ośrodkach informacji naukowej,

^{x/} Zakłada się, że w przyszłości sporządzanie opisów bibliograficznych będzie wykonywane na rzecz całego SINTO w specjalistycznym Systemie Informacji o Dokumentach Opublikowanych, stworzonym przez Bibliotekę Narodową.

i technicznej w Polsce, poszczególne formy działalności informacyjnej są realizowane, w wielu przypadkach od dawna, na wysokim poziomie i z dobrymi wynikami.

W świetle zarysowanej wyżej sytuacji budowa systemu informacji naukowej powinna polegać m.in. na połączeniu istniejących już form działalności informacyjnej w jedną, skoordynowaną funkcjonalnie całość, wzmocnieniu kadrowym i technicznym słabszych ogniw tworzonego w ten sposób systemu i wprowadzeniu jednolitych zasad realizacji tych samych funkcji przez różne, uczestniczące w systemie placówki, bez ingerencji w ich dotychczasowy status organizacyjny^{x/}. Podział zadań między konkretne placówki organizacyjne /placówki naukowe, biblioteki, ośrodki informacji, archiwa/ byłby przy tym dostosowany do ich realnych możliwości.

PROCESY INFORMACYJNE PRZEBIEGAJĄCE NA UNIWERSYTECIE

Rola uniwersytetu w życiu umysłowym społeczeństw należących do kręgu europejskich tradycji kulturowych jest ogólnie znana, od dawna utrwalona, dominująca i - jak dotychczas - nie dająca się niczym zastąpić, niezależnie od burzliwego rozwoju w czasach najnowszych innych typów ośrodków naukowych, takich jak uczelnie zawodowe lub pozadydaktyczne placówki badawcze /Akademii Nauk, resortowe itp./. Uniwersytet, określając najogólniej, jednoczy w sobie pełnię życia naukowego, w szczególności funkcję twórcy i nosiciela wiedzy teoretycznej oraz funkcję przekazywania tej wiedzy nowym pokoleniom twórców, a także całemu społeczeństwu. Wynika z tego, że również w procesach informacji naukowej uniwersytet musi odgrywać rolę szczególnie istotną. Szeroko rozumiana informacja naukowa nie jest bowiem, wbrew spotykanym niekiedy poglądom, jakąś zewnętrzną, mogącą istnieć lub nie istnieć, formą obsługi nauki, lecz stanowi nieodłączną część jej współczesnego rozwoju. Informacja naukowa wynika z nauki i nauce - jej celom i zadaniom wewnętrznym i społecznym - służy. Inaczej: informacja naukowa jest częścią składową nauki.

^{x/} O efektywności proponowanego rozwiązania świadczą np. wyniki osiągnięte w zakresie tworzenia systemu informacji naukowej w NRD. Jak wynika z dokumentu powołanego w przypisie na str.6, również w RFN wybrano tę samą drogę tworzenia krajowego systemu informacji.

Uznając, że system "informacja naukowa" jest częścią całości, jaką stanowi system "nauka", należy w konsekwencji uznać za celowe badanie i doskonalenie relacji wzajemnych między tymi systemami oraz poszczególnymi ich elementami. Jedną z takich relacji jest miejsce i rola uczelni typu uniwersyteckiego w ogólnokrajowym systemie informacji naukowej. Chodzi tu przy tym o uniwersytet wzięty w całości, a nie o wyodrębnioną organizacyjnie placówkę informacyjną uniwersytetu. Jakkolwiek bowiem jest oczywiste, że sprawami informacji naukowej na uniwersytecie zajmują się bieżąco określone jednostki organizacyjne, przede wszystkim zaś /w dotychczasowej praktyce/ biblioteka główna oraz biblioteki instytutów, zakładów itp., to ograniczanie całego problemu do udziału, jaki powinny mieć w krajowym systemie informacyjnym tradycyjnie pojęte funkcje biblioteki uniwersyteckiej, jest już obecnie niewystarczające. Podejście takie zubaża bowiem z góry rolę uniwersytetu w systemie informacyjnym i wbrew pozorom pomniejsza rolę samej biblioteki^{x/}.

W celu nieco bliższego naświetlenia miejsca uniwersytetu w działalności informacyjnej należy przede wszystkim stwierdzić, że miejsce to może być rozpatrywane w różny sposób, zależny od zdefiniowania samej informacji naukowej. Istnieją różne określenia informacji naukowej - nie podejmując się wyczerpującego ich przeglądu i oceny, przyjmujemy, że informację naukową należy traktować jako wiedzę w społecznym procesie przekazu. Sama wiedza jest przy tym zjawiskiem historycznym. Jej stan aktualny stanowi kontynuację działalności pokoleń minionych, wzbogaca się w rezultacie badań obecnych i jest przekazywany różnymi drogami /wśród których istotne miejsce zajmuje dydaktyka/ pokoleniom następnym oraz - w danym czasie - szerszym, słabiej niż twórcy wiedzy wykształconym, kręgom społeczeństwa. Historyczny rozwój wiedzy przebiega jak gdyby po swoistej, wznoszącej się spirali. Istotnymi komponentami tego rozwoju są: po pierwsze - tworzenie wiedzy, a więc tworzenie nowych pojęć /teorii, hipotez/, stanowiących przybliżone i uproszczone odbicie w świadomości ludzkiej niewyczerpalnie bogatej rzeczywistości obiektywnej, po drugie - przekazywanie osiągn-

^{x/} Porównaj B. Ługowski: Informacja naukowa dla władz centralnych i kadr kierowniczych. "Zagadnienia Informacji Naukowej" 1975 nr 2/27/, s.3-12.

niętych wyników, wyrażonych w odpowiedniej terminologii /nazwach/ i utrwalonych za pomocą odpowiednich znaków /mowy żywej, pisma, rysunków, fotografii itd./ innym osobom, którym przekazywanie to pozwala zaoszczędzić czas, jaki w innym przypadku byłby niezbędny do samodzielnego uzyskania takich samych wyników, po trzecie wreszcie - nabywanie nowej wiedzy przez osoby, które same nie tworzą jej w danym zakresie, lecz korzystają z dorobku innych,

W procesie rozwoju wiedzy uczestniczą więc szerokie kręgi społeczeństwa poprzez jej tworzenie, przetwarzanie, popularyzację, nabywanie. Tym samym uczestniczą one również w procesie informacyjnym. Tradycyjne pojęcie procesu informacyjnego - mające go obejmować gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie, wyszukiwanie i rozpowszechnianie /udostępnianie/ informacji - charakteryzuje, co prawda, trafnie działalność służb bibliotecznych i dokumentacyjnych, ale nie odpowiada już współczesnemu i tym bardziej przyszłemu rozwojowi informacji naukowej. Pojęcie to jest oparte na traktowaniu informacji tylko i wyłącznie jako wyodrębnionej, odizolowanej formy działalności praktycznej, bez uwzględnienia jej roli jako integralnego ogniwa społecznego procesu poznania.

Praktycznie wyodrębniona działalność informacyjna, a więc działalność bibliotek, ośrodków informacji i archiwów, ma w procesie informacyjnym duże znaczenie, należy jednak pamiętać, że działalność ta nie jest jedynym kanałem przepływu informacji naukowej. Informacja ta jest przekazywana również w wielu innych formach i zakresach; przez poszczególnych twórców, dydaktyków, popularyzatorów, przez wydawnictwa, środki masowego przekazu, towarzystwa naukowe, organizacje społeczne, kontakty nieformalne itd.

Jak już wspomniano, w ramach uniwersytetu przebiegają procesy zarówno tworzenia, jak też przekazywania i nabywania wiedzy.

Tworzenie wiedzy następuje na różnych poziomach naukowych, poczynając od - rzadkich, co prawda - odkryć o znaczeniu historycznym, a kończąc często na mało dostrzegalnych, ale przecież wchodzących do ogólnoludzkiego dorobku, nowych spostrzeżeniach, nowych ujęciach znanych zagadnień. Odbywa się ono przy tym na różnych podstawach - eksperymentów, dociekań teoretycznych, wnioskowania na podstawie wyników uzyskanych przez innych twórców. Także przekazywanie wiedzy odbywa się na uniwersytecie na różnych poziomach i w różnych formach procesu dydaktycznego. Mamy

w nim kolejno do czynienia z wykładami ogólnymi i monograficznymi, ćwiczeniami, zajęciami laboratoryjnymi, seminariami, zajęciami związanymi z przygotowaniem prac dyplomowych, magisterskich i doktorskich. Niezależnie od tego działają w różnych formach studenckie stowarzyszenia naukowe, w których dokonuje się w ograniczonym zakresie tworzenie wiedzy, zwłaszcza zaś jej upowszechnianie, tj. przekazywanie.

Jako odrębną, trzecią w ramach uniwersytetu, formę społecznego procesu wzbogacania wiedzy należałoby potraktować jej przyswajanie przez osoby, które same nic nie odkryły, lecz zapoznając się z wynikami osiągniętymi przez innych i kojarząc je z własnym doświadczeniem podnoszą na wyższy szczebel swoje wiadomości. Chodzi tu więc o "użytkowników" procesu dydaktycznego - studentów stacjonarnych i zaocznych, magistrantów, doktorantów, itp., a także o inne osoby /zwracające się sporadycznie o konsultacje, słuchaczy odczytów, wykładów publicznych/, nabywające systematycznie lub doraźnie nowe wiadomości od twórców i popularyzatorów nowej wiedzy.

Rozróżnienie tych trzech kategorii uczestników procesu informacyjnego przebiegającego w uczelni uniwersyteckiej /tzn. tych, którzy wiedzę tworzą, którzy ją przekazują innym oraz tych, którzy ją przejmują/ wydaje się uzasadnione zarówno ich odmiennymi funkcjami społecznymi, jak też zróżnicowaniem treści i form potrzebnej im, profesjonalnie wyodrębnionej, obsługi informacyjnej. Inaczej mówiąc, każda z tych kategorii zarówno sama realizuje określone funkcje w szeroko pojętym społecznym procesie informacyjnym, jak też wymaga odrębnej, specyficznej obsługi ze strony wyodrębnionych placówek informacji naukowej.

Wszystkie wymienione wyżej rodzaje procesów informacyjnych i kategorie uczestników tych procesów występujące na uniwersytecie zasługują na dalsze szczegółowe badania i oceny. Badania takie powinny, oczywiście, dotyczyć również miejsca biblioteki w procesach informacyjnych przebiegających na uniwersytecie. Jak już zaznaczono, jest ona szczególnym, choć tylko jednym z ogniw realizujących te procesy.

Podkreślenie tego faktu wydaje się ważne z dwóch powodów. Po pierwsze - w niektórych środowiskach uczelnianych spotyka się jeszcze mylny - naszym zdaniem - pogląd, jakoby zapewnienie obsługi informacyjnej i rozwoju informacji naukowej miało być za-

daniem wyłącznie formalnie wyodrębnionych służb informacyjnych i bibliotecznych. Pogląd taki, jeśli upowszechnia się w określonym środowisku naukowym, wpływa ograniczająco na wszystkie przebiegające w tym środowisku procesy informacyjne, utrudnia komunikację naukową i tym samym szkodzi samym twórcom wiedzy, wpływa ujemnie na efektywność procesów badawczych, dydaktycznych i popularyzacyjnych, na sprawność i efektywność studiowania. Po drugie - pogląd taki ogranicza pole działania i inicjatywę bibliotek i placówek informacyjnych, utrudnia im realizację ich zadań; w praktyce może prowadzić do wychowywania następnych pokoleń uczonych nie umiejących i nie pragnących korzystać z nowoczesnych form informacji naukowej.

Tymczasem już obecnie pełny, efektywny rozwój znanych współcześnie form działalności informacyjnej jest bodaj niemożliwy bez udziału szerokich kręgów pracowników nauki. Świadomość tego toruje sobie drogę stale, choć może zbyt wolno. Na przykład jeden z wybitnych specjalistów radzieckich w zakresie informacji naukowej, A.I. Czernyj pisze, że "...wyszukiwanie informacji jest realizowane za pomocą systemu informacyjno-wyszukiwawczego. Każdy realnie działający system składa się z czterech podstawowych komponentów:

- aparatu logiczno-semantycznego /tj. języków informacyjno-wyszukiwawczych - jednego lub dwóch, zasad indeksowania i kryterium wydawania dokumentów/;
- zbioru wyszukiwawczego /tj. określonego zbioru zaopatrzonych w charakterystyki wyszukiwawcze dokumentów, wśród których odszukuje się żądane dokumenty/;
- środków technicznych /tj. narzędzi lub urządzeń, które są niezbędne do zapisu i przechowywania charakterystyk wyszukiwawczych, do przechowywania samych dokumentów, a także do realizacji procesu porównywania charakterystyk dokumentów z instrukcjami wyszukiwawczymi itd./;
- ludzi współdziałających z systemem /tj. osób, które korzystają z danego systemu informacyjno-wyszukiwawczego i obsługują go .../^x/.

^x/A.I. Czernyj: Wstęp do teorii wyszukiwania informacji. Warszawa: Polska Akademia Nauk, Ośrodek Informacji Naukowej, 1978, s. 24. Materiały Szkoleniowe.

Zasługę Autora cytowanej pracy, który dążył do możliwie pełnego zaprezentowania problemu wyszukiwania informacji, jest ściśle sformułowanie myśli, że na system informacyjny składa się szereg wzajemnie powiązanych czynników, wśród których występują również użytkownicy informacji. Jednakże Autor ograniczył czynnik ludzki właśnie tylko do użytkowników informacji /"osób, które korzystają"/ i pracowników służb informacyjnych /"i obsługują go"/. Pomiął natomiast osoby, które wiedzę /informację/ tworzą, a więc tworzą składniki "zbioru wyszukiwawczego", a także "aparatus logiczno-semantyczny", nie mówiąc już o tworzeniu naukowych podstaw do konstruowania i doskonalenia "środków technicznych". Nie wziął on również pod uwagę tych uczestników procesu informacyjnego, którzy wiedzę przekazują i ją nabywają poza ramami formalnie wyodrębnionej działalności informacyjnej, a więc czynnych i "biernych" uczestników procesu dydaktycznego.

W rzeczywistości proces informacyjny, traktowany jako nierozdzielny składnik historycznego rozwoju wiedzy, a więc przede wszystkim nauki^{x/}, obejmuje nieco więcej kategorii działalności - i prowadzących ją ludzi - na przykład działalność w zakresie:

1/ poszczególnych dyscyplin naukowych /formułowanie pojęć, praw i teorii naukowych i wyrażanie ich - głównie, choć nie tylko - w postaci piśmienniczych dokumentów pierwotnych/;

2/ naukoznawstwa /zwłaszcza w części dotyczącej prawidłowości rządzących różnymi dyscyplinami naukowymi, metod pracy badawczej, prawidłowości i zasad komunikacji naukowej/;

3/ terminologii /zasady prawidłowego powszechnie zrozumiałego wyrażenia ustaleń naukowych/;

4/ nauki o systemach, logiki i lingwistyki /wzajemne dostosowanie różnych elementów systemu informacyjnego, tworzenie i doskonalenie klasyfikacji, języków informacyjnych/;

5/ nauki o informacji naukowej /zasady tworzenia systemów informacyjnych, prawidłowości rządzące ich funkcjonowaniem, organizacja usług informacyjnych, badanie potrzeb użytkowników informacji/.

^{x/} Pewne składniki wiedzy o obiektywnej rzeczywistości, mające zastosowanie w nauce i praktyce społecznej, powstają w drodze doświadczenia produkcyjnego, gospodarczego itd.

Wydaje się, że pierwsze cztery spośród wymienionych zakresów działalności mogą być realizowane, bądź wyłącznie przez pracowników naukowych, bądź co najmniej w ścisłym codziennym kontakcie z nimi.

Posłużmy się przykładem zadań związanych z opracowaniem środków lingwistycznych systemu informacji naukowej w ramach jego projektowania i późniejszego ich doskonalenia. Zgodnie z "Projektem ogólnym SINTO", zespół środków lingwistycznych systemu dziedzinowego ma obejmować:

- a/ klasyfikację z metodyką jej zastosowania,
- b/ język deskryptorowy.

Język deskryptorowy składa się z następujących elementów^{x/}:

- leksyki zawartej w tezaurusach tzw. nadrzędnych i dziedzinowych /istniejących i projektowanych/,
- gramatyki /reguł i symboli/ do łączenia jednostek leksykalnych /deskryptorów/ w poprawne wyrażenia języka wchodzące do opisu deskryptorowego dokumentu,
- reguł semantyki, tj. reguł przekładu słów kluczowych języka naturalnego na język informacyjny systemu;

Precyzyjne zdefiniowanie i szczegółowy opis tych elementów języka systemu powinny znaleźć się w odpowiednich dokumentach metodycznych projektu systemu - w metodyce analityczno-syntetycznego opracowania dokumentów oraz w rozdziale projektu technicznego systemu dziedzinowego. Bez rozwiązania tych problemów prowadzenie prac nad szczegółowymi elementami języka informacyjnego może być utrudnione i niedostatecznie efektywne nawet w praktyce eksperymentalnej. Dlatego zania podjęcie się budowę szczegółowych języków informacyjnych trzeba sprecyzować te elementy struktury i organizacji systemu, które mają wpływ na charakter i strukturę środków lingwistycznych. Chodzi o następujące elementy:

- 1/ charakterystykę źródeł informacji wejściowej - rodzaje i formy dokumentów, stopień szczegółowości ich opracowania,
- 2/ charakterystykę użytkowników systemu, formy usług informacyjnych, organizacja obsługi,
- 3/ charakterystykę rodzajów i zakresu tematycznego pytań informacyjnych, form i trybu ich przekazywania i precyzowania,

^{x/} Według E. Artowicz: Uwagi dotyczące perspektywicznego planowania środków lingwistycznych Zautomatyzowanego MSINS..., maszynopis w OIN PAN.

4/ charakterystykę produktów wyjściowych systemu, ich wykorzystania /wielokrotnego dla różnych profili tematycznych przy jednokrotnym opracowaniu/ oraz obiegu w systemie,

5/ charakterystykę przyjętej metodyki opracowania powiązaną z organizacją informacji wewnątrzsystemowej /struktura, kontrola i aktualizacja banków danych/,

6/ charakterystykę sprzężenia zwrotnego w systemie dla celów rozwoju i optymalizacji środków lingwistycznych.

Zadania te muszą być wykonane przez służby informacyjne, ale też na tym ich rola w zasadzie się kończy. Dalsze prace, tj. dobór i systematyzacja terminów mających wchodzić do klasyfikacji i języka deskryptorowego może być przeprowadzony tylko przy udziale specjalistów z poszczególnych dyscyplin naukowych.

W zakresie doboru terminologii konieczne jest uwzględnienie takich zagadnień, jak: terminologia stosowana w danej dyscyplinie naukowej w Polsce; terminologie stosowane w tej samej dyscyplinie w językach obcych, w których ukazują się ważniejsze zbiory literatury światowej, tendencje rozwoju terminologii specjalistycznej - zarówno w języku polskim, jak też w ważnych dla danej dyscypliny naukowej językach światowych. Z kolei w zakresie systematyzacji wybranych terminów konieczne jest zapewnienie pomocy wysoko wykwalifikowanych specjalistów z dziedziny językoznawstwa, którzy są niezbędni do ostatecznego rozwiązania takich zagadnień, jak leksyka tezaursów, ustalenie gramatyki języka deskryptorowego, reguły semantyczne /reguły przekładu słów kluczowych i wyrażenia języka naturalnego na deskryptory i wyrażenia deskryptorowe/.

Przykład drugi: zgodnie z "Projektem ogólnym SINTO" - i zgodnie z logiką potrzeb informacyjnych - należy zakładać, że obok podsystemu informacji o dokumentach będą opracowywane i wdrażane części faktograficzne poszczególnych systemów informacyjnych. Również w tym przypadku już samo ustalenie, co w danej dyscyplinie naukowej należy traktować jako "fakty" zasługujące na informowanie o nich, może być zrealizowane tylko przez same zainteresowane środowiska naukowe, ponieważ służby informacyjne nie będą w stanie wykonać tego zadania we własnym zakresie.

Kolejnym odcinkiem działalności informacyjnej wymagającym bezpośredniego udziału pracowników nauki jest opracowywanie przeglądów analityczno-syntetycznych, obrazujących stan i tendencje rozwoju badań w zakresie różnych dyscyplin i problemów naukowych.

Opracowania tego typu wymagają bezpośredniego udziału ich autorów w życiu naukowym krajowym i międzynarodowym, a jednocześnie mogą stanowić cenny materiał informacyjny dla organizatorów nauki, badaczy, a także dla służb informacyjnych, jako wskazówka, w jakich zakresach tematycznych i problemowych informacji naukowa powinna być gromadzona i rozpowszechniana.

NAJPILNIEJSZE ZADANIA W ZAKRESIE BUDOWY SYSTEMU INFORMACJI NAUKOWEJ WYMAGAJĄCE UDZIAŁU UCZELNI TYPU UNIWERSYTECKIEGO

Obecnie kształtują się trzy główne kierunki prac związanych z budową systemu informacji naukowej, tj. prace studyjno-projektowe, działania organizacyjno-normatywne oraz działania wdrożeniowe.

Zadaniem prac studyjno-projektowych jest uzyskanie ogólnego obrazu systemu w projekcie ogólnym i szczegółowych /technicznych/ projektach podsystemów dyscyplinowych. W obu tych fazach projektowania konieczne będzie wychodzenie od zarejestrowania i oceny stanu aktualnego /istniejących zbiorów, placówek i procesów informacyjnych/, stanu docelowego /ostatecznego, do którego osiągnięcia należy dążyć, ale który będzie się oczywiście zmieniać wraz z upływem czasu/ oraz dróg i metod przejścia od stanu aktualnego do docelowego. W obu fazach muszą być uwzględnione co najmniej takie elementy, jak wielkość, charakter i struktura zbiorów, ustalenie ogniw sieci informacyjnej, ich potencjał lokalowy, techniczny, kadrowy oraz finansowy, zakres tematyczny systemów, krąg użytkowników informacji, funkcje i formy procesu informacyjnego, instrumenty metodyczne i normatywne, kierunki, formy i zasady współpracy.

Warunkiem wykonania tych zadań jest wykorzystanie dostępnej literatury i innych dokumentów, wykorzystanie doświadczeń obcych, rozpoznanie poglądów, ocen i stanowisk placówek mających stanowić ogniwa przyszłej sieci systemu oraz placówek, urzędów i organizacji reprezentujących poszczególne dziedziny nauk, a także życia społecznego i gospodarczego w kraju.

Jest rzeczą jasną, że oprócz szerokiego udziału w pracach projektowych możliwie dużej części placówek przyszłej sieci informacyjnej - a także licznego grona specjalistów spoza tych pla-

cówek - do pomyślnego przebiegu prac projektowych będzie niezbędne zdobywanie własnych doświadczeń praktycznych, na podstawie wdrożeń eksperymentalnych i pilotowych. Konieczność ta wynika z tego, że:

1/ każdy system informacyjny o tak dużym zakresie działania, różnorodności przewidywanych potrzeb i użytkowników, zróżnicowaniu tematycznym i problemowym, jest w istocie rzeczy systemem unikalnym, którego opracowanie i wdrożenie wyłącznie na podstawie zasad ogólnych i doświadczeń obcych nie jest możliwe;

2/ jednym z warunków działania przyszłych systemów jest istnienie kadr, które, niezależnie od ewentualnego wykształcenia teoretycznego, muszą nabrać wprawy praktycznej, co jest możliwe tylko w ramach wdrożeń eksperymentalnych i pilotowych.

Ponadto wdrożenia - choćby odcinkowe - są niezbędne do jak najszybszego zapewnienia praktycznej obsługi informacyjnej, która niestety jest dotychczas w Polsce dość mocno zaniedbana zarówno w zestawieniu z rozwiniętymi krajami kapitalistycznymi, jak też z większością krajów socjalistycznych.

W związku z powyższym celowe jest jak najszybcze przygotowanie wspólnymi siłami służb informacyjnych PAN i szkolnictwa wyższego decyzji w sprawie prac studyjno-projektowych, wdrożeniowych i organizacyjnych niezbędnych do rozwoju systemu informacji naukowej, oraz zapewnienie na te cele potrzebnych środków. Wyróżnienie tego kierunku działań, który określiliśmy wyżej jako zadanie organizacyjno-normatywne, jest uzasadnione tym, że jakkolwiek wyniki prac studyjno-projektowych i wdrożeniowych powinny dawać podstawy do podejmowania odpowiednich decyzji, to jednak same tych decyzji nie zastępują. Przygotowanie projektów decyzji i działania związane z wprowadzeniem ich w życie stanowią specyficzną dziedzinę, różną od prac projektowych i wdrożeniowych. W szczególności w chwili obecnej wytworzyła się paradoksalna sytuacja polegająca na tym, że z jednej strony konieczne jest rozszerzenie i przyspieszenie prac projektowych, pogłębiona ocena stanu istniejącego, wciąganie do udziału w tworzeniu systemów centralnych bibliotek naukowych i innych placówek, równocześnie zaś nie ma do tego ani dostatecznych podstaw formalnych /co dotyczy głównie Systemu Informacji o Naukach Ścisłych i Przyrodniczych/, ani niezbędnych do podejmowania takich prac środków. Biorąc to pod uwagę należałoby dążyć do skoncentrowania istnie-

jących rozproszonych sił i form działania przez podjęcie w trybie pilnym współpracy placówek Akademii i szkolnictwa wyższego w zakresie tych zadań, których realizacja jest możliwa już obecnie.

Jednym z takich zadań nadających się do szybkiej wspólnej realizacji przez placówki szkolnictwa wyższego i PAN, mogłoby być opracowywanie dokumentacyjne polskich źródeł informacji dla międzynarodowych i zagranicznych systemów informacyjnych, w celu uzyskania, na zasadzie wymiany, dostępu do materiałów zagranicznych, a także w celu propagowania osiągnięć nauki polskiej za granicą. Dotychczas opracowania takie są wykonywane głównie dla wydawnictw informacyjnych Międzynarodowego Systemu Informacyjnego Nauk Społecznych, zgodnie z planem działania tej organizacji na lata 1977-1980 i bardziej ogólnymi postanowieniami porozumienia o jej utworzeniu. W zamian za dostawę tych materiałów OIN PAN otrzymuje do rozprowadzenia w Polsce 35 kompletów 16 serii czasopisma referującego "Referativnyj Żurnał - Obščestvennyje nauki"; niezależnie od propagowania w ten sposób literatury polskiej w ZSRR i innych krajach, w których dostępne są "RZ".

Istnieje ponadto propozycja opracowywania abstraktów z 30 polskich czasopism społecznych dla Uniwersytetu w Pittsburghu /USA/, który podejmuje się publikować roczniki zawartości wybranych czasopism polskich i sprzedawać je we wszystkich krajach strefy dolarowej, przekazując stronie polskiej inne przygotowywane przez nich materiały informacyjne.

Nawiązana wstępnie współpraca z francuskim CNRS /Centre National de la Recherche Scientifique/ umożliwiłaby uzyskanie w trybie wymiany cennych materiałów informacyjnych z zakresu gospodarczych zagadnień energetyki, co w warunkach pogłębiającego się kryzysu energetycznego mogłoby, jak się wydaje, przyczynić się do rozwinięcia badań w tej dziedzinie w Polsce i usprawnienia działań praktycznych.

Szczególnie duże możliwości korzystnej wymiany opracowań dokumentacyjnych literatury polskiej istnieją wszelako w ramach współpracy z krajami socjalistycznymi.

W ramach Międzynarodowego Systemu Informacyjnego Nauk Społecznych Ośrodek w zamian za dostarczanie opracowań o literaturze polskiej otrzymuje i rozprowadza wśród około 80 placówek polskich publikacje bibliograficzne, abstraktowe i przeglądowe MSINS. Publikacje te obejmują łącznie około 6,5 tys. abstraktów

i około 300 tys. opisów bibliograficznych rocznie oraz kilkaset jednorazowych publikacji typu przeglądowego na wybrane tematy.

Z kolei, w ramach mającego powstać Międzynarodowego Systemu Informacyjnego Nauk Ścisłych i Przyrodniczych akademii nauk krajów socjalistycznych możliwe byłoby otrzymywanie w zamian za informację o literaturze polskiej około 600 tys. opisów bibliograficznych /i częściowo opracowań abstraktowych/ rocznie, z zakresu m.in. następujących dyscyplin naukowych:

Lp.	Dziedziny objęte bazą danych	Dostarczana rocznie ilość nowych informacji /dokumentów/
1.	Biochemia	68 tys.
2.	Biofizyka	11 tys.
3.	Genetyka molekularna	10 tys.
4.	Biologia molekularna /biopolimery/	7 tys.
5.	Biologia - zagadnienia ogólne	7 tys.
6.	Onkologia	12 tys.
7.	Farmakologia, toksykologia	26 tys.
8.	Fizyka	80 tys.
9.	Chemia	173 tys.

Potencjalni partnerzy zagraniczni przewidują ponadto, że w latach następnych będzie można otrzymywać bazy danych z pozostałych dziedzin nauk ścisłych i przyrodniczych /z wyjątkiem architektury i budownictwa/ oraz danych dotyczących wybranych zagadnień rolnictwa i medycyny.

Wszystkie wspomniane wyżej zagraniczne bazy danych są już, albo będą w najbliższym czasie, emitowane na nośniku magnetycznym i mogą stanowić wystarczające w ciągu dłuższego czasu źródło informacji o dokumentach pierwotnych omawiających w zasadzie każdy z tematów i problemów badawczych realizowanych w Polsce.

Wiąże się z tym kolejna możliwość wspólnego działania. Informacja o istnieniu dokumentów pierwotnych z reguły użytkownika informacji nie zadowala, zwłaszcza jeśli jest nim pracownik naukowy. Po uzyskaniu informacji o istnieniu dokumentu pierwotnego chce on jak najszybciej otrzymać oryginał /lub kopię/ tego doku-

mentu. Biorąc zatem pod uwagę, że stan zbiorów większości bibliotek naukowych w Polsce jest zbyt szczupły do zapewnienia takiej obsługi informacyjnej, byłoby uzasadnione - naszym zdaniem - zorganizowanie współpracy bibliotek i placówek informacyjnych polegającej na utworzeniu wspólnego zbioru wtórnych dokumentów informacyjnych /mikrofisz/, który z kolei stanowiłby podstawę do zaopatrywania użytkowników informacji naukowej w kopie trudno dostępnych w Polsce zagranicznych publikacji czasopiśmienniczych. Ośrodek Informacji Naukowej PAN poczynił wstępne przygotowania do rozpoczęcia takiej współpracy, zwołując w roku 1979 naradę przedstawicieli placówek, które - według posiadanego rozeznania - dysponowały wówczas niezbędną do produkcji i wykorzystania mikrofisz aparaturą. W wyniku spotkania ustalono, że współpraca byłaby oparta na wykorzystaniu zbiorów uczestniczących w niej bibliotek, przy uwzględnieniu obowiązującego planu specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych. Zbiory bibliotek wyspecjalizowanych /centralnych i współpracujących/ w poszczególnych dziedzinach nauki byłyby w miarę możliwości uzupełniane - w drodze wzajemnego udostępniania do mikrofiszowania lub kopiowania - zbiorami z danego zakresu, posiadanymi przez inne biblioteki, głównie szkół wyższych, które wyrażą chęć udziału we współpracy.

Wspólny zbiór dokumentów źródłowych miałby znaczenie wyłącznie funkcjonalne; jego istnienie nie naruszałoby odrębności i podporządkowania administracyjnego uczestniczących w nim jednostek organizacyjnych.

Uczestnicy spotkania uzgodnili wstępnie następujące etapy budowy i rozwoju omawianego zbioru:

1. Placówki uczestniczące we współpracy przekażą sobie wzajemnie, na zasadzie "każdy z każdym", wykazy tytułów czasopism, wykorzystywanych do zaopatrywania użytkowników w informację sygnałną, jak też w kopie spisów treści i /lub/ kopie artykułów. Posługując się tymi wykazami, każda z placówek uczestniczących we współpracy mogłaby zwracać się do każdej z pozostałych o zapewnienie obsługi użytkowników własnego serwisu w zakresie pewnej - uzgodnionej odrębnie - liczby tytułów czasopism, nie posiadanych u siebie, a występujących w serwisie realizowanym przez placówkę partnerską.

2. W miarę rozwoju współpracy określonej w pkt. 1 dokonywałoby się uzgodnionych wzajemnie rezygnacji z mikrofiszowania

tych tytułów, które byłyby mikrofiszowane przez zainteresowane placówki dwu- lub wielokrotnie.

3. W dalszych fazach współpracy - na podstawie gromadzonych doświadczeń - zostałaby uzgodniony wspólny wykaz tytułów czasopism wykorzystywanych, oparty na zasadzie pełnej - lub zbliżonej do pełnej - eliminacji dublowania się tytułów i podziału tego wspólnego wykazu oraz obsługiwanych użytkowników między placówkami współpracującymi. Określony w ten sposób wspólny zbiór tytułów czasopism byłby w szczególności wykorzystywany w wymianie z placówkami informacji /ośrodkami i bibliotekami/ krajowymi, nie uczestniczącymi w omawianej współpracy, oraz z zagranicą.

4. W przyszłości należałoby również sporządzić wspólny wykaz tytułów wszystkich czasopism posiadanych przez placówki uczestniczące we współpracy, przeznaczony zarówno dla partnerów, jak i dla otoczenia zewnętrznego, w kraju i za granicą. Przy opracowywaniu takiego wykazu należy oczywiście brać pod uwagę fakt sporządzania wykazów ogólnopolskich przez Bibliotekę Narodową, "Ruch" i Centrum INTE.

5. W miarę rozwoju współpracy jej uczestnicy powinni dążyć zgodnie do zapewnienia stanu, w którym wspólny zbiór wykorzystywanych tytułów stanowiłby również bazę źródłową do eksploatowanych systemów SDI.

Każdy użytkownik informacji otrzymałby łączny /obejmujący zgłoszone do wykorzystania we współpracy zbiory wszystkich jej uczestników/ wykaz tytułów czasopism z prawem dokonania wyboru interesujących go tytułów do pewnej liczby maksymalnej, która byłaby ustalona odrębnie, i mógłby otrzymywać kopie wszystkich spisów treści z bieżących numerów /zeszytów/ tych tytułów oraz - na odrębne życzenie - kopie wybranych na tej podstawie artykułów.

Kopie spisów treści i artykułów byłyby wytwarzane bezpośrednio z oryginałów lub z mikrofisz /diazokopii/ w zależności od charakteru posiadanych przez daną placówkę /lub udostępnianych jej przez inną/ zbiorów i urządzeń technicznych, przy czym Ośrodek Informacji Naukowej PAN podjąłby się - w razie potrzeby - przeszkolenia pracowników innych współpracujących placówek w zakresie technologii wytwarzania mikrofisz i posługiwania się nimi.

Współpraca tego typu powinna mieć charakter roboczy. Działania na rzecz partnerów byłyby realizowane na zasadzie wzajemnego nieodpłatnego świadczenia usług. Całkowicie zbędne byłoby przy tym dążenie do powołania nowej organizacji formalnej, odrębnej od przewidywanych dotychczas w ramach SINTO. Należałoby też przyjąć zasadę, że rozwój omawianej współpracy nie może prowadzić do zahamowania lub zaprzepaszczenia stosowanych wcześniej przez poszczególne placówki form obsługi informacyjnej, aż do momentu, kiedy będą one mogły być zastąpione lepszymi.

Utworzenie i wykorzystywanie wspólnego banku mikrofilmów, wraz z możliwą wymianą międzynarodową, mogłoby już w najbliższych latach zapewnić polskiemu środowisku naukowemu dostęp do publikacji zawartych w około 4 - 5 tysiącach tytułów najważniejszych światowych czasopism naukowych.

UNIVERSITY AND SCIENTIFIC INFORMATION SYSTEM

S u m m a r y

The authors characterize in the introductory part of the article the distinguishing features of the two branch systems of the governmental Scientific Technical and Organizational Information System, Social Sciences Information System and Fundamental and Exact Sciences Information System which were put in charge to the Polish Academy of Sciences. They treat of the conditions of the development of these systems prejudging /among other things/ the necessity of the wide decentralization of information activity. Then they point out the especially significant role of higher school, university type in the social process of the development of knowledge. They distinguish three types of information processes in the university life. These are the processes connected with creation of knowledge, with its transfer by educators and with acquirement by students and other studying persons. In this connexion it is necessary that all academic schools participate in information process and not only their separated units such as libraries and information centres.

As an example the authors indicate the necessity of participation of university environments in creation methods and intellectual tools for information activity and in deepened documental elaboration of sources. They present some tasks related to the development of information and urgently wanted, as the solution in the concret Polish circumstances the participation of universities. The authors stipulate at the end for undertaking of further research on the place and role of university in scientific information.

УНИВЕРСИТЕТ И СИСТЕМА НАУЧНОЙ ИНФОРМАЦИИ

Р е з ю м е

В вступительной части статьи авторами дается характеристика отличительных признаков двух отраслевых, разрабатываемых в Польской Академии наук, систем (в области общественных наук и в области точных и естественных наук) Государственной Системы Научной, Технической и Организационной Информации. Рассматриваются условия развития этих систем, предопределяющих необходимость значительной децентрализации информационной деятельности. Обращается внимание на особо важную роль учебных заведений университетского типа в общественном развитии знания. В университете авторы выделяют три типа информационных процессов - процессы, связанные с возникновением нового знания, передачей его дидактиками и его присвоения студентами и другими учащимися лицами. В связи с этим возникает необходимость участия в информационных процессах учебных заведений в целом, а не только библиотеки и центра научной информации.

В качестве примера авторы указывают на необходимость участия университетской общественности в создании интеллектуальных методов и средств информационной деятельности, а также углубленных разработок документальных источников. В статье рассматриваются задачи связанные с развитием информации, при решении которых, в конкретных польских условиях, необходимо также срочное участие университетов. В конце работы авторы высказывают пожелание проведения дальнейших исследований над местом и ролью университетов в процессе научной информации.

KRYSTYNA WYCZAŃSKA

Ośrodek Informacji Naukowej PAN

BIBLIOTEKA SZKOŁY WYŻSZEJ JAKO OŚRODEK
INFORMACJI NAUKOWEJ

Powiązania działalności bibliotecznej i informacyjnej. Funkcje biblioteki szkoły wyższej i tendencje ich przemian. Drogi organizacyjno-techniczne stwarzające szanse przemian. Podział na biblioteki główne i wydziałowe. Różnorodne formy działalności informacyjno-dokumentacyjnej w bibliotece uczelni wyższej. Centralna rola działu informacji w bibliotece.

Temat biblioteki szkoły wyższej jako ośrodka informacji naukowej jest od pewnego czasu traktowany jako hasło, program, a co najmniej jest stwierdzeniem faktu ścisłego powiązania działalności bibliotecznej i informacyjnej. Nawet na wyższych uczelniach jest wykładany przedmiot pod nazwą: bibliotekoznawstwo i informacja naukowa, i pod taką też nazwą występują na uczelniach wyodrębnione placówki naukowo-dydaktyczne.

Problemem tym była poświęcona 6 Konferencja IATUL /International Association of Technical University Libraries/, która odbyła się w roku 1975, jak również 2 Słowacka Konferencja Pracowników Bibliotek Szkół Wyższych w Bratysławie w 1976 r. /30/.

Opracowanie niniejsze, mające charakter skrótowy i szkicowy nie pretenduje bynajmniej do wyczerpania zagadnienia, jest jedynie próbą ustosunkowania się do następujących pytań:

1. Czy rzeczywiście biblioteki szkół wyższych zacierają do zmian funkcji i jakie warunki skłaniają je do tego?
2. Jakie drogi organizacyjno-techniczne stwarzają szanse przemian?
3. Czy dotychczasowy podział na biblioteki główne i wydziałowe jest atutem?
4. Kto podejmuje trud informacyjno-dydaktyczny w bibliotece uczelnianej?
5. Jaki jest potrzebny zakres czynności biblioteki jako ośrodka informacji naukowej nie tylko dla uczelni macierzystej?
6. Udział biblioteki uczelnianej w systemie krajowym.

FUNKCJE BIBLIOTEKI SZKOŁY WYŻSZEJ I TENDENCJE ICH PRZEMIAN

Biblioteka uczelni wyższej jest jej integralną częścią składową i ma do spełnienia określone funkcje jako jednostka wspomagająca swoimi zbiorami /tzn. zasobami informacji/ dziedzinę wiedzy reprezentowane na uczelni.

Ponadto, biblioteka stanowi laboratorium, w którym student uzupełnia proces naukowo-dydaktyczny na drodze specjalnej czynności: studiowania literatury. Biblioteka jako zbiór różnorodnych publikacji, książek, czasopism, rycin, map i innych dokumentów bombarduje swoją mnogością treści i pobudzeń - przyczyniając się do tego i tworząc sama to, co nazywa Abraham Moles charakterystyczną dla naszych czasów "kulturą mozaikową" /18/. Stałe rozwijanie intelektu i etyki leży u podłoża funkcji biblioteki uczelnianej. Natomiast w wyniku otwartości systemu uczelni stwarzają się możliwości realizacji haseł "uczelnia bez murów" i "biblioteka bez murów".

Biblioteka uczelniana to miejsce społecznych kontaktów, gdzie obowiązują swoiste reguły zachowań. Biblioteka uczelni ma wreszcie stwarzać warunki do stałego odnawiania się nauki. Musi to więc być sam w sobie system dynamiczny, zdolny do własnej innowacji /25/.

Polscy autorzy wielokrotnie podkreślali związki biblioteki z uczelnią i rolę, jaką ona powinna spełniać dla dydaktyki, a także w środowisku zewnętrznym /7, 13, 26/.

Budowa krajowego systemu informacji naukowej SINTO zmobilizowała biblioteki uczelni wyższych do czynnego uczestnictwa w jego organizacji i działaniu. Kilka bibliotek uczelnianych zostało wyznaczonych do roli jednostek centralnych, tj. podstawowych filarów systemu dla określonych grup dyscyplin.

Jednostki te, świadomie przyjmując na siebie zadania, zrazem decydują się na zwiększenie już dotąd pełnionych czynności, mimo swoich bardzo złych a zapóźnionych w porównaniu z zagranicą warunków: lokalowych, wyposażenia technicznego, warunków finansowych i kadrowych. Dewizą tego aktywnego udziału w systemie ogólnoinformacyjnym jest sformułowanie autorów angielskich: "Integracja biblioteki i służb informacyjnych jest podstawą i wprost dogodną strategią postępu", co można też w skali lokalnej w bibliotece tłumaczyć koniecznością sprzężenia funkcji biblioteki z usługami informacyjnymi /20/.

Jest rzeczą charakterystyczną, iż współpraca z systemem informacji naukowej i technicznej nie jest rzeczą nową dla bibliotek naukowych. System UNESCO - NATIS /National Information Systems/ zalecający integrację wszystkich służb informacyjnych jest tego przykładem, a wiele krajów wprowadza w życie tego rodzaju powiązanie /8/.

Na przykład biblioteki szkół wyższych we Francji, podlegające Ministerstwu Uniwersytetów zostały wyznaczone do roli bibliotek uczelnianych /59/, a 20 z nich do roli bibliotek międzyuniwersyteckich w stworzonej specjalnie sieci tych bibliotek, gromadzących 15 mln książek i 83 tys. tytułów czasopism. W 1978r. stworzono Agence Universitaire de Documentation et Information Scientifiques et Techniques, a jej zadaniem jest "opracowanie polityki dokumentacji i informacji naukowej i technicznej w ramach bibliotek uniwersyteckich. Celem zaś jest dostarczenie dokumentacji i informacji naukowej i technicznej, uchwyconej w stałym jej światowym rozwoju, dla sieci bibliotek uniwersyteckich, a dobranej pod kątem rozwoju i oddziaływania nauki i techniki francuskiej". Drogą do tego jest modernizacja sieci bibliotek przez wprowadzanie automatyzacji, tworzenie baz danych bibliograficznych, banków danych i rozpowszechnianie informacji pierwotnej, a także ułatwianie korzystania z innych baz danych. Stworzono 3 systemy katalogów centralnych, które obecnie są w trakcie scalania /1, 2, 9, 17, 22/.

Organizacje sieci bibliotek Anglii /15/, Szwecji /27/, NRF, Stanów Zjednoczonych i innych krajów zmierzają do podobnych celów. W Wielkiej Brytanii A.J. Meadows /16/ wyodrębnił 4 pola działalności informacji w skali krajowej: 1/ instytucje i agencje rządowe, 2/ uczelnie, 3/ towarzystwa naukowe i zawodowe, 4/ przemysł. Autor ten jako zadania widzi: szkolenie potencjalnych użytkowników informacji i pośredników, jak służby informacyjne, dziennikarze; dostępność usług dla użytkownika i dostępność informacji oraz tworzenie nowych służb informacyjnych.

Biblioteki szkół wyższych należały zawsze do organizmów dość tradycyjnych i statycznych. Pracownik naukowy korzystający z jej usług zadowalał się najczęściej minimalnymi świadczeniami, zazdrośnie strzegąc swej samodzielności. Student zaś miał się tę samodzielnością wykazać. Kraje anglosaskie szybciej poszły naprzód pod tym względem niż np. NRF, gdzie tylko nieliczne biblioteki, np. w Kolonii i Bremen wykazały swą większą otwartość, "przyjacielskość" dla użytkownika /"Benutzerfreundlichkeit"/ niż dawniej. Nowy styl wyraża się wydzieleniem "referentów" w bibliotekach, bibliotekarzy-specjalistów danej dziedziny dla udzielania porad fachowych korzystającym z bibliotek uniwersyteckich. Jest to tym bardziej potrzebne, że pogłębia się związek nauki z praktyką, różne typy uczelni specjalistycznych powodują nacisk na inne biblioteki, ponieważ ich użytkownicy są przyzwyczajeni do korzystania z bardziej precyzyjnych form usług. Klientela ta żąda przekroczenia granicy informacji bibliograficznej, skierowującej do źródła, ku bardziej rozbudowanej, praktycznie użytecznej.

Przyczyny tych nowych potrzeb widzą różni autorzy - np. M. Saunderson /21/ - w socjotechnicznych warunkach współczesności, co się wyraża też w zmianach form pracy personelu bibliotecznego dzięki postępowi technicznemu. Zasadniczą cechą czytelnictwa i korzystania z informacji, nawet przy rozwiniętych możliwościach usług, jest konieczność motywacji ze strony użytkowników, natomiast biblioteki i służby informacyjne muszą to świadomie stymulować.

Na przemiany w świadczeniach bibliotecznym wpływa przynależność do systemów, do wspólnot, wyrażających się systemem wspomagających się wzajemnie placówek, siecią działającą dla tych samych środowisk, dla tych samych osób prawnych i fizycz-

nych. Typowymi usługami, wynikającymi ze współpracy bibliotek są: udział w scentralizowanej informacji /katalogi centralne/; wypożyczania międzybiblioteczne; udzielanie informacji teleksowej; korzystanie z baz danych. Kierunek scentralizowanych usług pomaga większej ilości użytkowników, np. w zdecentralizowanej Francji wypożycza się w systemie międzybibliotecznym 150 tys. pozycji rocznie, w częściowo scentralizowanej NRF - 2 mln. pozycji, zaś w scentralizowanej Anglii - 2,5 mln. pozycji.

Autorzy świadomi wymogów współczesności żądają dalej idących świadczeń bibliotek i placówek informacyjnych. Użytkownicy-praktycy winni uzyskać dostęp do archiwów gospodarczych, do danych statystycznych, danych handlowych, rynkowych, informacji dotyczącej bezpieczeństwa /zagrożenie zdrowia, skażenie środowiska/, patentów, archiwów osobowych i innych /21/.

DROGI ORGANIZACYJNO-TECHNICZNE STWARZAJĄCE SZANSE PRZEMIAN

Posunięcia organizacyjne, związane z uczestnictwem w podobnej działalności, mogą przyczynić się do odnowy stylu i form pracy dotąd tradycyjnej biblioteki. Wprowadzenie techniki komputerowej do organizmów bibliotecznych stanowi ten środek, który umożliwia podjęcie nowych zadań i przeorganizowanie dotychczasowych.

Należałoby jednak rozważyć, w jakim stopniu zastosowanie utomatyzacji jest w stanie przekształcić bibliotekę uczelnianą ośrodek informacji, taki, jakiego czynności przekroczyłyby barierę informacji bibliograficznej?

Przede wszystkim należy stwierdzić, że istnienie dobrej ogólnowymiennej informacji bibliograficznej stanowi już duży postęp. Toteż międzynarodowe wysiłki zmierzające do ujednoczenia opisu bibliograficznego /Uniwersalna Rejestracja Bibliograficzna/, jego znormalizowania i dostosowania do formatu maszynowego są podstawą dla wszelkich dalszych posunięć systemowych. Podobne cele przyświecają IFLA w programie Powszechnej Dostępności Informacji.

Stykami między systemami informacji bibliotecznej a treścią prac informacji naukowej jako nowej dyscypliny jest klasyfikacja i języki informacyjno-wyszukiwawcze, oparte na analizie

treści. Stosowanie klasyfikacji międzynarodowych /np. UKD/ stanowi jeden z takich łączników.

Informacja bibliograficzna sprzężona z informacją katalogową jest tym warunkiem, który umożliwia powodzenie SDI: wiadomość o istnieniu jakiegoś dokumentu uzupełnia się wiadomością, gdzie jest przechowywany.

Komputer pozwala na uzyskanie informacji rzeczowej, przy tym scalonej wedle różnych konfiguracji; a treść bibliografii analitycznych może być w pełni wykorzystana. Wreszcie dzięki zastosowaniu komputera można też uzyskać informację dla celów zarządzania biblioteką, a dane uzyskane z poszczególnych działów biblioteki ułatwiają scalanie jej w jeden funkcjonalny organizm, niezależnie od podziałów formalnych.

Uczestnictwo biblioteki uczelnianej w systemie regionalnym, czy krajowym /nie mówiąc o innych partnerach dziedzinowych/ w oparciu o automatyzację umożliwiłoby wymianę informacji z archiwami, z placówkami dysponującymi informacją patentową, legislacyjną i innymi, a co najważniejsze spełniłoby postulat ułatwienia orientacji użytkownikowi.

Są to w tej chwili w naszych warunkach postulaty na przyszłość. Na razie biblioteki politechnik, mając już doświadczenia w zastosowaniu komputera oraz przejścia do różnych form informacji czynnej, dynamicznej - powinny ułatwić bezpośrednio, albo służąc swoim przykładem - wprowadzenie procedur zautomatyzowanych innym bibliotekom uczelnianym.

PODZIAŁ NA BIBLIOTEKI GŁÓWNE I WYDZIAŁOWE

Dzięki podziałowi organizacyjnemu bibliotek uczelnianych na główne i wydziałowe, instytutowe, czy zakładowe można głębiej i precyzyjniej przetwarzać informację i mieć bliższy kontakt z czytelnikiem - użytkownikiem informacji. Biblioteka główna /w polskim modelu/ pełni funkcje centrali wobec innych bibliotek, ale w krajach, gdzie tradycje autonomiczne utrzymują się, biblioteki pomniejsze uczelni są zależne tylko od swoich macierzystych jednostek organizacyjnych /np. postanowienia Ministerstwa Uniwersytetów we Francji dotyczą tylko bibliotek głównych/.

Podobieństwo biblioteki wydziałowej na uczelni do biblioteki fachowej w resortach gospodarki narodowej na pewno istnieje, ale zależy od warunków lokalnych, a przede wszystkim od możliwości kadrowych i stopnia zróżnicowania usług.

Biblioteka główna uczelni w systemie scentralizowanym współpracuje, a zarazem kontroluje biblioteki wydziałowe /wspólny katalog centralny, centralizacja zakupów, instruktaż i inne formy/. Ma to swoje zalety, ale również i wady. W niedawno prowadzonym sondażu stwierdzono jak realnie wygląda funkcjonowanie bibliotek z dziedziny ekonomii i zarządzania na terenie Warszawy, na przykład, placówkę wydziałową, zlokalizowaną o ok. 20 km od biblioteki głównej, wyposażono tylko w 4 zagraniczne tytuły specjalistyczne. Wynik to zapewne przymusowej oszczędności, ale użytkownik nie zawsze zada sobie trud, aby w ogóle skorzystać z literatury w lepiej wyposażonej, ale odległej bibliotece głównej. Istnieją też rozwiązania bibliotek wydziałowych bez biblioteki głównej.

Określenie w literaturze anglosaskiej bibliotekarza jako "subject librarian", "subject specialist", "information officer" /29/, a w niemieckiej - "Referent", "Fachreferent" /4/, wyraża dążność do zatrudniania bibliotekarzy specjalistów. Biblioteki typu uniwersalnego nie są w stanie - poprzez bibliotekarzy ogólnych - zapewnić specjalistycznej opieki nad zbiorami, a także sprostać specjalistycznym zainteresowaniom użytkowników informacji wysoce sublimowanej. Ponawiające się wymagania "dialogu" i wprost stworzenia ścisłego "teamu": bibliotekarza i użytkownika, który pochodzi czy z uczelni, czy z jednostki przemysłowej, administracji i in. /a taki coraz częściej korzysta z biblioteki uczelnianej/ - opierają się na kompetencji bibliotekarza-informatora. W zagranicznych uczelniach istnieje funkcja bibliotekarzy łącznikowych z przemysłem /3, 5, 6, 11/.

Problem kwalifikacji specjalistycznych leży też u podłoża pytania: kto powinien prowadzić kształcenie użytkowników w zakresie bibliograficzno-bibliotecznym - czy pracownik naukowy uczelni, czy wyspecjalizowany bibliotekarz?

Wydaje się, że to zagadnienie łączy się ze stykiem zawodu bibliotekarza z dokumentalistą. Podstawę wydzielenia tej grupy zawodowej stanowi wykształcenie specjalistyczne, zgodne z profilem uczelni, czy placówki naukowej, z dodatkowym przygotowaniem biblioteczno-informacyjnym /a teraz może też informatycznym?/.

Komputeryzacja bibliotek niesie ze sobą zapotrzebowanie na personel przygotowujący dane i umiejący przetwarzać informację pierwotną na pochodną. Ale nie tylko komputeryzacja tworzy ten nacisk. Wyższe formy usług świadczone przez biblioteki są jednym z warunków przynależności bibliotek do zróżnicowanych systemów informacyjnych. Biblioteka uczelniana musi rozbudować swoje agendy nie tylko o personel techniczny przygotowujący na podstawie spisów treści zagranicznych czasopism /current contents/ odbitek kserograficznych. Jest także nacisk użytkowników-praktyków na informację typu analityczno-syntetycznego.

RÓŻNORODNE FORMY DZIAŁALNOŚCI DOKUMENTACYJNO-INFORMACYJNEJ W BIBLIOTECE UCZELNI WYŻSZEJ

Różnorodne formy informacji świadczone przez bibliotekę, można wydzielać według różnych punktów widzenia, na przykład:

- kolejności, na jaką trafia użytkownik po wejściu do biblioteki;
- stopnia samodzielności wyszukiwania odpowiedniej informacji w zbiorze bibliotecznym przez użytkownika;
- stopnia głębokości przetworzenia informacji przez służby informacyjne;
- stopnia trudności i pracochłonności danej usługi;
- stopnia zaangażowania środków technicznych, itp.

Schemat /rys. 1/ zawiera w pewnym stopniu syntezę wszystkich tych podziałów.

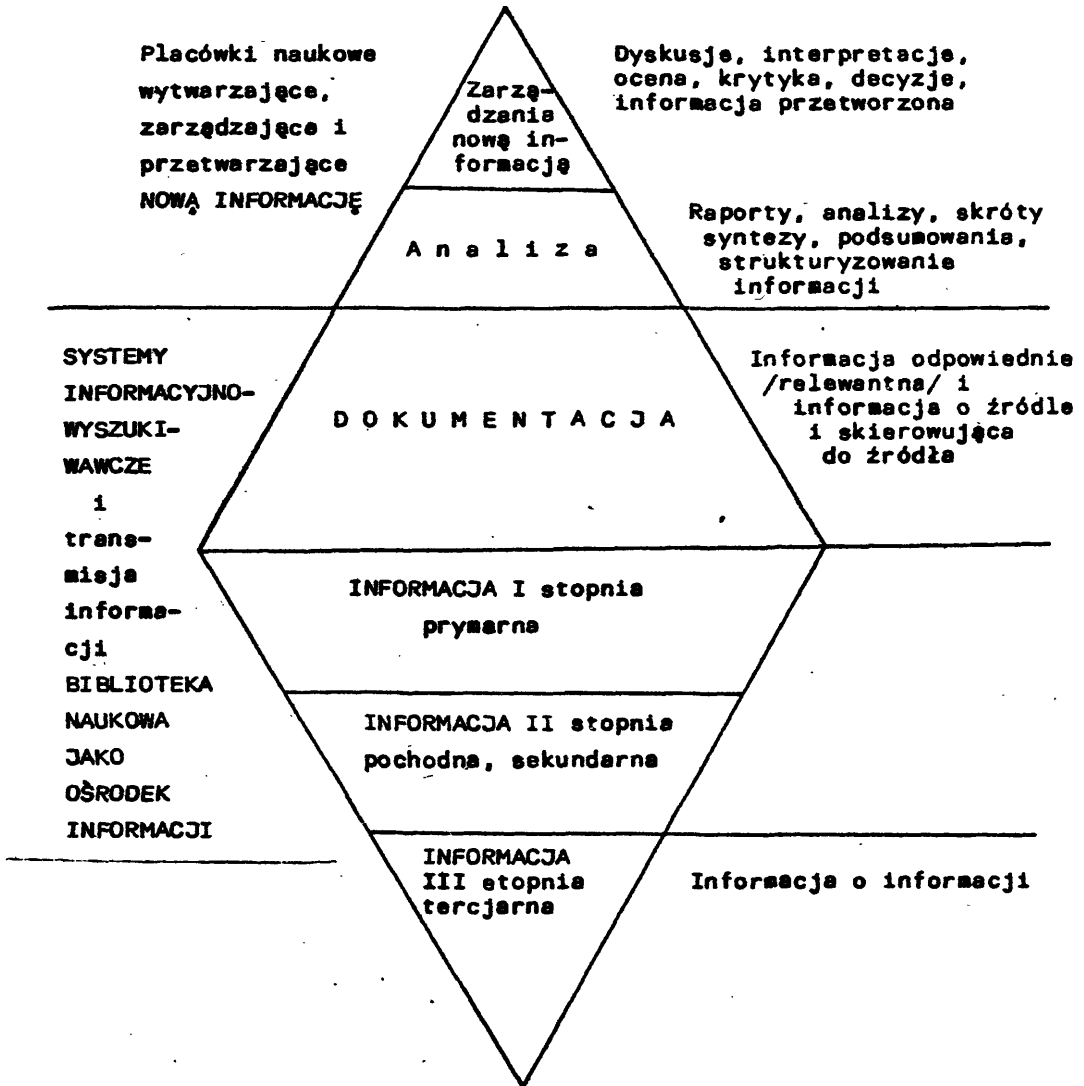
Informacja prymarna /I stopnia/ - to zbiory piśmiennicze i specjalne /czyli na różnych nośnikach/, do których użytkownik ma dostęp za pośrednictwem informacji pochodnej /II stopnia/. Do niej należy zaliczyć:

a/ informacje wstępne - dotyczące regulaminu bibliotecznego, formalności korzystania ze zbiorów, przewodnik po zbiorach, objaśnienie metody czy schematu katalogu;

b/ informację katalogową: katalog alfabetyczny, rzeczowy, systematyczny, system układu zbiorów /działowy/;

c/ informację rzeczową: kartoteki tematyczne, wystawy biblioteczne, dostęp do baz danych, SDI zautomatyzowane i tradycyjne, katalogi rzeczowe, indeksy, bibliografie;

NOWA INFORMACJA NAUKOWA

Rys. 1. Schemat miejsca biblioteki jako ośrodka informacji w procesie wytwarzania nowej informacji naukowej /Opracowano na podstawie L.A. de GEVS: Information services for a multi-disciplinary unit. Aslib Proceedings vol. 26:1974 s. 156/.

d/ informację tercjarną III stopnia /informacja o informacji/: informacja problemowa, tematyczna, kwerendy, syntezy, przeglądy, streszczenia, informatory, "quidy", encyklopedie, bibliografie bibliografii, bibliografie-abstrakty, informacja statystyczna o bibliotece /dla celów zarządzania, dydaktycznych itd./, historia biblioteki, analizy użytkownika biblioteki, szkolenie użytkowników. Do wszystkich tych form dokumentacji i informacji służyć mogą różne techniczne pomoce.

Natomiast czynnikiem nadrzędnym w stosunku do działalności informacyjnej biblioteki jest polityka naukowa uczelni, sprzężona z polityką działalności informacyjnej biblioteki dla potrzeb wewnętrznych uczelni, jak też dla otoczenia, zależnie od zapotrzebowania oraz możliwości biblioteki uczelni i jej roli w ogólniejszym systemie.

Zdefiniowanie co jest informacyjną działalnością biblioteczną, a co nie jest - byłoby zatem niełatwe do przeprowadzenia. Zagraniczne piśmiennictwo różnie traktuje te czynności.

Badania bibliotek uczelnianych w Anglii, m.in. ustalające jaka jest proporcja personelu bibliotecznego i przeznaczonego przez niego czasu na "działalność informacyjną", wykazuje duży rozrzut - od 7,7% do 60%. Związane to jest z niejednorodnością wyposażenia badanych 63 instytucji i stopnia tradycjonalizmu oraz bardzo zróżnicowanych usług /10/. Potencjał informacyjny Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie w 1977 r. dla potrzeb rządu wynosił: 524 naukowców-specjalistów i 285 urzędników sporządzających 300 tys. kwerend rocznie w systemie komputerowym /12/.

Trudne byłoby porównywanie tych danych z naszymi doświadczeniami. W naszych warunkach dotychczasowe wydzielone działy informacji w bibliotekach uczelni wyższych - według zarządzenia resortu szkolnictwa wyższego z 1961 roku /19/ - współpracują ze sobą /np. działy informacji bibliotek szkół wyższych ekonomicznych/. Działy te mogłyby spełniać rolę ośrodka informacji wewnątrz uczelni. Natomiast cała biblioteka mogłaby stać się naprawdę ośrodkiem informacji naukowej- pod warunkiem sprzężonego działania całej placówki bibliotecznej na rzecz zarówno wewnętrzną uczelni, jak całego podsystemu, jaki został jej powierzony /co jest zamierzone w stosunku do wyznaczonych bibliotek centralnych w systemie SINTO/.

Drugim bardzo ważnym warunkiem wydaje się konieczność głębszego niż dotychczas penetrowania w treść dokumentów i sporządza-

nia bardziej przetworzonej informacji. Przede wszystkim nie może to być tylko typ informacji skierowanej do źródła /13/. Biblioteka uczelniana może w tym celu nawiązać ściślejszy kontakt z uczelnią, która przez swój personel mogłaby pomóc bibliotekom w tych usługach /które w schemacie mieściłyby się w dziale: analiza/, może zatrudniać więcej dokumentalistów.

Kadra biblioteczna natomiast powinna być wyspecjalizowana w dziedzinach reprezentowanych na uczelni, lub wedle specjalizacyjnej roli uczelni w ramach systemu, a także powinna wykazywać się znajomością języków obcych.

Poniżej wymieniono czynności tak rozumianego ośrodka informacji - zarazem biblioteki uczelni wyższej:

- świadczenie usług biblioteczno-informacyjnych dla własnej uczelni /usługi o różnym stopniu przetworzenia, różnym stopniu dostępu do oryginału oraz za pomocą różnych środków technicznych/;
- analogicznie usługi dla środowisk pozauczelnianych;
- uczestniczenie w zbiorowym organizowaniu placówek informacyjnych, w działaniu na rzecz wspólnego systemu /krajowego, regionalnego, dziedzinowego, innych bibliotek uczelnianych, bibliotek wydziałowych, itp./;
- pobieranie informacji z zewnątrz i udzielanie jej na zewnątrz;
- kształcenie i instruowanie użytkowników różnych kategorii;
- kształcenie i instruowanie własnego personelu i placówek podporządkowanych;
- opracowywanie narzędzi dydaktycznych dla wymienionych prac kształceniowych;
- opracowywanie narzędzi informacji, jak np. katalogów, kartotek, klasyfikacji, bibliografii, indeksów, spisów treści itd.;
- dostosowywanie środków technicznych do celów informacyjnych /np. reprografii, filmu, mikroform, telewizji, magnetofonu, komputera/;
- informowanie o wynikach naukowych własnej placówki /dokumentacja prac własnych/;
- informowanie o zbiorach własnych i obcych;
- informacja typu biograficznego;
- udzielanie różnego typu informacji faktograficznych dla celów badawczych, dydaktycznych, zarządzania, gospodarczych, kulturalnych, oświaty, politycznych itp.;

- - opracowywanie wydawnictw informacyjnych;
- organizowanie i opracowywanie tematyki wystaw, pokazów, konferencji, seminariów i oprawy oglądowej do imprez organizowanych przez uczelnię i inne jednostki;
- sporządzanie informacji syntetycznej na podstawie posiadanych zbiorów;
- organizowanie życia naukowego biblioteki;
- inicjowanie nowych form informacji i pozyskiwanie nowych użytkowników.

Ponadto, biblioteka szkoły wyższej powinna prowadzić badania nad stanem własnej placówki, jej zbiorów, jej pracy i nad wszelkimi zagadnieniami łączącymi się z modernizacją, funkcjonowaniem i udynamicznieniem zbiorów i użytkowania informacji w nich zawartej.

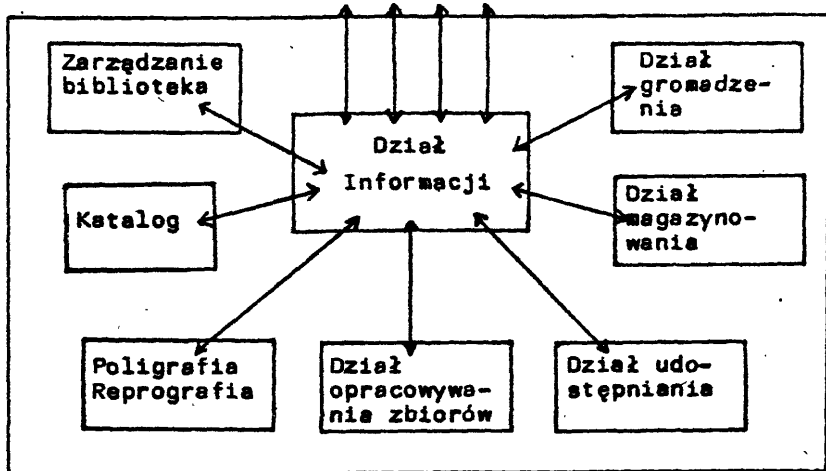
Problem, jakie miejsce powinien zajmować dział informacji w takiej bibliotece, która miałaby warunki do podjęcia funkcji ośrodka informacji w pełni rozwiniętego - trudno na obecnym etapie rozważyć szczegółowo. Dział ten mógłby stanowić centralę, "serce" placówki, łącząc wszelkie inne działania biblioteki uczelni wyższej - szczególnie w modelu zautomatyzowanym. Drugi wariant, jaki się nasuwa, to lokalizacja działu informacji bezpośrednio związana z zarządzaniem biblioteką - skąd płynęłyby niezbędne informacje i dokąd sam dział informacji przekazywałby te, które byłyby istotne dla całości organizmu /zob. rys. 2/.

W każdym razie, wydaje się, że dział informacji nie może być traktowany jako jeden z działów, nawet mając powiązania z analogicznymi komórkami w sieci bibliotek systemu, ale będąc odizolowany od innych agend biblioteki. Taki kierunek pojawia się zarówno w literaturze zachodniej /14, 23/, jak i radzieckiej w specjalistycznym czasopiśmie: "Naučnye i techničnye biblioteki SSSR". Funkcje bibliotecznego gromadzenia, magazynowania zbiorów, opracowywania, konserwacji, udostępniania itd. powinny być podporządkowane funkcji informacyjnej i dydaktycznej. Te dwie ostatnie funkcje są ze sobą ściśle powiązane: nie można wręcz odróżnić, gdzie przebiega granica informowania i doradztwa, informowania i kształcenia - ku samokształceniu i studiowaniu.

Wprowadzenie komputeryzacji w biblioteczność szkoły wyższej, przy wszelkich wariantach organizacyjnych, ułatwiłoby, niewątpliwie, porozumienie w działalności biblioteczno-informacyjnej, za-

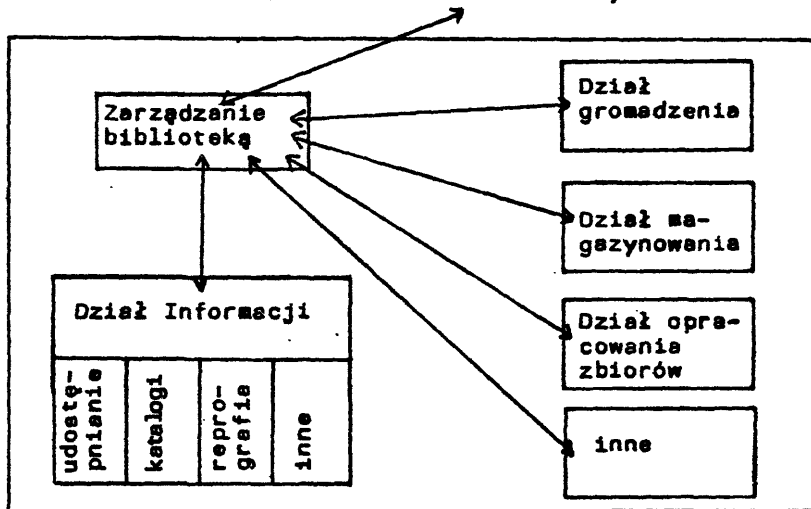
I wariant

Biblioteki wydziałowe

II wariant

Biblioteki wydziałowe

Rys. 2. Schematy miejsca działu informacji w bibliotece uczelnianej, pełniące rolę ośrodka informacji naukowej

mieniając bibliotekę w autentyczny, rozwijający się ośrodek informacji - ku pożytkowi korzystających, a bez utraty dotychczas eksponowanych zadań "strzeżenia zbiorów" przez personel fachowych kustoszy /"custodio" - strzec, pilnować, czuwać, nadzorować, mieć w opiece/.

*

Zasadniczą funkcją biblioteki szkoły wyższej jest wspomaganie procesu dydaktycznego. Biblioteki te muszą jednakże spełniać coraz więcej nowych zadań, wobec zwiększonego napływu użytkowników spoza uczelni. Są to przedstawiciele przemysłu i innych gałęzi gospodarki, administracji, kultury. Na świecie występują tendencja, aby biblioteki szkół wyższych wchodziły w skład powiązanych systemów informacyjnych regionu, kraju, albo w ramach sieci bibliotek uniwersyteckich uwzględniały działalność w zakresie informacji naukowej i technicznej. Z zadań tych wynika konieczność zatrudniania wyspecjalizowanego personelu, zdolnego do udzielania specjalistycznej informacji i fachowego poradnictwa. Nowe określenia zawodowe: bibliotekarze-specjaliści dziedziny, bibliotekarze-pracownicy informacji, referenci, referenci-fachowcy pojawiają się w bibliotekach szkół wyższych wielu krajów. W naszych warunkach wydaje się celowe zatrudnianie dokumentalistów - fachowców z poszczególnych dziedzin.

W specjalizacji bibliotek i ich możliwości informacyjnej obsługi użytkowników pomaga organizacja biblioteki szkoły wyższej, która wspomagana jest przez biblioteki wydziałowe, instytutowe i inne.

Zasadniczą tendencją jest zapotrzebowanie na informacje wychodzące poza tradycyjne informacje bibliograficzne i katalogowe. Komputeryzacja stwarza szanse na uzyskanie informacji rzeczowej, dowolnie przetworzonej, na wyzyskanie treści analiz dokumentacyjnych, pomocy w zarządzaniu całościowym biblioteką, niezależnie od jej formalnych podziałów oraz wymiany informacji wewnątrz danego systemu i z innymi systemami informacyjnymi.

Biblioteki świadczą bardzo wiele usług w bardzo zróżnicowanej formie: udzielają informacji o informacji, przetwarzają informację pierwotną na pochodną, udostępniają dokumenty pierwotne; opracowują kwerendy, zestawienia tematyczne, problemowe - w for-

nie analitycznej lub syntetycznej. Wydaje się, że wszystkie te czynności powinny przebiegać w oparciu o cały organizm biblioteki, a dział informacji wraz ze środkami technicznymi, które ułatwiają i przyspieszają jego pracę, stanowi punkt centralny biblioteki. W ten sposób zacierze się granica między dotychczas wydzielanymi czynnościami "bibliotecznymi" a "informacyjnymi" zaś cała biblioteka zamienia się w ośrodek informacji w ramach danego systemu, nie tracąc swojego dotychczasowego charakteru.

L i t e r a t u r a

1. BIBLIOTHÈQUES interuniversitaires et universitaires. Décret No 70-1267 du 23 déc. 1970 /s. 3 odb. kser./.
2. Les BIBLIOTHÈQUES universitaires françaises. Présentation générale. Paris 1975.
3. BRADFIELD V.J., HOUGHTON B., SIDDALL P.M. Librarians or academics: user education at Leicester Polytechnic. Aslib Proceeding vol. 29:1977 nr 3 s. 133-142.
4. BISKUP P. Subject specialists in German learned libraries. Libri vol. 27:1977 s. 136-153.
5. CRAMER S.A. Management for change in British University Library. Libri vol. 27:1977 s. 68-83.
6. CROSSBY C.A. The subject specialist in an academic library: his role and place. Aslib Proceedings vol. 26:1974 nr 6 s. 236-249.
7. DYDOWICZ J. Ogólne problemy działalności dydaktycznej bibliotek szkół wyższych. Materiały z Ogólnokrajowej Sesji Naukowej nt. "Model biblioteki szkoły wyższej". Poznań 1979.
8. GELFAND M.A. Les bibliothèques universitaires des pays en voie de développement. Paris:UNESCO 1968.
9. GROLIER, de E. Introduction. Esquisse d'une étude comparative des réseaux d'information. W: Réseaux et systèmes de documentation. Textes réunis par R. Guilloux.

10. HALL J. Survey of information services in British Libraries. Journal of Librarianship. vol. 7:1975 nr 2 s.112-131.
11. HORTON J.J. Library liaison with social scientists: relationships in a university context. Aslib Proceedings vol. 29:1977 nr 4 s. 146-157.
12. KOŁODZIEJSKA J. 44 Sesja Rady Głównej IFLA /Srbskie Pleso, 28 VIII - 31 XI 1978/., Przegląd Biblioteczny 1979 nr 2.
13. KUBIAK S. Metodologia pracy nad koncepcją modelu funkcji biblioteki szkoły wyższej. Materiały z Ogólnokrajowej Sesji Naukowej nt. "Model biblioteki szkoły wyższej", Poznań 1979.
14. LIEBERS G. Symposium über wissenschaftliche Bibliotheken und geisteswissenschaftliche Forschung. Zeitschrift für Bibliothekswesen u. Bibliographie. Jg XXV:1978 z. 6 s. 473-486.
15. MACGREGOR A. Some trends in research and development in documentation. Journal of Documentation vol. 34:1978 nr 4.
16. MEADOWS A.J. Government policy in providing and co-ordinating information. Aslib Proceedings vol. 29:1977 nr 11-12.
17. MINISTÈRE des Universités. Service des bibliothèques. Bureau des études techniques. Paris 15 XI 1979 /odb. kser. 8 + 4 s./.
18. MOLÉS A. Sociodynamique de la culture. Paris 1967.
19. ORCZYK M. Oddziały informacji naukowej bibliotek głównych uczelni ekonomicznych w Polsce. W: Organizacja informacji naukowej w zespole bibliotek specjalnych /Konferencja w Poznaniu 1977 r./, red. J. Sójka, Poznań 1978.
20. PENNA C.V., FOSKETT D.J., SEWELL P.M. National library and information services. London 1977.
21. SAUNDERSON M. The information funktion in relation to user departments: an excursion into the future. Aslib Proceedings. Vol. 29:1977 nr 2 s. 77-90.
22. SAUNIER-SEITÉ A. Ministère des Universités. Agence universitaire de documentation et d'information scientifique et technique. W: Journal Officiel de la République Française 14. octobre 1978 /odb. kser. s. 1/.

23. SMITH G.M. Library-based information services in higher education: towards a reappraisal. Aslib Proceedings vol. 27:1975 nr 6
24. SMITH N.E. Current developments in some local co-operative library schemes in the U.K. Journal of Documentation vol. 34:1978 nr 2 s. 110
25. STOICA I. The place and role of the Library within the university system. Libri vol. 27:1977 nr 4 s. 325-340.
26. SZKUTNIK Z. Aktualny stan badań nad funkcją biblioteki szkoły wyższej. Materiały z Ogólnokrajowej Sesji Naukowej nt. "Model biblioteki szkoły wyższej" Poznań 1979.
27. TELL B.V. O systemie skandynawskim. W: Réseaux et systèmes de documentation. Textes réunis par R. Guilloux.
28. WILSON T.D. Local library co-operation in the service of higher education. Journal of Librarianship vol. 7: 1975 nr 3 s. 143-152.
29. WOODHEAD P. Subject specialisation in three British university libraries: a critical survey. Libri vol. 24:1974 s. 30-60.
30. ŻMIGRODZKI Z. Biblioteki naukowe /Przegląd problematyki i wydarzeń/. W: Studia o Książce 1979 nr 9 s. 249-257.

HIGHER SCHOOL LIBRARY
AS SCIENTIFIC INFORMATION CENTRE

S u m m a r y

The essential function of the higher school library is to assist the didactic process. But these libraries must accomplish more and more tasks in the face of increased affluence of users from outside of school. These are the representatives of industry and other branches of national economy administration and culture. There is a world tendency to incorporate higher school libraries in interrelated information systems in a region, country or to include the activity in the field of scientific and technical information within university libraries' networks.

It appears from those tasks the necessity to employ specialized staff able to furnish with far-reaching specialistic information and competent guidance.

The basic tendency is the request for information going beyond traditional bibliographic and catalogue references. Computerization gives some chances to obtain information which is objective and optionally processed, to use the content of abstracts, to have an aid in complex managing of the library irrespective of its formal division, and in exchanging information within a given system and with other information systems.

Libraries render a lot of services in very differentiated form: furnish with references on information, process primary into secondary information, give the run of primary documents. They prepare queries, thematical and problem bibliographical lists in analytic and synthetic form. The author assumes that all these activities must follow basing on the whole library unit, and the information division with technical means, makes the focal point of the library. This way there is effaced the border between separated so far "library" and "information" activities and the whole library turns into information centre within a given system without losing its hitherto character.

БИБЛИОТЕКА ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ В КАЧЕСТВЕ ЦЕНТРА НАУЧНОЙ ИНФОРМАЦИИ

Р е з ю м е

Основной функцией библиотеки высшего учебного заведения является оказание помощи в дидактическом процессе. Тем не менее эти библиотеки, в связи с увеличением числа потребителей извне, должны выполнять все больше новых задач. В настоящее время в мире намечаются тенденции, чтобы вузовские библиотеки входили в состав взаимосвязанных информационных систем региона, страны или же, в рамках университетской библиотечной сети, занимались деятельностью в области научной и технической информации. В связи с этим возникает необходимость принятия на работу квалифицированного персонала, способного уделять специализированной информации и компетентной консультации.

Замечается в настоящее время тенденция спроса на информацию, выходящую за рамки традиционной библиографической и каталоговой информации. Применение ЭВМ дает возможность получения фактографической информации, соответственно переработанной; использования содержания документальных анализов; оказания помощи при общем руководстве библиотекой, независимо от ее формальных делений и обмена информацией внутри данной системы, а также обмена с другими информационными системами. Библиотеки оказывают многочисленные услуги в разнообразной форме: уделяют информации об информации, обрабатывают вторичную информацию на основе первичной, облегчают доступ к первичным документам, составляют запросы, а также в аналитической или синтетической форме тематические и проблемные списки публикаций. Автор предполагает, что все эти процессы должны протекать на основе деятельности всей библиотеки в целом, а отдел информации вместе с техническими средствами должен являться центральным пунктом библиотеки. Таким образом стирается граница между выделенными до сих пор "библиотечными" и "информационными" процессами, а библиотека преобразовывается в центр информации в рамках данной системы, не теряя своего характера.

ALINA CZYZEWICZ, KRYSZYNA WYCZAŃSKA
Ośrodek Informacji Naukowej PAN

INFORMACJA NAUKOWA W ZAKRESIE EKONOMII
Wstępne badania sondażowe

Próba identyfikacji i typologii użytkowników informacji naukowej z zakresu ekonomii według charakteru ich potrzeb informacyjnych. Sondaż wybranych bibliotek i ośrodków informacji w celu ustalenia form obecnej ich współpracy oraz możliwości usprawnienia procesu przepływu informacji ekonomicznej w wyniku posunięć organizacyjnych. Sprawdzenie skuteczności metody pośredniego rozpoznawania potrzeb użytkowników w oparciu o opinie ekspertów, tj. bibliotekarzy i pracowników ośrodków informacji.

Przy opracowywaniu przez Ośrodek Informacji Naukowej PAN założeń Systemu Informacji Nauk Społecznych /SINS/ wynika konieczność oceny rzeczywistej sytuacji organizacyjnej placówek informacyjnych, głównie bibliotek i stanu obsługi informacyjnej ich użytkowników.

Uznano, iż w pierwszej kolejności dziedziną wstępnych badań sondażowych dla SINS powinna stać się ekonomia wraz z organizacją i zarządzaniem. Jest to bowiem dziedzina, w której szybkość informowania odgrywa istotną rolę. W przeciwieństwie do nauk humanistycznych, w ekonomii oraz w nauce o organizacji i zarządzaniu - jako naukach stosowanych - informacja szybciej ulega dezaktualizacji. Informacje z dziedziny nauk ekonomicznych odgry-

wa ważną rolę nie tylko w wielu dyscyplinach nauki, ale ma też pierwszorzędne znaczenie w praktyce - w prowadzeniu polityki gospodarczej zarówno w makro-, jak i mikroskali, w zarządzaniu na wszystkich szczeblach, w tym w zarządzaniu gospodarką narodową jako całością.

W drugiej połowie 1979 r. dokonano wycinkowego sondażu w wybranych bibliotekach i ośrodkach informacji z zakresu nauk ekonomicznych, którego celem było:

1/ kolejne przybliżenie rzeczywistego obrazu potrzeb informacyjnych wszystkich zainteresowanych tą dziedziną nauki, tj. osób i instytucji oraz ich identyfikacja dla wyprowadzenia typologii użytkowników i ich potrzeb,

2/ ustalenie istniejących powiązań między bibliotekami i wskazanie możliwości współpracy dla stworzenia nowych kanałów przepływu informacji w podsystemie informacji ekonomicznej, tworzonym w ramach SINS,

3/ sprawdzenie metody rozpoznawania potrzeb użytkowników z myślą o innych naukach społecznych.

Ze względu na brak możliwości przeprowadzenia szczegółowych badań wszystkich placówek uprawiających działalność informacyjną z zakresu ekonomii ograniczono się jedynie do ogólnego sondażu wybranych placówek reprezentatywnych dla poszczególnych ich typów występujących w obecnej sieci placówek związanych z ekonomią. Wyboru placówek dokonano kierując się wskazówkami udzielonymi przez prof.dr Ryszarda Chelińskiego z SGPIŚ - członka Rady Naukowej Ośrodka Informacji Naukowej PAN i Rady Koordynacyjnej SINS. Nie sięgnięto jednak do wszystkich placówek organizujących w swoim środowisku obsługę informacyjną na wysokim poziomie.

Niniejsza analiza objęła ogółem 17 placówek. Informacje o dziesięciu z nich zebrano drogą wywiadu z kierownikiem biblioteki lub ośrodka informacji/bądź osobą go zastępującą/. Wywiady przeprowadzono w następujących placówkach /w nawiasie nazwisko osoby udzielającej informacji/:

1. Biblioteka Szkoły Głównej Planowania i Statystyki /A. Zabielska-Helle/
2. Centralna Biblioteka Statystyczna /A. Jopkiewicz/
3. Biblioteka Komisji Planowania /J. Bill/
4. Biblioteka Instytutu Planowania /U. Tomorowiczowa/

5. Biblioteka Wydziału Nauk Ekonomicznych UW /I. Głowska/.
6. Polskie Towarzystwo Ekonomiczne /C. Windowski/.
7. BOINTE Instytutu Organizacji Zarządzania i Doskonalenia Kadr /A. Kamiński, W. Szczepanek/.
8. Biblioteka Wydziału Zarządzania UW /I. Małuszyńska/.
9. Branżowy Ośrodek Informacji Ekonomicznej przy Polskiej Izbie Handlu Zagranicznego /J. Szarski/.
10. Ośrodek Dokumentacji i Biblioteka Instytutu Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego /A. Bielecka, A. Zawadzka, S. Sosiński/.

Informacje o pozostałych siedmiu placówkach zaczerpnięto z opracowań przygotowanych w tych placówkach; niektóre z nich zostały zamieszczone w niniejszym numerze "Zagadnień Informacji Naukowej", pozostałe zostaną opublikowane w następnych numerach. Ponieważ artykuł jest uogólnieniem wyników prac poszczególnych placówek, ze względu na kompletność syntezy, uznano za konieczne cytowanie cenniejszych fragmentów tych opracowań, nawet zamieszczonych w niniejszym zeszycie.

Wybór placówek objętych sondażem uwzględnia podział zespołu bibliotek ekonomicznych na trzy grupy^{x/}:

1/ biblioteki ogólnoeconomiczne - są to dwie biblioteki centralne: Centralna Biblioteka Ekonomiczna /Biblioteka SGPiS/ i Centralna Biblioteka Statystyczna oraz Biblioteka Komisji Planowania, Biblioteka Instytutu Planowania, Biblioteka Wydziału Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego i Biblioteka Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego;

2/ biblioteki o węższej specjalizacji - sondaż dotyczy Ośrodka Informacji Centralnej CİNTE, Biblioteki i BOINTE Instytutu Organizacji Zarządzania i Doskonalenia Kadr, Biblioteki Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Biblioteki Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierowania, Biblioteki i Branżowego Ośrodka Informacji Ekonomicznej Polskiej Izby Handlu Zagranicznego, Biblioteki i Ośrodka Dokumentacji Instytutu Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego oraz Centralnej Biblioteki Narodowego Banku Polskiego;

3/ biblioteki o specjalizacji pokrewnej - sondaż uwzględnia Bibliotekę Sejmową - Centralną Bibliotekę Legislacyjną oraz Centralny Ośrodek Dokumentacji Prasowej PAP.

^{x/} Podział wg H. Uniejewskiej: Wprowadzenie do dyskusji Na II Nadzwyczajnym zjeździe polskich bibliotek ekonomicznych w dniu 27 VI 1979 r. /maszynopis/.

Zakres badania sondażowego w dziedzinie nauk ekonomicznych rozszerzono przez objęcie analizą dwóch bibliotek ogólnych: Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i Biblioteki Jagiellońskiej, które mają wyznaczoną centralną rolę dla nauk społecznych w Systemie Informacji Nauk Społecznych.

W niniejszym wstępnym sondażu pominięto informację typu faktograficznego, stanowiącą przedmiot działania rządowych systemów informatycznych /SPIS, CENPLAN, PESEL/ w ramach zintegrowanego systemu zarządzania gospodarką narodową. SINTO zaś stanowi uzupełnienie wymienionych systemów, służąc pośrednio zarządzaniu gospodarką narodową. Wymienione systemy są bardzo rozbudowane i ocena ich funkcjonowania wymaga odrębnych badań o szerokim zasięgu. Tym bardziej, że obecnie funkcjonowanie systemów informacji faktograficznej nie wpłynęło zasadniczo na rozszerzenie zakresu informacji udzielanej przez biblioteki i ośrodki informacji naukowej. Centralna Biblioteka Statystyczna udziela jedynie informacji odsyłającej do źródeł publikowanych, a jej użytkownicy nie mają bezpośredniego dostępu do informacji faktograficznej, udostępnianej przez banki danych statystycznych.

Z sieci informacji naukowej ogólnoeconomicznej wyodrębniona została sieć informacji statystycznej, na której czele stoi Centralna Biblioteka Statystyczna. Statutowo najważniejszymi użytkownikami Biblioteki są: kierownictwo, zakłady badawcze i departamenty branżowe Głównego Urzędu Statystycznego oraz resort statystyki państwowej, tj. urzędy statystyczne wojewódzkie posiadające biblioteki i ośrodki informacji. Zadaniem tych bibliotek i ośrodków informacji jest obsługa urzędu, terenowych organów władzy i administracji, uczelni, instytucji, indywidualnych czytelników.

Centralna Biblioteka Statystyczna poza swoim resortem służy również potrzebom administracji państwowej, wyższych uczelni, pracowników naukowych zatrudnionych poza resortem, instytucji państwowych, studentów, uczniów szkół średnich, indywidualnych czytelników "hobbystów" interesujących się statystyką, Białostockiego i Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA BIBLIOTEK I OŚRODKÓW INFORMACJI

Ogólne warunki działania bibliotek w kraju są - jak wiadomo - trudne, a szczególnie warunki lokalowe, pozostające w dysproporcji do liczby korzystających oraz wymogów modernizacji technicznej i pogłębianie form obsługi. Odczuwają to zwłaszcza duże biblioteki, które przyjęły na siebie funkcje bibliotek centralnych; przykładem tego może być sytuacja lokalowa Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Biblioteka Jagiellońska, mimo nowoczesniejszego budynku, ma również niedostateczną powierzchnię i nie może udostępniać swoich usług większej liczbie zainteresowanych.

Zauważono również, iż biblioteki mniejsze, specjalistyczne, pełniące rolę wewnętrznych dla danych instytucji mają ograniczone warunki rozwojowe i nie mogą udostępniać swoich zbiorów zainteresowanym z zewnątrz. Biblioteki radzą sobie w różny sposób:

- przenoszą część swoich agend do innych pomieszczeń,
- część zbiorów, rzadziej wykorzystywanych, przechowują w magazynach, czasem oddalonych od swojej placówki,
- ograniczają dostęp do zbiorów,
- biblioteki mniejsze likwiduje się, a ich zbiory wcielane są do bibliotek większych,
- biblioteki okoliczna o podobnym profilu porozumiewają się ze sobą w sprawie zakupu nowości, itp.

Biblioteka Jagiellońska jest drugą w kraju księżnicą narodową, ponadto spełnia funkcje biblioteki uczelnianej i publicznej. Jako biblioteka uniwersytecka posiada zbiory wszelkich specjalności, natomiast największa ilość korzystających poszukuje piśmiennictwa z zakresu humanistyki i innych nauk społecznych. Podobnie kształtuje się sytuacja Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Obie biblioteki notują ogromny wzrost usług informacyjnych, które dowodzą, iż użytkownicy czynią intensywne poszukiwania materiału, rośnie liczba wypożyczeń bibliotecznych, liczba usług reprograficznych. Zapotrzebowanie na czasopisma znajduje wyraz w powodzeniu odbitek spisów treści zagranicznych czasopism naukowych /"current contents"/, co nie zawsze równoznaczne jest z uzyskaniem danego tytułu.

Lokalizacja /adres/ biblioteki wpływa znacząco na stan czytelnictwa. Stwierdzono na przykład poważny spadek liczby czytelników Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie w ostatnim roku w wyniku przeniesienia kilku wydziałów Uniwersytetu do odległych

dzielnic. Podobnie z Biblioteki Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa, przeniesionej w 1978 r. z ul. Mokotowskiej na ul. Szturmową, na Służewcu, w 1979 r. większość dawnych czytelni-
ków przestała korzystać. Zbiory Biblioteki Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego z siedziby Towarzystwa, przy ul. Nowy Świat, li-
cznie odwiedzanego miejsca spotkań ekonomistów, włączono do Biblio-
teki SGPiS. Biblioteka byłego Zakładu Prakseologii bardzo ceniona
przez duże grono użytkowników, z Pałacu Staszica została przekaza-
na do Biblioteki PAN w Pałacu Kultury i Nauki /z wyjątkiem zbiorów
z zakresu psychologii organizacji/.

Wydaje się, że przy lokalizacji bibliotek zasadą powinno być
jak największe ich zbliżenie terytorialne do środowiska, któremu
mają służyć, uwzględnienie przyzwyczajenia dotychczasowych czy-
telników do miejsca, a także pewne "zróżnicowanie fizyczne" bi-
bliotek, tj. obok wielkich bibliotek, takich, jak np. Biblioteka
SGPiS, powinny być również i mniejsze biblioteki, usytuowane w do-
godnym miejscu /np. b. Biblioteka PTE na Nowym Świecie/, często o
specyficznej, "kameralnej" atmosferze sprzyjającej skupieniu - w
przypadku bibliotek o niewielkich zbiorach. Poza tym czas oczeki-
wania na zamówioną książkę w dużych bibliotekach wydłuża się coraz
bardziej. Często, aby otrzymać zamówioną książkę /bądź dowiedzieć
się, że została wypożyczona/ trzeba dwukrotnie przychodzić do bi-
blioteki. W małej bibliotece książkę, bądź odpowiedź, że książka
została już wypożyczona, otrzymuje się natychmiast, lub prawie
natychmiast. Niezbędny jest natomiast w każdej, najmniejszej na-
wet bibliotece sprawny i szybki system łączności /np. telefonicz-
ny, teleksowy/ w zakresie informacji o zbiorach i usługach włas-
nych, którymi interesują się inne biblioteki sieci.

Zdaniem większości respondentów - kierowników bibliotek i
ośrodków informacji - niedostateczna liczba pracowników /brak e-
tatów/ nie pozwala na rozwijanie działalności informacyjnej. Naj-
bardziej jaskrawym przykładem jest stan zatrudnienia w Bibliotece
Wydziału Zarządzania UW, gdzie zbiory są niewielkie ok. 6 500 wól,
ale z biblioteki korzysta ok. 1200 studentów Wydziału; w Biblio-
tece na etacie pracują dwie osoby /kierownik-kustosze i młodszy
bibliotekarz/. Z tego głównie powodu, tj. braku etatów dokumen-
talistów, dokumentowanie publikacji ogranicza się do opisu bi-
bliograficznego czy katalogowego i klasyfikacji katalogowej, bez
analizy treści dokumentu /poza Instytutem Organizacji Zarządzania
i Doskonalenia Kadr oraz Instytutem Konjunktur i Cen/.

Co do stanu liczbowego zbiorów to ze względu na trudności dewizowe maleje liczba nabytków zagranicznych, zarówno książek, jak i czasopism. Poczyniono pewne kroki, aby utrzymać liczbę tytułów czasopism zagranicznych kosztem zmniejszenia liczby egzemplarzy. I tak, na przykład podstawowe zagraniczne czasopisma ekonomiczne, które poprzednio otrzymywała zarówno Biblioteka Główna UW /BUW/, jak i Biblioteka Wydziału Nauk Ekonomicznych UW, przy ul. Długiej - obecnie otrzymuje tylko BUW. Odległa od BUW Biblioteka Wydziału Zarządzania UW otrzymuje tylko cztery tytuły zagranicznych czasopism bieżących. W czasie II Ogólnokrajowej Rady Bibliotek Ekonomicznych, która odbyła się w czerwcu 1979 r. postanowiono opracować wspólnie kartotekę tytułów czasopism zagranicznych o szczególnej wartości, które w jak najszybszym terminie powinny znaleźć się w polskich bibliotekach.

Powszechnie występuje na dużą skalę sprawa publikacji zbędnych, tj. nie odpowiadających zakresowi tematycznemu danej biblioteki, dubletów, które ze względu na brak miejsca nie mogą być w niej przechowywane. Wyszukiwanie na własną rękę chętnych, którzy przejęliby wydawnictwa związane tematycznie z ich działalnością, nie zawsze jest skuteczne. Na przykład, Biblioteka Wydziału Nauk Ekonomicznych UW systematycznie zwraca się na piśmie do odpowiednich bibliotek z zapytaniami, czy są zainteresowane otrzymaniem wydawnictw z ich zakresu /np. wydawnictw ONZ dotyczących ekonomik branżowych/. Pytania pozostają zwykle bez odpowiedzi, nawet telefonicznej. Wobec tego materiały te oddawane są na makulaturę.

ZBIORY I USŁUGI INFORMACYJNE ORAZ ICH UŻYTKOWNICY

Podstawową formę informacji o zbiorach stanowią katalogi alfabetyczne oraz rzeczowe, przedmiotowe, systematyczne, działowe, a także kartoteki. Najczęściej stosowaną klasyfikacją jest UKD, następnie klasyfikacje własne. Centralna Biblioteka Ekonomiczna - Biblioteka SGPiS - od 1915 r. stosuje klasyfikację Library of Congress, w wersji zmodyfikowanej.

Dla potrzeb działającego już systemu ISIS, Instytut Organizacji Zarządzania i Doskonalenia Kadr opracował własny tezaurus, oparty na tezaurusie ekonomicznym NRD. Natomiast analiza przydatności dla potrzeb ekonomistów polskich bazy danych, formatu zapi-

su danych bibliograficznych i tezaury, stosowanych w bazie danych "EKONOMIA" AWI-HfO" - NRD, przeprowadzona w OIN PAN, wypadła negatywnie. Biblioteka Główna Akademii Ekonomicznej w Krakowie, współpracująca z systemem KRAKUS, posługuje się układem działowym około 100 haseł /UKD - obocznie/.

Różnorodność stosowanych języków informacyjno-wyszukiwawczych jest poważną barierą w swobodnym przepływie informacji w obrębie sieci. Na wspomnianej naradzie bibliotek ekonomicznych w czerwcu 1979 r. stwierdzono, iż należy opracować tezaurus dla nauk ekonomicznych.

Wydawnictwa bibliotek i ośrodków informacji to głównie wykazy nabytków, ukazujące się w postaci kartkowej kilka razy w tygodniu /np. w Bibliotece Instytutu Planowania, Centralnej Bibliotece Statystycznej/, bądź biuletynów wydawanych z mniejszą częstotliwością od dwóch tygodni do kwartału. Większe biblioteki publikują wykazy nabytków bieżących - zagranicznych /częściej/ i krajowych. Stosunkowo rzadko ukazują się publikowane bibliografie tematyczne, jak np. "Planowanie gospodarki narodowej w Polsce Ludowej. Materiały do bibliografii". Warszawa: Biblioteka SGPiS 1960 ... /dotychczas ukazały się 3 zeszyty, za lata 1944-1965/; Seria: Serwis Bibliograficzny GUS. Częściej publikuje się bibliografie prac własnych placówki naukowej, np. wydawnictwa SGPiS, GUS, czy w wersjach obcojęzycznych - Instytutu Planowania "Izbrannyje raboty" i "Occasional Papers".

Niektóre biblioteki publikują informatory o zbiorach i usługach własnych. Ostatnio ukazał się wydany przez Bibliotekę SGPiS Informator o polskich bibliotekach ekonomicznych, niestety w zbyt niskim nakładzie 250 egz., niewspółmiernym do zainteresowania i potrzeb nie tylko bibliotek ekonomicznych. Warto też wspomnieć, że Biblioteka Wydziału Nauk Ekonomicznych UW we wszystkich wydaniach Informatora o Studiach Wydziału Nauk Ekonomicznych zamieszcza rozdział poświęcony nie tylko Bibliotece Wydziału, ale i innym bibliotekom społeczno-ekonomicznym, co ma duże znaczenie dla orientowania studentów w korzystaniu z bibliotek naukowych.

Istotną rolę w obiegu informacji i w załączku systemu, którą w chwili obecnej trudno przecenić, pełnią dwa wydawnictwa SGPiS o zasięgu ogólnokrajowym: Centralny Katalog Wydawnictw Zagranicznych treści społeczno-ekonomicznej, znajdujących się w polskich bibliotekach społeczno-ekonomicznych - półrocznik wydawany od

1956 r. oraz Wykaz Zagranicznych Czasopism bieżących, znajdujących się w polskich bibliotekach społeczno-ekonomicznych, wydawany od 1957 r., ukazujący się co dwa lata. Współpracujące biblioteki nadsyłają ujednoczone opisy katalogowe nabytków zagranicznych do Biblioteki SGPiS, o ile przystąpiły do współpracy z Biblioteką SGPiS w tym zakresie. Udział bowiem jest dobrowolny i, niestety, nie wszystkie biblioteki zgłaszają informacje do katalogów centralnych. Poza tę centralną informację pozostaje na przykład Biblioteka Komisji Planowania.

Wysoką oceną cieszą się ukazujące się trzy razy w tygodniu "Rynki Zagraniczne", wydawane przez Polską Izbę Handlu Zagranicznego, w nakładzie 8000 egz. Czytane są nie tylko przez resort handlu zagranicznego. Czasopismo zyskało opinię źródła szybkiej i rzetelnie opracowanej informacji.

Dużym uznaniem i popularnością darzone są również biuletyny specjalne PAP, w tym biuletyn poświęcony ekonomii.

Zakres i formy udzielanych przez placówki informacji zależą od charakteru placówki informacyjnej, jej wielkości, liczby pracowników, itp., lecz przede wszystkim od tego, komu te placówki mają służyć. Wśród użytkowników bibliotek i ośrodków informacji, objętych niniejszym sondażem, występują odbiorcy indywidualni i zbiorowi - od kadry kierowniczej szczebla centralnego poczynając po najliczniejszą grupę - studentów wydziałów ekonomicznych przede wszystkim oraz innych kierunków /na wszystkich wydziałach obowiązuje egzamin z ekonomii politycznej/.

Tak więc, ze względu na specyficzny charakter potrzeb w zakresie informacji naukowej kadry kierowniczej szczebla centralnego, wynikających z obowiązku podejmowania decyzji w sprawach społeczno-gospodarczego rozwoju kraju, specjalnie zorganizowana służba informacyjna - Ośrodek Informacji Centralnej CİNTE - ma za zadanie zapewnić systematycznego dopływu aktualnej i rzetelnej informacji naukowej. "Cechy wyróżniające tę formę informacji to:

- wysoki stopień analizy i syntezy, ale bez utraty niezbędnej kompletności,

- możliwie mała objętość,
- niezawodność i wiarygodność,
- charakter prognostyczny,

- odpowiedni czas jej przetwarzania i forma wymagana dla tego szczebla zarządzania. Poza tym informacja ta powinna być istot-

na dla omawianego problemu, nie chodzi tu o każdą dostępną informację naukową na dany temat.

Odbiorcami informacji przygotowanej przez Ośrodek Informacji Centralnej jest kierownictwo polityczne i gospodarcze kraju, do którego należą KC PZPR, centralne komitety stronnictw politycznych, Sejm PRL, Rada Ministrów PRL, kierownictwa centralnych urzędów gospodarczych oraz centralnej kadry kierowniczej /doradców, specjalistów i referentów centralnego kierownictwa/. Z usług OIC korzystają również zainteresowane instytucje w kraju, kierownictwa poszczególnych resortów i kierownictwa polityczne i administracyjne województw oraz Ośrodek Doskonalenia Kadr Kierowniczych przy KC PZPR¹³/.

Wśród objętych sondażem placówek jest to jedyna kategoria użytkowników, dla której służba informacyjna przygotowuje opracowania analityczno-syntetyczne. Warunkiem odpowiedniego przygotowania informacji dla władz centralnych jest przede wszystkim zespół pracowników i specjalistów współpracujących z Ośrodkiem Informacji Centralnej o bardzo wysokich kwalifikacjach zawodowych i doskonałej znajomości języków obcych. Obowiązkiem tych osób jest śledzenie zmian zachodzących w świecie, znajomość programów i planów rozwoju społeczno-gospodarczego i postępu technicznego kraju, jako podstaw poszukiwań źródłowych oraz kontakt z odbiorcami Ośrodka Informacji Centralnej.

Następną w kolejności po władzach centralnych grupą użytkowników informacji ekonomicznej jest kadra kierownicza wyższego szczebla administracji państwowej i resortów, a więc dyrektorzy i wicedyrektorzy departamentów, naczelnicy wydziałów w ministerstwach i urzędach centralnych, przewodniczący prezydiów rad narodowych, ich zastępcy i sekretarze, kierownicy wydziałów prezydiów rad narodowych, kadra kierownicza zjednoczeń, kombinatów i wielkich przedsiębiorstw, kadra specjalistów i doradców, zajmujących się problematyką zarządzania w administracji państwowej i gospodarce narodowej. Dla tej grupy działalność informacyjną, uwzględniającą aktualny stan wiedzy i kierunki rozwoju w zakresie szeroko pojmowanej problematyki organizacji i zarządzania, prowadzi Instytut Organizacji Zarządzania i Doskonalenia Kadr. Instytut organizuje dla tego szczebla kadry kierowniczej kursy doskonalące, z absolwentami tych kursów utrzymuje stały kontakt poprzez systematyczne dostarczanie im materiałów pomocnych w samokształ-

ceniu /kształceniu ustawicznym/. Coraz większą rolę, ze względu na rosnący zbiór i rozszerzający się krąg odbiorców, spełnia działający w Instytucie od 1976 r. automatyczny system wyszukiwania informacji z zakresu nauki o organizacji i zarządzaniu - ISIS. W ramach SDI do 300 stałych odbiorców wysyłana jest informacja bieżąca według 180 profili. Na życzenie - udziela się informacji bibliograficznej retrospektywnej /opis bibliograficzny książki wraz z abstraktem/.

Chcąc maksymalnie dostosować świadczone usługi do zapotrzebowania użytkowników BOINTE Instytutu opracował ankietę, którą załącza do przekazywanych odbiorcom materiałów z prośbą o jej wypełnienie. Ankieta trafnie formułuje pytania, wymagające precyzyjnej odpowiedzi dotyczącej takich spraw jak adekwatność, kompletność, stopień wykorzystania w pracy informacji, dostarczanej przez system, poprawność analiz dokumentacyjnych, tłumaczeń tytułów oraz ogólna ocena współpracy z Ośrodkiem Informacji. Odpowiedzi na ankietę zaczęto dopiero gromadzić. Wyniki będą tym bardziej interesujące i ważne, że ISIS jest jednym z pierwszych w kraju zautomatyzowanych systemów informacji z zakresu nauk społecznych. Ta zautomatyzowana forma obsługi rzutuje zapewne na opinię o całym Ośrodku. Doświadczenia zebrane w IOZiDK powinny posłużyć przy budowie zautomatyzowanych systemów z innych dziedzin.

Kolejną kategorię użytkowników informacji naukowej z dziedziny ekonomii stanowią pracownicy naukowcy instytutów i wyższych uczelni. W niniejszym sondażu o charakterze bardzo ogólnym kategoria pracowników naukowych opisywana jest jako całość bez wyróżnienia młodszych pracowników nauki pracujących pod kierunkiem, pracowników przygotowujących rozprawy doktorskie i habilitacyjne, samodzielnych pracowników nauki, a wśród nich profesorów tworzących własne szkoły naukowe. Potrzeby informacyjne tych grup są, oczywiście, bardzo zróżnicowane.

Najczęściej stosowaną formą informacji przekazywanej tej kategorii użytkowników, a także ekonomistom praktykom, są opisy bibliograficzne. Wskaźnik korzystania z informacji bibliograficznej jest wyższy u osób korzystających dłużej z usług inte, u osób z tytułem doktora czy magistra, niż u ekonomistów z wykształceniem średnim lub niepełnym wyższym /1/.

Za szczególnie przydatny rodzaj informacji pracownicy naukowcy uznają informację typu "current contents" - spisy treści bie-

żących czasopism zagranicznych. Zainteresowani użytkownicy wybierają ze spisu treści interesujące ich artykuły, a następnie otrzymują odbitki kserograficzne tych artykułów. Wśród omawianych placówek serwisy tego typu prowadzą: Centralna Biblioteka Narodowego Banku Polskiego, Instytut Organizacji Zarządzania i Doskonalenia Kadr, Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego.

Pracownicy naukowcy zainteresowani są szybkim otrzymywaniem bieżącej, sprofilowanej, tj. wyselekcjonowanej pod względem problematyki informacji interesującej danego użytkownika, informacji o nowych publikacjach. Na ogół pozytywnie oceniają oni informację adnotowaną, jaką sporządza się w niektórych tylko placówkach. Na przykład, z analiz dokumentacyjnych sporządzanych w Ośrodku Dokumentacji Instytutu Konjunktur i Cen Handlu Zagranicznego korzystają nie tylko pracownicy samego Instytutu, ale i innych placówek z pokrewnych dziedzin, a nawet pracownicy Centralnego Związku Kółek Rolniczych mającego swą siedzibę w tym samym gmachu co Instytut.

Z badań przeprowadzonych w Centralnej Bibliotece NBP wynika, że duża część użytkowników wywodzących się z kategorii pracowników naukowych wykorzystuje pochodne źródła informacji, takie jak: abstrakty, analizy dokumentacyjne i opracowania analityczno-syntetyczne, bądź niektóre z nich. Często poziom opracowań tego rodzaju jest oceniany bardzo krytycznie. Przeważała przy tym opinia, iż streszczenie dokumentacyjne nie może zastąpić oryginału /część respondentów stwierdziła, że może zastąpić, jeśli chodzi o dokumenty z dziedzin pokrewnych/. Ponadto informacja o nowych osiągnięciach nauki dociera do zainteresowanych z opóźnieniem. Inne przyczyny niedostatecznego poinformowania to: brak dostępu do materiałów źródłowych w przypadku zastrzeżonej tajności pewnych istotnych informacji, nieregularny dopływ czasopism zagranicznych, niedostateczne zaopatrzenie w literaturę zagraniczną, zła organizacja bazy informacji wewnętrznej, długi cykl wydawniczy, wreszcie - mała aktywność służb informacyjnych /5/. Podobne opinie wypowiedziano w wielu innych placówkach odwiedzanych w czasie przeprowadzanego sondażu. Niepochlebłą opinię o niskiej aktywności służb informacyjnych kierownicy bibliotek tłumaczyli najczęściej niedostateczną liczbą pracowników tych bibliotek czy ośrodków informacji, a także brakiem funduszy na prace zlecone.

Omawiane badania potrzeb użytkowników przeprowadzone przez Bibliotekę NBP potwierdzają fakt, iż znaczna część pracowników naukowych i innych osób z wyższym wykształceniem ekonomicznym otrzymuje materiały i informacje, potrzebne w ich pracy zawodowej czy naukowej, dzięki kontaktom osobistym.

Następną kategorię tworzą użytkownicy poszukujący informacji z zakresu: nauk ekonomicznych, nauki o organizacji i zarządzaniu, handlu zagranicznego - dla celów praktycznych i wdrożeniowych. Dla tej głównie kategorii użytkowników świadczy usługi Branżowy Ośrodek Informacji Ekonomicznej, przy Polskiej Izbie Handlu Zagranicznego. Ośrodek pracuje na rzecz central handlu zagranicznego, części przemysłu wytwarzającego towary na eksport, centralnego zarządu ceł, przedsiębiorstw transportowych i spedycyjnych, ubezpieczeń zagranicznych. Ośrodek uruchomił kilka serwisów podających bardzo szybką i rzetelną informację. Są to: serwis giełdowy agencji Reutersa COMEURO, przekazywany dalekopisem z Londynu; informacja o kooperacji z przemysłem zagranicznym; informacja o możliwościach kontaktów handlowych, o organizacji polskiego handlu zagranicznego; specjalny serwis informacyjny dotyczący warunków dostępu na obcy rynek, tj. praktyki celnej i przepisów reglamentacyjnych; informacja o terminach, zakresach, przekroju towarowym wystaw i targów, ta ostatnia udzielana głównie na prośbę zainteresowanych; informacja o adresach firm zagranicznych; informacja o artykułach prasowych nt. handlu zagranicznego, światowego i gospodarki światowej - z czasopism zagranicznych. Szeroką poczytność i wysoką ocenę zdobyły, wykorzystywane nie tylko przez resort handlu zagranicznego, "Rynki Zagraniczne", pismo wychodzące w nakładzie 8000 egz. Pod adresem Polskiej Izby Handlu Zagranicznego wysunięto jeszcze w 1976 r. /9/ postulat utworzenia centralnej dla całego handlu zagranicznego komórki, która zajęłaby się tzw. "bonitasem" zagranicznych partnerów handlowych polskich central, tj. dostarczałaby informacji o bieżącym stanie ich kont, kosztów, terminowości, solidności. Komisja Planowania zgłosiła zapotrzebowanie na informację dotyczącą relacji cen w skali krajów socjalistycznych.

Informacja z dziedziny handlu zagranicznego, zagadnień gospodarki światowej, dostarczana pracownikom naukowym instytutów resortowych, ma charakter bardziej teoretyczny, cechuje ją też dłuższy okres aktualności. Ośrodki informacji i biblioteki, stanowiące

organizacyjną całość lub wyodrębnione, opracowują wyprofilowaną informację dla pracowników i komórek instytutów. Jest to rodzaj informacji ukierunkowanej w postaci zestawień tematycznych bibliografii adnotowanej. Placówki te zasadniczo pracują na rzecz swoich pracowników, ale, zapewne, można by doprowadzić do rozszerzenia grona adresatów tych usług. Natomiast biblioteki instytutów resortowych szeroko udoatępniają swoje zbiory na zewnątrz, także studentom. Opóźnienia, często niekompletność, tych usług są spowodowane ustanowieniem priorytetów wypożyczeń, przede wszystkim dla własnych pracowników naukowych instytucji, a nawet komórek dokumentacyjnych przygotowujących analizy czy odbitki spisów treści nowości najbardziej poszukiwanych.

Wyodrębnioną grupę użytkowników informacji z zakresu ekonomii stanowi grupa zawodowa dziennikarzy, przede wszystkim ekonomicznych. Dla ich potrzeb działa od 10 lat Centralny Ośrodek Dokumentacji Prasowej przy PAP /2/. Ośrodek gromadzi dokumentację o najważniejszych wydarzeniach, o zjawiskach w kraju i na świecie, w postaci kilku milionów wycinków prasowych. Najważniejszym źródłem jest serwis informacyjny PAP, poza tym 300 tytułów prasy zagranicznej z różnych regionów geograficznych i językowych oraz prasa krajowa. Ośrodek selekcjonuje z materiałów bieżących informacje najważniejsze, analizuje je, sporządza wyciągi, streszczenia, zestawienia personalne i rzeczowe. Dokumentacja, prowadzona przez fachowo przygotowanych dziennikarzy-dokumentalistów, ułatwia uciążliwą i czasochłonną kwerendę różnych źródeł. Odbiorcami informacji są dziennikarze prasy, radia i telewizji, niemal wszystkie wydawnictwa prasowe, redakcje, wydawnictwa książkowe, pracownicy frontu ideologicznego, resorty i instytucje, pracownicy nauki. Ośrodek wykonuje rocznie kilka tysięcy usług dokumentacyjnych, kserokopie wybranych materiałów, udziela informacji faktograficznych, biograficznych, przygotowuje setki opracowań analitycznych. Wydawnictwa informacyjne Ośrodka docierają do szerokiego kręgu odbiorców i wydaje się, że można by je wykorzystać w większym stopniu w ramach SINS.

Innym źródłem uzyskiwania informacji - zwłaszcza o życiu gospodarczym i polityce gospodarczej - często niedostępnej /przeptywającej jedynie kanałami poufnymi/ są zebrania Klubu Publicystów Ekonomicznych, na których dziennikarze informowani są bezpośrednio przez działaczy państwowych i gospodarczych wysokiego

szczebla. Ponadto, członkowie Klubu biorą udział w stałym szkoleniu, uczestniczą w konferencjach specjalistycznych, organizowanych przez Polskie Towarzystwo Ekonomiczne. Konferencje takie są miejscem kontaktów elity ekonomistów z różnych środowisk, a dyskusje i opinie, kształtujące się tam, mają szeroki zasięg społeczny w postaci nieformalnej.

W porównaniu z kadrą kierowniczą, pracownikami nauki i praktykami życia gospodarczego, studenci wyższych uczelni stanowią najliczniejszą grupę użytkowników. Biblioteki wydziałowe wyższych uczelni zakupują tytuły z listy lektur obowiązkowych w większej ilości, nie zawsze jednak wystarczającej. Dlatego studenci, poczynając od I roku studiów, są zmuszeni do korzystania z wypożyczeń międzybibliotecznych, co nie jest rozwiązaniem najlepszym. Często trudno ustalić, gdzie znajduje się poszukiwany tytuł, z kolei nie na każdej uczelni student może korzystać z wypożyczenia międzybibliotecznego już od I roku. Stopniowo potrzeby informacyjne studentów rosną w miarę postępu ich nauki i uzyskiwania większej samodzielności w pracy naukowej. Stwierdza się jednak, że studenci czytają czasopisma obcojęzyczne rzadziej niż inne grupy użytkowników /np. młodszy pracownicy nauki/ /12/. Pierwszoplanowym postulatem tej grupy użytkowników jest wprowadzenie do usług biblioteczno-informacyjnych, bądź rozwinięcie na szerszą skalę, tłumaczenia artykułów z języków obcych. Potwierdzeniem tego rodzaju zapotrzebowania jest fakt dużego zainteresowania wyłożonymi w niektórych czytelniach "Biuletynami specjalnymi PAP", zamieszczającymi tłumaczenia artykułów z prasy zagranicznej. Studenci, podobnie jak pracownicy nauki, dopominają się często o analizy dokumentacyjne poszczególnych artykułów oraz ich tłumaczenia. Czasopisma abstraktowe nie są dostateczną pomocą w docieraniu do informacji ze względu na słabą znajomość języków obcych tej grupy użytkowników.

Zapytania o informację rzeczową dotyczą faktów, dat i nazwisk jednostkowych. Rozpoznawania problemów bardziej złożonych pracownicy nauki i studenci dokonują sami. Ze względów dydaktycznych nie przeprowadza się kwerend dla studentów, chociaż ten pogląd jest coraz częściej podważany.

Poza odmiennym sposobem obsługi informacyjnej kadry kierowniczej, pomoc służb informacyjnych ogranicza się do dostarczania użytkownikowi właściwego dokumentu pierwotnego - źródła.

Zasadniczym stwierdzeniem dotyczącym oceny potrzeb informacyjnych różnych grup czytelników bibliotek, użytkowników ośrodków informacji naukowej była opinia wyrażona wprost lub pośrednio przez prawie wszystkie placówki, że czytelnictwo, korzystanie z informacji naukowej, praktycznie ogranicza się do kręgu osób zdobywających wykształcenie formalne, tj. studiujących na wyższych uczelniach, odbywających studia doktoranckie, piszących rozprawy habilitacyjne. Nawet większość pracowników naukowych czyta stosunkowo niewiele. Nie ma klimatu dla samokształcenia. Motywacja podnoszenia kwalifikacji zawodowych, czy też wiedzy ogólnej, nie potwierdzonego formalnie zdobyciem np. stopnia naukowego, sprowadza się najczęściej do osiągnięcia tylko własnej satysfakcji.

Z obserwacji Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego wynika, że poza grupą osób "zmuszonych" do czytania koniecznością składania egzaminów, przygotowania pracy, a więc studentów czy doktorantów - nawykiem systematycznego śledzenia nowości, odwiedzania biblioteki, korzystania z czytelni wyróżnia się starsze pokolenie pracowników naukowych. Dlatego niepokoi fakt skracania czy upraszczania cyklu przysposobienia bibliotecznego studentów I roku /np. UW, SGPiS/. Mimo bowiem obowiązkowego przeszkolenia stwierdza się często bezradność studentów, osób z wyższym wykształceniem, młodszych pracowników nauki - już na etapie poszukiwań bibliograficznych /12/, a nawet udostępniania bibliotecznego /np. niezmiernie rzadko na żądanie użytkowników wypożyczają się materiały z bibliotek zagranicznych/.

Z obserwacji wielu bibliotekarzy, a także z wyników badań Centralnej Biblioteki NBP można wysnuć wniosek, że użytkownicy informacji /poza pracownikami naukowymi/ nie w pełni zdają sobie sprawę z własnych potrzeb informacyjnych o charakterze obiektywnym, tj. wynikających z zajmowanego stanowiska pracy. Jest to zjawisko niepokojące, zwłaszcza, że w grupie pracowników Centrali NBP badaniami objęte były wyłącznie osoby z wyższym wykształceniem, posiadające co najmniej stopień magistra i zatrudnione na stanowiskach kierowniczych lub samodzielnych /5/. Podobne opinie wyrażano w czasie sondażu w uniwersyteckich bibliotekach wydziałowych oraz w SGPiS /pośrednio/.

Również wyniki badań przeprowadzonych przez Instytut INTE, w związku z pracami nad ogólnym schematem dziedzinowo-gałęziowo-

wym SINTO nasuwają "refleksje o konieczności wielostronnego popularyzowania problemów inte wśród uczących się, studiujących i doskonalących się w pracy zawodowej" /1/.

WSPÓŁPRACA BIBLIOTEK JAKO PODSTAWA BUDOWY SIECI I PODSYSTEMU DLA NAUK EKONOMICZNYCH

W tej sytuacji rozproszenia i niewykorzystania usług informacyjnych bardzo wiele zależy od inicjatywy i aktywności samych bibliotek i ośrodków informacji. Świadomość konieczności podnoszenia i stałej aktualizacji wiedzy - "ustawicznego kształcenia" społeczeństwa, a szczególnie ludzi wykształconych - stawia przed bibliotekami i służbą informacji naukowej społeczny obowiązek poszukiwania wszelkich form skutecznie popularyzujących osiągnięcia nauki oraz nawyk systematycznego czytania. Biblioteki i służby informacyjne powinny szukać form i sposobów maksymalnie zbliżających książkę i czasopismo naukowe do czytelnika, wskazywać możliwości wykorzystania ich przy rozwiązywaniu problemów zawodowych i innych.

Możliwości bibliotek i ośrodków informacji są poważnie ograniczone trudnościami: lokalowymi, finansowymi, kadrowymi i innymi, nie ujawnionymi w czasie niniejszego sondażu. Na pewno jednak można ułatwić dostęp do wielu z nich większej liczbie czytelników, przede wszystkim drogą formalnego rozszerzenia kategorii osób uprawnionych do korzystania z biblioteki, a także przez możliwie pełne i wszędzie docierające informacje o informacji - o lokalizacji zbiorów, o formach informacji pochodnej, o usługach i sposobie korzystania z nich. Informacja ta byłaby wprowadzana, oczywiście, stopniowo do wszystkich bibliotek społeczno-ekonomicznych. Przykładem negatywnym, tj. utrudniania czytelnikowi dostępu do bibliotek, jest likwidacja wielu niewielkich specjalistycznych bibliotek. Zjawiskiem powszechnie występującym jest dostosowywanie zakresu i form informacji wyłącznie do potrzeb własnej placówki, bez uwzględniania potrzeb innych zainteresowanych, ale zatrudnionych w innej placówce. Np. ROINTE w Ministerstwie Handlu Zagranicznego przygotowuje informację wyłącznie pod kątem potrzeb kierownictwa resortu, pomijając potrzeby pracowników handlu zagranicznego.

Inny przykład: Instytut Planowania jest zainteresowany biuletynem dokumentacyjnym wydawanym przez Bibliotekę Instytutu Finansów - ale opóźnienie informacji w nim zawartej /do dwóch lat/, forma - informacja zbyt szczegółowa jak na dokument informujący o źródle, forma wydawnicza mało czytelna /zagęszczony druk, małą czcionką, na szarym powielaczowym papierze/ - bardzo zmniejszają użyteczność tego wydawnictwa wśród odbiorców.

W wielu instytucjach hamującą na możliwość udostępnienia dokumentów szerszemu gronu czytelników przez Bibliotekę wpływa rozdzielnik obiegu publikacji w instytucji, kiedy Biblioteka otrzymuje dane wydawnictwo po wielu innych komórkach /często nawet w końcu do Biblioteki ten dokument nie dociera/, jak ma to miejsce np. w Głównym Urzędzie Statystycznym, Instytucie Koniunktur i Cen Polskiej Izby Handlu Zagranicznego.

Poważną przeszkodę w swobodnym przepływie informacji stanowi zastrzeżenie charakteru poufnego, bądź do "użytku służbowego" informacji, bardzo często nie uzasadnione względami merytorycznymi. W tym przypadku bowiem wydawca dokumentu może swobodnie potraktować sprawę jego formy, często nie musi występować o akceptację urzędu kontroli prasy. Często, bez specjalnego zastanawiania się, nadaje się informacji ten charakter "na wszelki wypadek". Zastrzeżenie poufności dokumentu odgrywa rolę szczególnie silnego hamulca w przepływie informacji między resortami.

Innym powodem świadomego tworzenia barier przed czytelnikami są trudne warunki lokalowe niektórych bibliotek, na przykład z tego powodu Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie zmuszona jest ograniczać liczbę osób uprawnionych do korzystania z biblioteki /4/.

Usprawnienie obiegu informacji z zakresu nauk ekonomicznych, a z czasem radykalna jego poprawa były celem, zorganizowanej przez Bibliotekę SGPiS w związku z przyznaniem jej uprawnień Centralnej Biblioteki Ekonomicznej - II Ogólnokrajowej Rady Polskich Bibliotek Ekonomicznych, która odbyła się w czerwcu 1979 r. /15/.

Sieć bibliotek ekonomicznych działała od 1956 r., kiedy podjęto współpracę nad wydawaniem centralnych katalogów. W ciągu minionych 22 lat wydano drukiem 44 zeszyty Centralnego Katalogu Wydawnictw Zagranicznych treści społeczno-ekonomicznej, znajdu-

jących się w polskich bibliotekach społeczno-ekonomicznych oraz w niektórych innych bibliotekach naukowych oraz ukazujący się od 1957 r., co dwa lata, Wykaz Zagranicznych Czasopism Bieżących. Katalogi te są w codziennym użyciu we wszystkich bibliotekach ekonomicznych, nawet tych, które nie przystąpiły do tej współpracy /np. Biblioteka Komisji Planowania/, ponieważ udział był dobrowolny. Mimo jednak długoletniej powszechnie docenianej współpracy biblioteki, nawet te najmniejsze nie dostosowały /nie ujednoliciły/ opisów katalogowych dla katalogów wewnętrznych, do opisów przesyłanych do katalogów centralnych. Jeszcze trudniejszą sprawą jest ujednolicenie klasyfikacji. Zróżnicowanie zaś systemów klasyfikacji, katalogów i lokalnej niejednorodności w systematyzacji zbiorów są poważnym utrudnieniem dla użytkowników. Na naradzie czerwcowej wskazano na konieczność podjęcia prac nad opracowaniem słownika haseł przedmiotowych /tezaurusu/.

Na naradzie dyskutowano także sprawy zaopatrzenia bibliotek ekonomicznych w literaturę zagraniczną. Postanowiono wspólnie opracować kartotekę tytułów czasopism o szczególnej wartości, których brak w sieci polskich bibliotek ekonomicznych, a które w jak najszybszym terminie powinny znaleźć się w tych bibliotekach. Wiąże się to równocześnie z doinwestowaniem bibliotek w środki techniczne, szczególnie do szybkiej reprografii dokumentów. Także wyposażenie bibliotek w teleksy umożliwiłoby szybką łączność międzybiblioteczną, a użytkownikom zapewniło szybką i skuteczną informację o informacji. Wszelkie postanowienia o rozszerzaniu współpracy w ramach sieci będą realizowane metodą "małych kroków". Wyłoniony zespół koordynacyjny ma koordynować i inicjować prace w sieci bibliotek ekonomicznych.

W związku z omawianą naradą nasuwa się spostrzeżenie pewnego istotnego braku w podejściu do zagadnienia informacji naukowej z zakresu ekonomii. Otóż wśród ogniw sieci wymienia się tylko biblioteki, pomija natomiast takie ośrodki informacji jak BOINTE Instytutu Organizacji Zarządzania i Doskonalenia Kadr, Branżowy Ośrodek Informacji Ekonomicznej przy Polskiej Izbie Handlu, czy w mniejszym stopniu Dział Dokumentacji przy Kancelarii Sejmu PRL. Komórki te zostały pominięte zarówno w wykazie uczestników Narady /jeśli przedstawiciele ich wzięli w niej udział to tylko w charakterze "obserwatorów"/, jak i w Informatorze o Polskich Bibliotekach Ekonomicznych, wydanym w 1979 r.

przez Bibliotekę SGPiS. SINTO ma być zautomatyzowanym systemem informacji, a więc doświadczenia zebrane przez ośrodki informacji przy uruchamianiu ich systemów informacji powinny być przydatne przy rozwiązywaniu podobnych problemów mniej zaawansowanych pod tym względem bibliotek. Pominięcie przez Bibliotekę SGPiS tych ośrodków nie wydaje się merytorycznie uzasadnione, podobnie jak pominięcie Centralnego Ośrodka Dokumentacji Prasowej PAP na liście aktywnych organizatorów systemu informacji ekonomicznej w ramach SINTO. Wydaje się konieczne i możliwe włączenie do współpracy w s z y s t k i c h jednostek zajmujących się informacją ekonomiczną bez względu na przynależność resortową oraz nazwę komórki, tj. nieograniczenie się wyłącznie do bibliotek ekonomicznych. Tym bardziej, że wiedząca rola Biblioteki SGPiS - Centralnej Biblioteki Ekonomicznej jest powszechnie uznawana nie tylko, jeśli chodzi o bibliotekarstwo, ale w szerszym zakresie - informację naukową z dziedziny nauk ekonomicznych. Rzeczywista współpraca bibliotek, ośrodków informacji banków danych /GUS/ przy organizowaniu systemu informacji ekonomicznej w ramach SINTO pozwoli stopniowo usuwać istniejące obecnie bariery, również natury formalnej w przepływie informacji.

Sondaż ujawnił, że ogromna ilość placówek organizuje informację dla potrzeb własnych, jak i różnych grup użytkowników z zewnątrz. Natomiast główne pytanie o stopień koordynacji tzn. ekonomiczności tych wysiłków pozostało otwarte, mimo załączków myśli scaleniowych i świadomych też poczynań w tym kierunku ze strony bibliotek.

Wysuwanie innych, bardziej szczegółowych propozycji czy wniosków dotyczących dalszego usprawniania dotychczasowych form pracy i dążenie do zorganizowania pełnego systemu /czy podsystemu/ informacji z zakresu nauk ekonomicznych - może być uzasadnione dopiero po przeprowadzeniu głębszej i bardziej wszechstronnej analizy niż niniejszy sondaż. Powołane są do tego placówki, szczególnie dobrze znające teren i różne uwarunkowania służb informacyjnych - przede wszystkim biblioteki centralne SGPiS i GUS i ich partnerzy w SINTO.

Okres analizy systemowej, poprzedzający wprowadzenie nowych zautomatyzowanych środków do wspomoczenia procesu informacji w bibliotekach i ośrodkach informacji jest okazją pogłębienia znajo-

mości odbiorców i możliwości zaspokojenia ich prawdziwych potrzeb w zakresie informacji naukowej. Jako techniki badań użytkowników wydają się najsłuszniejsze obserwacje czynione przez służby informacyjne i opinie ich, z ewentualnym testowaniem nowych form obsługi.

L i t e r a t u r a

1. DĄBKOWSKI H. Informacja naukowa w ocenie ekonomistów. Maszynopis /do druku w "Zagadnieniach Informacji Naukowej"/.
2. DZIENNIKARSTWO udokumentowane. Rozmowa "Życia" z red. Jerzym Barszczewskim, kierownikiem Centralnego Ośrodka Dokumentacji Prasowej przy PAP. "Życie Warszawy", nr 276 /11281/ z 23 XI 1979 r., s. 1-2.
3. INFORMATOR o polskich bibliotekach ekonomicznych. Oprac. H. Uniejewska, K. Wójcik, A. Zabielska-Helle., Warszawa Biblioteka SGPIŚ - Centralna Biblioteka Ekonomiczna 1979, 153 s.
4. KRONMAN-CZAJKA W. Udostępnianie zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. "Zagadnienia Informacji Naukowej" 1980 nr 1/36/ s. 119.
5. LITWINOWICZ M. Centralna Biblioteka Narodowego Banku Polskiego. Badania potrzeb użytkowników. "Zagadnienia Informacji Naukowej" 1980 nr 1/36/, s. 83.
6. OPIS systemu informacji legislacyjnej /Biblioteka Sejnowa/. 86 s. - maszynopis.
7. ORGANIZACJA informacji naukowej w zespole bibliotek specjalnych /na przykładzie polskich bibliotek ekonomicznych/. Materiały z Sesji Naukowej zorganizowanej przez Bibliotekę Główną Akademii Ekonomicznej w Poznaniu i Komisję Informacji Naukowej przy Oddziale PAN w Poznaniu /19-20 IX 1977 r./. Red. nauk. Jan Sójka. Poznań: Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, 1978, 163 s.
8. PASZKIEWICZ U. Użytkownicy informacji naukowej w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie. "Zagadnienia Informacji Naukowej" 1980 nr 1/36/ s. 109.

9. RAKOWICZ Z. Co leży w szafie? - "Polityka", dod. Eksport - Import, listopad 1976 nr 11 /55/.
10. ROMAŃSKA A. Zagadnienia selekcji zbiorów w bibliotekach szkół wyższych. Omówienie wstępne. Warszawa 1979, 4 s. maszynopis.
11. ROZSA G. L'information en sciences sociales. Typologie des sources /en économie/. "Bulletin de l'Unesco à l'intention des bibliothèques", vol. 32:1978 nr 3, p. 179-189.
12. SKWARNICKA Z. Potrzeby użytkowników i służba informacyjna Biblioteki Jagiellońskiej. "Zagadnienia Informacji Naukowej" 1980 nr 1/36/ s. 95.
13. SZŁAPCZYŃSKA E. Informacja naukowa dla kadry kierowniczej szczebla centralnego. Maszynopis /do druku w "Zagadnieniach Informacji Naukowej"/.
14. ZABIELSKA-HELLE A. "Działalność informacyjna Biblioteki SGPiS. "Zagadnienia Informacji Naukowej" 1980 nr 1/36/ s.71.
15. ZABIELSKA-HELLE A., WÓJCIK K. II Ogólnokrajowa Narada Polskich Bibliotek Ekonomicznych. Warszawa, 27 czerwca 1979r. "Zagadnienia Informacji Naukowej" 1979 nr 1/34/, s. 193-197.
16. ZAPLETAL J. Príspevek k teorii ekonomickej informacie. "Informacne Systemy", 1979 nr 4, s. 411.

SCIENTIFIC INFORMATION IN THE FIELD OF ECONOMIC
Preliminary exploration

S u m m a r y

The article presents the results of sounding of the chosen libraries and information centres in the field of economic sciences and a trial of identification and typology of their users. The aim of the sounding was:

- to ascertain the existing connections between libraries and possibilities of improving the process of economic information-flow,

- to verify methods of recognition of users' needs and possibilities of the application of these methods in other social sciences included into the Social Sciences Information System.

There was stated the occurrence of formal and organizational barriers hampering the information-flow between departments and of formal limitations concerning the opportunities of using information processed by information services and prepared entirely for a given category of users. As for other unfavourable phenomena recently observed, there may be named: the tendency to remove libraries to suburbs, the closing down small libraries throughout including them to the collections of bigger libraries and the tendency to while away the cycle of library corps for the students of first course.

НАУЧНАЯ ИНФОРМАЦИЯ В ОБЛАСТИ ЭКОНОМИКИ

Предварительные исследования

Р е з ю м е

В статье представлены результаты исследований, проведенных в некоторых библиотеках и центрах информации в области экономических наук. Целью исследований являлось определение существующих связей между библиотеками и возможностью усовершенствования процесса обмена экономической информацией, а также проверка методов установления нужд потребителей информации и возможность их применения в других общественных науках в рамках Информационной Системы по Общественным Наукам.

Констатируется возникновение формальных и организационных барьер, тормозящих поток информации, а также формальных ограничений при возможности пользоваться вторичной информацией, подготовленной информационными службами исключительно для данной категории потребителей. Другими отрицательными явлениями, наблюдаемыми в последнее время являются: тенденция переноски библиотек на периферию, ликвидация небольших библиотек, сокращение цикла библиотечной подготовки студентов I курса и т. д.

M A T E R I A Ł Y I P R Z Y C Z Y N K I

ALEKSANDRA ZABIELSKA-HELLE

Biblioteka SGPiS

DZIAŁALNOŚĆ INFORMACYJNA BIBLIOTEKI SZKOŁY GŁÓWNEJ PLANOWANIA I STATYSTYKI

Historia powstania i rozwoju Biblioteki.
Struktura organizacyjna biblioteki i zakres
tematyczny zbiorów. Działalność Biblioteki
jako placówki informacyjnej. Prace Oddziału
Informacji Naukowej. Informacje o informacji
/bibliografie, informatory, wydawnictwa in-
formacyjne/. Katalogi i kartoteki. Obsługa
informacyjna tematów badawczych. Informacja
sygnałna. Szkolenie użytkowników informacji.
Popularyzacja zbiorów.
Zadania Biblioteki SGPiS jako Centralnej Bi-
blioteki Ekonomicznej w kraju.

Początek działalności Biblioteki Szkoły Głównej Planowania i Statystyki to rok 1906, kiedy przy otwartych w Warszawie Wyższych Kursach Handlowych powstała bardzo niewielka, ale stale rozrastająca się Biblioteka /w 1912/13 r. - 2000 woluminów, a w 1916/17 r. - 12 000 woluminów/ /3/. Uczelnia /w 1915 r. zmieniła nazwę na Wyższa Szkoła Handlowa/ od początku swego istnienia przywiązywała wagę do rozwoju Biblioteki, przeznaczając dosyć znaczne środki finansowe na zakup książek i czasopism. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r., Szkoła rozszerzyła zasięg swojej

działalności a Biblioteka dążyła do zgromadzenia centralnego księgozbioru naukowego z zakresu nauk społeczno-ekonomicznych w kraju. W 1934 r. Szkoła zmieniła nazwę na Szkoła Główna Handlowa /za zmianą nazwy Uczelni tę samą nazwę przyjęła Biblioteka/.

Miarą znaczenia Biblioteki są jej zbiory, które w 1939 r. liczyły już 146 079 woluminów, w tym ponad 46 000 wol. czasopism i należały do najbogatszych w Polsce. Od 1931 r. Biblioteka Szkoły Głównej Handlowej przeniosła się do własnego budynku przy ul. Rakowieckiej, który zajmuje dotychczas, niestety nie w całości /4/.

W okresie II wojny światowej zbiory i budynek ocalały. Po wstępnym uporządkowaniu, Biblioteka - jako jedna z pierwszych Bibliotek w Warszawie - już 28 II 1945 r. wznowiła swoją działalność i została otwarta dla użytkowników.

W roku 1949 nastąpiło upaństwowienie Uczelni. Szkoła zmieniła nazwę na Szkoła Główna Planowania i Statystyki. Biblioteka również przejęła nazwę Uczelni.

W chwili obecnej Biblioteka Szkoły Głównej Planowania i Statystyki jest największą biblioteką ekonomiczną w kraju. W oparciu o swoje tradycje historyczne jest przede wszystkim Biblioteką wyższej uczelni ekonomicznej, która oprócz funkcji związanych z obsługą procesu dydaktycznego i naukowego własnego środowiska prowadzi ożywioną działalność w zakresie udostępniania zbiorów i różnorodnych form działalności informacyjnej w zakresie nauk ekonomicznych na rzecz własnego środowiska i innych środowisk naukowych na terenie kraju, oraz dosyć ożywione kontakty naukowe z pokrewnymi zagranicznymi instytucjami naukowymi, jak również na rzecz zaplecza naukowo-badawczego przemysłu, praktyki gospodarczej, na rzecz wszystkich zainteresowanych.

W Bibliotece pracuje 79 osób, z tego około 20 pracowników posiada wyższe studia ekonomiczne lub pokrewne oraz wysokie kwalifikacje biblioteczne, co gwarantuje odpowiedni poziom usług informacyjnych w zakresie dyscyplin ekonomicznych. Praca w Bibliotece przebiega w 9 działach i 7 sekcjach.

Zadania Biblioteki, która w strukturze organizacyjnej szkoły wyższej stanowi ogólnouczelniany zakład o zadaniach naukowych, dydaktycznych i usługowych zostały poszerzone z chwilą otrzymania statusu Centralnej Biblioteki Ekonomicznej, zgodnie z zarządzeniem nr 1 Ministrów: Kultury i Sztuki, Nauki, Szkolnictwa

Wyższego i Techniki oraz Sekretarza Naukowego Polskiej Akademii Nauk, z dnia 26 IV 1979 r. /Dz.Urz. Min. Nauki Szkol. Wyższego i Techniki nr 3/79/, w sprawie ustalenia zasad i planu specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych oraz wyznaczenia bibliotek centralnych i określenia ich zadań.

Zanim jednak doszło do ustanowienia Biblioteki SGPiS jako jednej z dwóch centralnych bibliotek ekonomicznych /druga - Centralna Biblioteka Statystyczna/, szereg działań Biblioteki od wielu lat prowadzonych na rzecz całego środowiska ekonomicznego, w sposób faktyczny, stawiało naszą placówkę na pierwszym miejscu w kraju. Zakres gromadzenia zbiorów Biblioteki obejmuje całą dziedzinę nauk ekonomiczno-społecznych, a także wielkość i bogactwo tych zbiorów oraz prowadzona stosunkowo od dawna działalność informacyjna i częściowo dokumentacyjna wykraczają bardzo często poza obsługiwane środowisko uczelniane, Biblioteka od 1956 r. nawiązała współpracę z wszystkimi ważniejszymi bibliotekami ekonomicznymi w kraju w zakresie wydawania centralnych katalogów wydawnictw zagranicznych z dziedziny nauk ekonomicznych i wykazów czasopism zagranicznych wpływających do tych bibliotek. Efektem tej współpracy było stworzenie systemu przepływu informacji o piśmiennictwie zagranicznym w zespole bibliotek ekonomicznych, uwieńczony wydaniem 2 x w roku centralnych katalogów w tym zakresie. Z drugiej strony pogłębiająca się współpraca bibliotek ekonomicznych zainicjowała okresowe konferencje i spotkania, gdzie omawiane są wspólne dla całego zespołu problemy i rozwiązywane różne zagadnienia warsztatowe pojawiające się w naszej pracy.

Wspomniana nowa sytuacja prawna, w jakiej znalazła się Biblioteka SGPiS - obecnie Centralna Biblioteka Ekonomiczna w kraju, stawia przed nami nowe zadania oraz stwarza nowe możliwości organizowania pracy /reguluje te sprawy załącznik nr 3 - cytowanego zarządzenia nr 1, który określa zadania bibliotek centralnych/. Przytaczając niektóre fakty obrazujące dotychczasową działalność Biblioteki SGPiS, szczególnie na odcinku pracy informacyjnej, należy podkreślić, że początkowo w literaturze bibliotekoznawczej, jak i w wypowiedziach na zebraniach i konferencjach utożsamiano działalność informacyjną biblioteki z koniecznością wyodrębnienia w strukturze organizacyjnej działu czy komórki zajmującej się informowaniem. Obecnie skłaniamy się raczej

do stwierdzenia, że działalność biblioteki jest, czy nosi w sobie elementy pracy informacyjnej, że cała placówka jest placówką informacyjną. Stwierdzenie to znalazło zresztą swoje odzwierciedlenie w koncepcji systemu informacji naukowej, technicznej i organizacyjnej SINTO. Dlatego też, omawiając działalność informacyjną Biblioteki, nie można ograniczyć się do charakterystyki prac wykonywanych tylko w Oddziale Informacji Naukowej Biblioteki, który zresztą strukturalnie został już wyodrębniony w 1948 r., ale należy pokrótce omówić działalność całej Biblioteki.

Podstawową funkcją każdej biblioteki jest funkcja gromadzenia zbiorów czy też gromadzenia zasobu informacji naukowej /2/, który obecnie składa się nie tylko z dokumentów konwencjonalnych, ale obejmuje również inne niekonwencjonalne nośniki informacji. W Bibliotece SGPiS gromadzone są wszystkie rodzaje dokumentów, oczywiście przeważają dokumenty piśmiennicze. Zakres tematyczny zbiorów to najogólniej dokumenty z zakresu nauk ekonomicznych, które stanowią przedmiot specjalizacji i obszar naszego działania.

Wytyczne gromadzenia zbiorów, zatwierdzone przez Senat SGPiS dają ramowy wykaz dyscyplin, z których biblioteka powinna dążyć do zgromadzenia zasobu informacji. Wytyczne te wymieniają takie dyscypliny jak: ekonomia polityczna wraz z historią myśli ekonomicznej, ekonometria, cybernetyka ekonomiczna, polityka ekonomiczna, planowanie gospodarki narodowej, spółdzielczość, ekonomika inwestycji, historia i geografia gospodarcza, międzynarodowe stosunki gospodarcze i gospodarka poszczególnych krajów, prawo gospodarcze, statystyka i demografia, rachunkowość, finanse, praca i polityka społeczna, przedsiębiorstwo, ekonomika produkcji i usług materialnych, ekonomika konsumpcji, ekonomika usług niematerialnych.

W chwili obecnej zbiory Biblioteki wynoszą 590 757 woluminów, z tego na wydawnictwa zwarte przypada 406 863 woluminów, na wydawnictwa ciągłe 144 260 woluminów, stare druki 1889 wol. reszta to inne zbiory specjalne.

Ponadto w uczelni istnieje sieć bibliotek zakładowych, na które poza największą Biblioteką Instytutu Gospodarstwa Społecznego składają się raczej niewielkie biblioteki podręczne /36/, które dysponują księgozbiorem obejmującym około 50 000 woluminów.

Biblioteka SGPiS uzyskuje rocznie w drodze prenumeraty, dań i wymiany 2952 tytuły czasopism bieżących, w tym zagranicznych

1949. Jak wykazują przytoczone liczby jest to dość znaczny potencjał naukowy, który daje podstawę do zajęcia pozycji w krajowym systemie informacji SINTO. Ponadto, w Bibliotece znajduje się około 100 000 woluminów wydawnictw nie opracowanych, dubletów i druków zbędnych, które mogą być przekazane lub są przekazywane innym placówkom.

Wszystkie zbiory opracowane ujęte są w systemie katalogów alfabetycznych i katalogów rzeczowych Biblioteki. Nie wnikając głębiej w problemy właściwej klasyfikacji zbiorów i tworzenia odpowiednich, dostosowanych do zapotrzebowań użytkowników katalogów tematycznych zasobu informacji zgromadzonego w Bibliotece, należy stwierdzić, że choć mamy katalogi oparte na wieloaspektowej charakterystyce treściowej dokumentów to jednak na tym odcinku działalności bibliotecznej, w celu usprawnienia procesu informowania, jest jeszcze wiele do zrobienia. Dotyczy to zarówno unowocześnienia i uelastycznienia samej klasyfikacji, jak i problemów unifikacji metod opracowania dokumentów w zespole bibliotek ekonomicznych w celu lepszego przepływu informacji.

Biblioteka posiada katalog systematyczny druków zwartych oparty na klasyfikacji Library of Congress w Waszyngtonie /z własnymi zmianami i adaptacjami/, drukowany, przedmiotowy katalog części zbiorów /historyczny/ /1/ - oraz działowe katalogi: tytułów czasopism, zbiorów specjalnych, księgozbiorów podręcznych, księgozbiorów studenckich czytelni i wypożyczalni. Jako efekt dobrowolnej współpracy naszej Biblioteki z innymi /31/ bibliotekami ekonomicznymi w kraju powstaje opracowywany i wydawany 2 x w roku przez Bibliotekę SGPiS Centralny Katalog Wydawnictw Zagranicznych treści społeczno-ekonomicznej znajdujących się w bibliotekach polskich. Do 1980 roku wyszły 44 zeszyty tego katalogu oraz 11 zeszytów Wykazu zagranicznych czasopism bieżących /wydawany co 2 lata/.

W Bibliotece SGPiS znajduje się również licząca około 128 000 opisów kartoteka alfabetyczna dokumentów znajdujących się w najważniejszych, współpracujących z nami bibliotekach ekonomicznych w kraju. Kartoteka ta pozwala na prędkie informowanie użytkowników o miejscu lokalizacji zagranicznych dokumentów z zakresu nauk społeczno-ekonomicznych w kraju. Stanowi również duży materiał porównawczy dla przeprowadzenia różnego rodzaju analiz i prac badawczych nad zasobem informacyjnym polskich bibliotek ekonomicznych.

Oprócz katalogów, w Bibliotece SGPiS znajdują się kartoteki bibliograficzne, dokumentacyjne, tematyczne wybranych problemów ekonomicznych, zawartości niektórych czasopism z zakresu specjalizacji Biblioteki. Kartoteki te znajdują się przede wszystkim w Oddziale Informacji Naukowej, a kartoteki warsztatowe w poszczególnych działach Biblioteki. Motywem przewodnim dla zakładania różnego rodzaju kartotek jest ułatwienie użytkownikom dostępu do niektórych zbiorów bibliotecznych, z reguły bowiem pogłębiają one wieloaspektowość opracowania dokumentów i wydobycia z nich ich treści informacyjnych.

Biblioteka udostępnia wszystkie dokumenty /pierwotne, wtórne, pochodne/ swoim użytkownikom przede wszystkim tradycyjnymi metodami - w czytelnich: ogólnej i dla pracowników naukowych /260 + 24 miejsca/, poprzez wypożyczanie do domu i poprzez wypożyczanie międzybiblioteczne. Niedostateczne wyposażenie Biblioteki w środki techniczne nie pozwala na obecnym etapie na zwiększenie dostępności do zbiorów dla wszystkich grup użytkowników. Najistotniejsze byłoby doinwestowanie Biblioteki w urządzenia ułatwiające multiplikację dokumentów, jak również w środki pozwalające na szybszą łączność wewnętrzną i zewnętrzną przyspieszającą obsługę użytkowników. W miarę posiadanych urządzeń technicznych i ich wydolności w Bibliotece wykonywane są odbitki kserograficzne fragmentów dokumentów, przy czym najbardziej rozwinęła się w tym zakresie działalność udostępniania artykułów z zagranicznych czasopism ekonomicznych, które znajdują się w 1 egzemplarzu w zbiorach Biblioteki.

Służby zewnętrzne Biblioteki w zakresie udostępniania zbiorów czynne są przez cały dzień, jak również we wszystkie niedziele i wolne soboty. Oprócz księgozbioru podstawowego w Bibliotece od szeregu lat prowadzony jest, i ciągle aktualizowany, wieloegzemplarzowy księgozbiór studencki, głównie dla zaspokajania potrzeb procesu dydaktycznego uczelni. Księgozbiór ten to przede wszystkim podstawowe i zalecane studentom lektury dla wszystkich lat i kierunków studiów. Obejmuje on około 60 000 woluminów, a ponad 3000 tytułów, w ilości egzemplarzy od 10 do 400 /wskaźnik uzależniony od ilości studentów, czytelników danego tytułu/. Oprócz wydawnictw zwartych do księgozbioru studenckiego włączone są też podstawowe czasopisma ekonomiczne /około 200 tytułów/.

Księgozbiór ten jest przedmiotem szczególnej troski Biblioteki, głównie w zakresie jego aktualizacji i zgromadzenia odpowiedniej ilości tytułów, istnieją również specjalne katalogi lektur studenckich opracowane i aktualizowane każdego roku za pomocą techniki komputerowej. Szczegółowe przepisy udostępniania zbiorów zawierają regulaminy czytelni i wypożyczalni.

Przytoczenie kilku danych liczbowych może być interesujące dla zobrazowania działalności bibliotecznej na tym odcinku.

Liczba zarejestrowanych odwiedzin w czytelniach	94 598 osób
Liczba zbiorów udostępnianych w czytelniach	275 244 wol.
Liczba wypożyczeń czytelnikom indywidualnym	48 547 wol.
Liczba wypożyczeń innym bibliotekom i instytucjom	2 056 wol.

Bezpośrednią działalność w zakresie prac informacyjnych pełni Oddział Informacji Naukowej Biblioteki z sekcją informacji i sekcją dokumentacji /wg struktury organizacyjnej Biblioteki z 1964 r./, do której dochodzą pracownie foto- i kserograficzna.

Oddział Informacji Naukowej dysponuje małą pracownią /16 miejsc/ otwartą przez cały dzień dla wszystkich zainteresowanych użytkowników w zakresie informacji naukowej w naukach ekonomicznych. Udzielane są wszelkiego typu informacje katalogowe, bibliograficzne, rzeczowe w formie bezpośredniej /ustnej lub telefonicznej/ lub w formie odpowiedzi pisemnych na zapytanie użytkowników. Informacji udziela specjalnie przeszkolony personel Biblioteki o możliwie największych kwalifikacjach fachowych /ekonomiści/ i specjalistycznych /bibliotekarze dypl., dypl. dokumentaliści/, absolwenci różnych specjalistycznych kursów gwarantujących odpowiedni poziom usług.

W ciągu roku udzielamy ponad 4500 informacji /bibliograficznych i rzeczowych/ oraz opracowujemy nieodpłatnie ponad 20 pisemnych zestawień bibliograficznych na zapotrzebowanie indywidualnych użytkowników - przede wszystkim dla własnej uczelni i innych instytucji naukowych, dla zaplecza naukowo-technicznego przemysłu, praktyki gospodarczej oraz dla wybranych placówek zagranicznych. Informacje udzielane są w oparciu o zestaw odpowiednio dobranych źródeł i narzędzi informacji, które stanowią podstawowy warsztat pracy informacyjnej.

Dobór ten warunkuje zresztą nie tylko specjalizacja biblioteki, ale również środowisko użytkowników ekonomistów i jego zapotrzebowanie na określone rodzaje informacji. Dlatego niezmier-

nie ważną i nieodzowną jest kwestia ciągłego przystosowywania warsztatu informacyjnego do zmieniających się potrzeb użytkowników.

Najogólniej charakteryzując warsztat pracy informacyjnej Biblioteki SGPiS można wyróżnić następujące narzędzia informacji:

a/ wyspecjalizowany księgozbiór podręczny, w skład którego wchodzi bibliografie bibliografii, bibliografie ogólne i specjalne, wszelkiego typu informatory i inne wydawnictwa informacyjne, które umożliwiają szybką orientację w bogactwie faktów, ułatwiają ich interpretację i ocenę oraz wydawnictwa będące sprawnymi przewodnikami zarówno w zakresie informacji faktograficznej, jak i informacji o piśmiennictwie. Do tej grupy można zaliczyć także bazy danych opracowywane przez inne wyspecjalizowane placówki informacyjne;

b/ katalogi własnej biblioteki, katalogi centralne obsługiwanej dziedziny, katalogi drukowane innych pokrewnych bibliotek;

c/ różnego rodzaju kartoteki pomocnicze opracowywane jako stałe narzędzie informacji, albo czasowe /np. w związku z pojawiającymi się nowymi problemami badawczymi, które po zakończeniu pracy ulegają dezaktualizacji, i których kontynuacja nie opłaca się/ pomoce informacyjne. Liczba kartotek jest zmienna, najczęściej prowadzone są kartoteki zagadnieniowe /lub tematyczne/, wartościowe /np. czasopism/ biograficzne, dokumentacyjne, jak również niektóre pomocnicze, warsztatowe /konferencji, adresowe, skrótów, rocznic itp./.

Pracujemy metodami tradycyjnymi, oferując użytkownikom - pracownikom naukowym i ekonomistom praktykom oraz bardzo dużej rzeszy studentów wyselekcjonowaną informację przede wszystkim bibliograficzną i faktograficzną. W ślad za sporządzonymi serwisami bibliograficznymi obserwuje się rosnące udostępnienie zbiorów biblioteki, jak również zwiększone zapotrzebowanie na odbitki kserograficzne, przede wszystkim artykułów z czasopism naukowych.

Oddział Informacji Naukowej na życzenie zainteresowanych instytutów uczelni prowadzi obsługę informacyjną tematów badawczych uczelni zarówno w zakresie bibliograficznej informacji bieżącej, jak również sporządzając bibliografie retrospektywne o różnym zakresie i zasięgu. Najczęściej bibliografie te pozostają w postaci kartotekowej w Bibliotece, znacznie rzadziej z uwagi na sygnalizowane trudności techniczne są publikowane. Na rzecz wszystkich

zainteresowanych środowisk ekonomicznych również poza uczelnianych, jak również dla wielu indywidualnych ekonomistów w zakresie informacji bieżącej o zbiorach wydawany jest w układzie działowym Wykaz wybranych nabytków /miesięcznik/, publikowany w 230 egzemplarzach.

Od 1973 r. prowadzimy informację sygnałną o zawartości czasopism ekonomicznych, która obejmuje stopniowo coraz większe kręgi użytkowników, i która, jak przewidujemy, będzie ciągle jeszcze wzrastała poszerzając się o inne grupy użytkowników /zbiorowych i indywidualnych/, które tego rodzaju informację należałoby objąć.

W ślad za informacją sygnałną /"current contents"/ zwiększa się bardzo znacznie ilość sporządzonych odbitek kserograficznych z dokumentów pierwotnych, które znajdują się w Bibliotece SGPiS w jednym egzemplarzu, albo są unikalne /jedyne/ wśród bibliotek ekonomicznych w kraju /rocznie ponad 180 000 odbitek kserograficznych z ponad 700 tytułów czasopism - dla 170 odbiorców/.

Od 1957 roku w Bibliotece przygotowuje się duże zestawienie bibliograficzne, obejmujące około 1000 pozycji /książki i artykuły z czasopism/ w zakresie polskiego piśmiennictwa ekonomicznego dla Międzynarodowej Bibliografii Ekonomicznej /International Bibliography of the Social Sciences. Economics/ wydawanej przez Międzynarodowy Komitet ds. Informacji i Dokumentacji w Naukach Społecznych /International Committee for Social Science Information and Documentation/ przy UNESCO. Ten sam materiał przekazywany jest od 1977 r. do INION /Instytut Naukowej Informacji po Obieżestvennym Naukam/ do Moskwy dla Międzynarodowego Systemu Informacji w Naukach Społecznych - MISON.

Podjęto współpracę przy opracowywaniu wspólnych bibliografii tematycznych i wymianie niektórych materiałów informacyjnych z Ustredni Ekonomická Knižnica w Bratysławie i z biblioteką Hochschule für Ökonomie w Berlinie. Uczestniczyliśmy również w różnych krajowych podsystemach informacji przesyłając wyselekcjonowane informacje na podstawie zbiorów własnych lub kartotek dokumentacyjnych, które jesteśmy obowiązani prowadzić /głównia dokumentujące dorobek naukowy pracowników Uczelni/.

Prowadzone są również w dosyć dużym zakresie prace związane ze szkoleniem użytkowników informacji, przede wszystkim studentów wszystkich lat i kierunków studiów. Szkolenia te mają naj-

częściej charakter zajęć praktycznych, warsztatowych, na których studenci oprócz samych źródeł i narzędzi informacji w zakresie nauk ekonomicznych ogólnych i specjalnych /ukierunkowanych na tematy seminarium dyplomowego - magisterskiego/ poznają również ogólną systematykę źródeł i przyswajają sobie umiejętność korzystania z nich. Inną formę szkolenia użytkowników stanowią praktyki dyplomowe dla studentów uczelni ekonomicznych, którzy opracowują teoretyczne prace magisterskie, głównie na podstawie dokumentów zgromadzonych w Bibliotece. W czasie miesięcznej praktyki studentów dąży się aby poznali oni nie tylko określone źródła i narzędzia informacji, ale aby nauczyli się z nich korzystać; omawiany jest zakres działalności innych bibliotek i specjalistycznych ośrodków informacji w zakresie nauk ekonomicznych i ułatwia się korzystanie z nich.

Obserwujemy, że szkolenie użytkowników przez dłuższy okres i przebywanie ich w Bibliotece pozostawia nawyk korzystania z warsztatu naukowego biblioteki, czy z poszczególnych źródeł informacyjnych u wielu studentów i w późniejszej ich praktyce zawodowej. Znając lepiej możliwości Biblioteki w tym zakresie odznaczają się niejako rozbudzonymi potrzebami na informację, a i sami posiadają również dostateczną wiedzę w zakresie posługiwania się specjalistycznymi źródłami.

Charakteryzując pracę informacyjną Biblioteki należy wreszcie wspomnieć o wszelkich działaniach popularyzujących dokumenty będące w jej zbiorach. Mamy tutaj na myśli wszelkie wystawy wydawnictw, bądź to tzw. nowych nabytków, bądź wystawy okolicznościowe, czy tematyczne. Tradycyjnie na wystawiane dokumenty wzrasta każdorazowo zapotrzebowanie czytelnicze stąd wniossek, że i ten sposób informowania jest nadal efektywny i w pracy informacyjnej nie należy go pomijać.

Zapotrzebowanie na informację można i należy aktywnie kształtować przez podejmowanie różnych nieraz drobnych czynności organizacyjnych w pracy samej komórki, w tworzeniu właściwego warsztatu pracy informacyjnej i wreszcie przez zwiększenie aktywności bezpośredniej służby informacyjnej.

W związku z nową sytuacją prawną, w jakiej znalazła się od kwietnia 1979 r. Biblioteka Szkoły Głównej Planowania i Statystyki - Centralna Biblioteka Ekonomiczna, w sposób znaczny zwiększają się nasze zadania. Problemy te reguluje załącznik nr 3 za-

rozporządzenia nr 1 /Dz.Urz. Min. Nauki Szkoln. Wyższego i Techniki nr 3/79/, który określa zadania bibliotek centralnych. Zgodnie z brzmieniem tego załącznika biblioteki centralne koordynują i sprawują nadzór nad działalnością bibliotek współpracujących w zakresie wynikającym z planu specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych, niezależnie od ich przynależności organizacyjnej /administracyjnej/, a w szczególności nad:

a/ gromadzeniem i opracowaniem materiałów bibliotecznych,
b/ archiwizowaniem krajowych i zagranicznych materiałów bibliotecznych,

c/ bieżącym przekazywaniem informacji o posiadanych materiałach bibliotecznych do systemów SINTO, w tym do prowadzonych w kraju katalogów centralnych.

Do zadań biblioteki centralnej należy również prowadzenie centralnych katalogów dziedzinowych.

W zarządzeniu - § 6 pkt. 3 znajdujemy stwierdzenie, że "Biblioteki Centralne realizują zadania wynikające z planu specjalizacji wspólnie z bibliotekami współpracującymi". Zakłada się więc tworzenie sieci bibliotecznych obsługujących jedną dziedzinę wiedzy. W zakresie nauk ekonomicznych w Polsce, jak już wspomniano, Biblioteka SGPiS od 1956 r. współpracuje z zespołem pokrewnych bibliotek ekonomicznych w przedmiocie publikowania dziedzinowych katalogów centralnych wydawnictw zagranicznych treści społeczno-ekonomicznej.

Po uzyskaniu statusu Centralnej Biblioteki Ekonomicznej w czerwcu 1979 r. Biblioteka SGPiS zorganizowała II Ogólnokrajową Radę Polskich Bibliotek Ekonomicznych, w której uczestniczyło około 70 przedstawicieli z 42 instytucji. Przedmiotem narady były wstępne sprawy organizacyjne związane z formalnym już tworzeniem sieci dziedzinowej z zakresu nauk ekonomicznych w ramach dziedzinowo-gałęziowego systemu o naukach społecznych SINS, który w ramach SINTO realizuje Ośrodek Informacji Naukowej PAN. W wyniku narady wyłoniono zespół koordynacyjny, który ma opracować perspektywiczny plan współpracy bibliotek ekonomicznych. Plan ten między innymi ma obejmować takie problemy jak: ujednoczenie klasyfikacji zbiorów bibliotecznych, opracowywanie i wydawanie wspólnych wydawnictw informacyjnych, analizę stanu zaopatrzenia bibliotek w zagraniczną literaturę ekonomiczną, podejmowanie wspólnych prac badawczych.

Biblioteka SGPiS jako Centralna Biblioteka Ekonomiczna podjęła się prac związanych z rozpoznaniem stanu bibliotek i innych placówek informacji o zbliżonym profilu gromadzenia zbiorów. W 1979 r. opublikowany został "Informator o polskich bibliotekach ekonomicznych" /5/, który uwzględnia 36 placówek. W roku 1980 ma być opublikowane drugie, poszerzone i uaktualnione wydanie tego informatora.

Trzeba bowiem podkreślić, że wszystkie nowe zadania stojące przed Biblioteką SGPiS jako Centralną Biblioteką Ekonomiczną będą realizowane stopniowo /z uwagi na to, że nie uzyskano zwiększenia środków na realizację planu specjalizacji i budowę sieci dziedzinowej/ i przy zachowaniu zasad partnerstwa innych bibliotek ekonomicznych w kraju.

Oczywiste jest również to, że będą rozszerzane i usprawniane prace związane z realizacją obsługi procesu dydaktycznego i procesu naukowego własnego środowiska uczelnianego i zaspokajające jego różnorodne zapotrzebowania na informację w naukach ekonomicznych.

L i t e r a t u r a

1. GRODEK A. Katalog Biblioteki. I. Nauki ekonomiczne i handlowe. Warszawa 1939-1945 SGH s. 941.
2. ROMAŃSKA A. Zasoby informacji naukowej. Prz. Biblioteczny 1976 z. 3 s.279.
3. PAMIĘTNIK Towarzystwa Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie. Warszawa 1918 s. 82.
4. WITKIEWICZ-KOSZYC J. Budowa gmachu bibliotecznego WSH w Warszawie s. 16.
5. UNIEJEWSKA H., WÓJCIK K., ZABIELSKA-HELLE A.: Informator o polskich bibliotekach ekonomicznych. Warszawa 1979 s. 153.

MARIA LITWINOWICZ

Centralna Biblioteka NBP

CENTRALNA BIBLIOTEKA NARODOWEGO BANKU POLSKIEGO

Badania potrzeb użytkowników

Biblioteka centralnego banku Państwa i jej zadania. Użytkownik uprzywilejowany. Użytkownik aktywny i jego udział w kształtowaniu profilu Biblioteki. Badania potrzeb użytkowników przy zastosowaniu techniki wywiadu. Źródła informacji i sposób poszukiwania informacji źródłowych. Ocena zagranicznej literatury finansowej. Krytyka pochodnych źródeł informacji. Kto korzysta z katalogów i czy interesują one użytkownika. Obiektywne potrzeby informacyjne i świadomość tych potrzeb.

Narodowy Bank Polski jest instytucją, w której koncentruje się większość operacji wykonywanych przez aparat bankowy w naszym kraju. Poprzez działalność emisyjną, kredytową i walutową Narodowy Bank Polski odgrywa ważną rolę w procesie zarządzania gospodarką narodową.

W pracy kierowniczej pracowników NBP oraz pozostałych banków i innych instytucji finansowych, a także w pracy naukowców specjalizujących się w dziedzinie bankowości, niezbędne są informacje, których dopływ w znacznym stopniu musi zapewnić Centralna Biblioteka NBP.

Wymienione sfery działalności Narodowego Banku Polskiego określiły profil zbiorów jego Centralnej Biblioteki^{x/}. Groma-

^{x/} Centralna Biblioteka NBP, uznana za bibliotekę naukową uchwałą nr 269 Rady Ministrów z dnia 20 sierpnia 1968 r. w sprawie ustalenia wykazu bibliotek zaliczonych do bibliotek naukowych /Mon. Pol. nr 36, poz. 253/ nie jest biblioteką centralną w rozumieniu przepisów o specjalizacji zbiorów bibliotecznych i centralnych bibliotekach naukowych. Ma ona natomiast charakter biblioteki centralnej w stosunku do 213 bibliotek w oddziałach NBP.

dzono są w niej książki, czasopisma i inne materiały dotyczące głównie:

- planowania i zarządzania gospodarczego, a zwłaszcza systemu pieniężnego i kredytowego,
- międzynarodowych stosunków finansowych i rozliczeń międzynarodowych,
- organizacji operacji bankowych, oraz
- informatyki w bankowości.

"Centralna Biblioteka Narodowego Banku Polskiego służy potrzebom Banku w zakresie informacji z dziedzin wiedzy niezbędnych do wykonywania jego zadań, doskonalenia zawodowego pracowników oraz potrzebom nauki i kształcenia" - stwierdza się w regulaminie Biblioteki. W ten sposób zostały ogólnie określone zadania tej placówki informacyjnej, a także uprzywilejowanie macierzystej instytucji - jej komórek organizacyjnych - stanowisk pracy - pracowników.

Centralna Biblioteka NBP jest równocześnie biblioteką fachową, jak i biblioteką naukową. Jest ona największą biblioteką specjalistyczną w resorcie finansów, a w zbiorach jej znajdują się wydawnictwa unikalne w skali krajowej. W związku z tym stałymi jej użytkownikami są także pracownicy nauki nie tylko ze środowiska warszawskiego i nie związani profesjonalnie z aparatem bankowym. Z Biblioteki korzystają również studenci wyższych lat studiów i doktoranci. Sten zbiorów Centralnej Biblioteki NBP oraz ich wykorzystanie ilustrują dane zawarte w tabeli 1 i 2.

Szczegółowe postanowienia regulaminu dla czytelników rozwijają zasadę uprzywilejowania użytkownika indywidualnego, będącego pracownikiem Centrali NBP. I tak: z wypożyczalni Biblioteki mogą korzystać wyłącznie pracownicy Centrali Banku. Przywilej ten ostatnio został rozszerzony na pracowników warszawskich oddziałów NBP. Pracownicy oddziałów NBP w innych miastach korzystają natomiast z wypożyczalni na zasadach przewidzianych dla wypożyczeń międzybibliotecznych /w przypadkach oddziałów NBP nie posiadających bibliotek fachowych jako "biblioteka zamawiająca" występuje upoważniony pracownik oddziału/. Wyrazem zasady uprzywilejowania instytucji jest postanowienie, iż Biblioteka może żądać od czytelnika przedterminowego zwrotu wypożyczonych materiałów w przypadku, gdy materiały te potrzebne są pracownikom NBP dla wykonywania powierzonych im zadań służbowych.

Statystyka udostępniania zbiorów przez Bibliotekę /por. tab. 2/ wskazuje na stosunkowo wysoką liczbę wypożyczeń międzybibliotecznych. Wynika to przede wszystkim ze wskazanego postanowienia regulaminu o traktowaniu jako takie wypożyczeń do pozawarszawskich oddziałów NBP. Około 93% tych wypożyczeń stanowią wypożyczenia dla pracowników oddziałów NBP z terenu całej Polski, a wypożyczający pracownik jest z reguły znany z imienia i nazwiska.

Tabela 1

Zbiory Centralnej Biblioteki NBP w liczbach
/dane z rocznych sprawozdań na formularzach K-b3/

Rok	Stan zbiorów na dzień 31 grudnia w woluminach		Tytuły czasopism bieżących w roku	
	Druki zwarte ^{x/}	Czasopiisma	krajowe	zagraniczne
1974	63 608	20 912	265	548
1975	62 272	21 698	265	548
1976	60 305	22 318	242	514
1977	58 164	23 098	227	510
1978	58 478	24 149	254	630
1979	58 433	25 340	232	601

^{x/}Nabytki wynoszące przeciętnie 1450 wol. rocznie nie wpływają na wzrost liczbowy księgozbioru podlegającego systematycznej selekcji /usuwane są w szczególności dodatkowe egzemplarze podręczników akademickich już zdezaktualizowanych/.

W tej sytuacji przedmiotem zainteresowań Biblioteki NBP jest użytkownik indywidualny i jego potrzeby.

Jak wynika z obserwacji /przeprowadzanie w tym zakresie szczegółowych analiz wypożyczeń jest zbędne wobec znajomości użytkownika, którym jest ostatecznie "kolega lub "koleżanka z pracy"/ ze zbiorów Centralnej Biblioteki korzystają przede wszystkim ci pracownicy, którzy się uczą. Dotyczy to zarówno użytkowników rekrutujących się spośród pracowników Centrali, jak i pracowników oddziałów NBP, wypożyczających za pośrednictwem biblioteki fachowej oddziału podręczniki akademickie. Ta kategoria użytkowników - wypożyczających literaturę polską - najczęściej korzysta z u-

Tabela 2

Udostępnianie zbiorów w Centralnej Bibliotece NBP
/dane z rocznych sprawozdań na formularzach K-b3/

Rok	Wydawnictwa zwarte /w woluminach/			Czasopisma /w jednostkach/		
	Czytelnia	Wypożyczenia		Czytelnia	Wypożyczenia	
		indywidualne	międzybiblioteczne		indywidualne	międzybiblioteczne
1974	3 508	7 704	3 052	5 459	9 252	-
1975	... x/	6 674	2 890	... x/	6 501	229
1976	2 692	5 706	3 037	13 588	1 527	67
1977	3 698	5 096	2 445	16 312	4 365	349
1978	3 604	5 758	3 379	16 643	5 690	519
1979	3 671	4 761	2 898	10 642	5 731	204

x/ Brak danych wobec nieuwzględnienia w formularzach sprawozdawczości statystycznej udostępniania zbiorów w czytelni.

sług Biblioteki do chwili uzyskania dyplomu zawodowego lub dyplomu magisterskiego. Tylko pewna część osób z tej grupy pozostaje stałymi użytkownikami z tym jednakże, iż w sposób istotny zmienia się ich zapotrzebowanie. Są to ci, którzy podnoszą swoje kwalifikacje, w szczególności podejmują studia doktoranckie, niekiedy przygotowują prace habilitacyjne.

Szczególną kategorię użytkowników - pracowników Centrali NBP - stanowią rodzice, których dzieci studiuje. Znajomość środowiska pracowniczego pozwala na dokładne ustalenie, czy i kiedy za rzekomy użytkownikiem bezpośrednim kryje się faktycznie użytkownik pośredni - student Szkoły Głównej Planowania i Statystyki lub Uniwersytetu Warszawskiego, którego rodzice /lub inni krewni/ zatrudnieni w Centrali NBP korzystając z przyznanego im przywileju wypożyczają na zewnątrz zbiory Centralnej Biblioteki.

Z obserwacji wynika, że w ostatnich latach liczba tego rodzaju użytkowników pośrednich w sposób istotny wzrosła. Można oszacować, że ok. 30% miejscowych wypożyczeń książek polskich, głównie podręczników akademickich, faktycznie trafia do rąk określonego wyżej użytkownika pośredniego. Na pytanie, czy wypożycza-

ne przez oddziały NBP materiały biblioteczne przeznaczone są tylko dla studiujących zaocznie pracowników aparatu bankowego, obecnie trudno odpowiedzieć.

Użytkownikiem literatury zagranicznej /dotyczy to zarówno wydawnictw książkowych, jak i wydawnictw periodycznych/ jest mniej liczna grupa osób. Należą do niej między innymi pracownicy Departamentu Zagranicznego NBP, którzy zarówno korzystają z informacji zawartych w zbiorach Biblioteki, jak i przekazują Bibliotece informacje. Grupa ta ściśle współpracuje z Biblioteką w zakresie gromadzenia zbiorów i korzysta z usług informacyjnych Biblioteki /w tym informacji w formie spisów treści zagranicznych czasopism bieżących i reprodukcji wybranych artykułów z tych czasopism/.

W odniesieniu do tej grupy stałych użytkowników bezpośrednich można stwierdzić, iż ma tu miejsce sprzężenie zwrotne pomiędzy informującym a informowanym i że udział tych użytkowników w kształtowaniu profilu Biblioteki jest nie mniej aktywny niż pracowników informacji.

Poza pracownikami Banku z Centralnej Biblioteki korzystają /o czym już wspomniano/ naukowcy zajmujący się zagadnieniami finansowymi, doktoranci i studenci, zwłaszcza przygotowujący prace magisterskie z zakresu finansów. Niejednokrotnie są to osoby z innych miast odbywające praktykę zawodową w Warszawie tak w NBP, jak i w innych instytucjach. Kontakt tych ostatnich z Centralną Biblioteką kończy się najczęściej, podobnie jak w przypadku studiujących pracowników Banku, z chwilą napisania pracy, zakończenia praktyki, uzyskania stopnia naukowego, w przypadku cudzoziemców - wyjazdu z Polski. Mimo że w zasadzie użytkownicy z zewnątrz mogą korzystać wyłącznie z czytelni, przywilej korzystania z wypożyczalni praktycznie został rozszerzony na stałych użytkowników rekrutujących się z warszawskiego środowiska naukowego.

Ewidencja odwiedzin w czytelni i ewidencja wypożyczeń w zestawieniu z ogólną liczbą osób zatrudnionych w Centrali NBP wskazuje, że znaczna część pracowników ekonomicznych nie korzysta bezpośrednio z Biblioteki albo, że korzysta z niej tylko sporadycznie. Równocześnie jednak dla komórek organizacyjnych Centrali prenumerowane są i rozdzielane przez Bibliotekę czasopisma /w roku 1979 - 250 tytułów czasopism polskich w 6 461 egzempla-

rzach^{x/} i 60 tytułów czasopism zagranicznych w 110 egzemplarzach/. Biblioteka ponadto zakupuje dla tych komórek organizacyjnych do stałego użytku służbowego roczniki statystyczne ogólne i branżowe oraz książki /tak informatory różnego typu, jak też podręczniki i opracowania monograficzne/. Komórki organizacyjne Centrali otrzymują z zewnątrz opracowania urzędów i instytucji przeznaczone do użytku służbowego, o różnym stopniu poufności. Aby ustalić, z jakich kanałów informacyjnych korzystają użytkownicy, jaka jest lub jaka być może rola Centralnej Biblioteki NBP w zapewnieniu dopływu informacji niezbędnej w pracy komórek organizacyjnych i pracowników tych komórek, którzy nie zwracali się dotychczas do Biblioteki, stało się konieczne nawiązanie z nią bezpośredniego kontaktu.

Liczba pracowników Centrali Narodowego Banku Polskiego w roku 1975 /stan na 31 grudnia/ wynosiła 1000 osób, w tym 498 pracowników posiadało wyższe wykształcenie^{xx/}.

Przytoczamy powyższe dane, jako dane wyjściowe zapoczątkowanych w roku 1975 wstępnych, mających charakter eksperymentalny, badań potrzeb użytkowników informacji. Wyniki tych badań, poparte dalszymi obserwacjami Biblioteki NBP są w pełni aktualne, zwłaszcza, że badaniami objęta została grupa pracowników cechująca się największą stabilizacją.

Badaniami objęto dwie grupy użytkowników:

1/ pracowników Centrali NBP z wyższym wykształceniem ekonomicznym lub prawniczym i posiadających co najmniej stopień magistra,

2/ pracowników naukowych SGPiS, Instytutu Finansów oraz Instytutu Konjunktur i Cen Handlu Zagranicznego, których zakres zainteresowań naukowych odpowiadał specjalizacji Centralnej Biblioteki NBP. Pracownicy naukowcy stanowili 38,8% ogółu badanych.

Zastosowano technikę wywiadu częściowo standaryzowanego przy wykorzystaniu kwestionariusza. Wszystkie wywiady były przeprowadzane przez tę samą osobę.

Ze względu na bardzo szeroki wachlarz zagadnień poruszanych przez użytkowników poniżej ograniczono się do omówienia tylko

^{x/} w tym "Bank i Kredyt" prenumerowany także dla oddziałów NBP na terenie całego kraju.

^{xx/} dane wg L. Laskowski: Kształtowanie struktury kadr a rozwój organizacyjny w NBP. "Bank i Kredyt" 1976 nr 8 s.287-292.

tych, które umożliwiły wyciągnięcie praktycznych wniosków dla dalszej pracy Centralnej Biblioteki NBP.

Osoby, z którymi przeprowadzono wywiady, należały - zgodnie z przyjętym kryterium wyboru - do grona użytkowników Centralnej Biblioteki NBP. Z wypowiedzi 5,5% badanych wynikało, że praktycznie nie korzystają oni bezpośrednio ze zbiorów tej Biblioteki. Natomiast 31,5% respondentów stwierdziło, że korzystają wyłącznie z usług Centralnej Biblioteki NBP, a 7% - że z innych bibliotek korzystają w minimalnym stopniu. Respondenci korzystający także z innych bibliotek wymienili: Bibliotekę Główną SGPiS /23% osób/ Bibliotekę Instytutu Finansów /22% badanych/, Bibliotekę Instytutu Konjunktur i Cen Handlu Zagranicznego /16,6%/, Bibliotekę Polskiej Izby Handlu Zagranicznego /16%/, Centralną Bibliotekę Statystyczną /12,9%/, Bibliotekę Główną Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy /7% respondentów/, Bibliotekę Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych /7% respondentów/, Bibliotekę Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego /3,7% respondentów/. Z wymienionych ponadto innych bibliotek naukowych - trzynastu warszawskich i dwóch zagranicznych - korzysta najwyżej jedna osoba.

Użytkownicy, z którymi przeprowadzono wywiady, w przeważającej liczbie posiadają znajomość co najmniej dwóch języków obcych. I tak: siedem języków zna 1,9% badanych, pięć języków - 3,8%, cztery języki - 11,1% badanych. Znajomość trzech języków obcych posiada 33,3% respondentów, zaś dwóch języków - 40,7%. Tylko jeden język obcy zna 9,2% badanych. Niektórzy z respondentów podkreślali, że nie wszystkie wymienione przez nich języki obce opanowali w tym samym stopniu. Część respondentów podawała, że posiada tylko bierną znajomość języków.

Połowa /50%/ badanych użytkowników uznaje swój stopień znajomości języków obcych za wystarczający dla potrzeb zawodowych lub naukowych, część tych respondentów odczuwa jednakże brak znajomości określonego języka. Przez 20% respondentów znajomość języków obcych została oceniona jako zdecydowanie niewystarczająca.

Znajomość języków obcych 63% badanych uważa za niezbędną w ich pracy zawodowej. Natomiast 22% respondentów stwierdziło, że w pracy zawodowej znajomość języków obcych nie jest im potrzebna, a 5,5% badanych podało, że znajomość języków obcych

potrzebna jest w ich pracy tylko w małym stopniu. Pozostała część badanych użytkowników nie wypowiedziała się na ten temat. Były to jednakże osoby, o których wiadomo, że korzystają z literatury zagranicznej i to w kilku językach.

W pracy zawodowej badani użytkownicy wykorzystują głównie literaturę w języku angielskim. Z literatury w tym języku korzysta 53,7% ogółu badanych, a 27,8% niemal wyłącznie czyta literaturę w tym języku. Z literatury w języku francuskim korzysta 20% ogółu badanych użytkowników, 22% wykorzystuje literaturę w języku niemieckim, 16% - literaturę w języku rosyjskim, a 3,7% ogółu użytkowników korzysta z literatury w języku czeskim.

Oceniając wartość literatury ekonomicznej różnych krajów, 16% badanych opowiada się za literaturą amerykańską, 9% respondentów wyróżnia zarówno literaturę amerykańską jak i brytyjską, 9% użytkowników stwierdza, że najbardziej wartościowa w ich specjalności jest literatura brytyjska, a 3,7% badanych na równi stawia literaturę brytyjską i francuską, 7% badanych preferuje literaturę RFN, a 3,7% - literaturę radziecką. Pozostali respondenci nie mają w tej sprawie stanowiska albo stwierdzają, że trudno tu o odpowiedź, bądź też, że zależy to od tematu. Dwóch respondentów, którym zadano pytanie w tej sprawie, uznało je za nie stosowne. Nie wydaje się jednak konieczne podkreślanie w tym miejscu, że odpowiedź na to właśnie pytanie ma istotne znaczenie ze względu na kompletowanie zbiorów bibliotecznych.

Przy omawianiu sprawy tłumaczeń literatury zagranicznej na język polski 20% badanych użytkowników stwierdziło, że nie korzysta w ogóle z tłumaczeń, ewentualnie tylko wyjątkowo z powodu nieznanomości języka oryginału /np. węgierskiego/. Pozostali użytkownicy korzystający z tłumaczeń motywowali to bądź brakiem oryginału, bądź nieznanomością języka oryginału. Nieliczni tylko respondenci uważają, że posługiwanie się tłumaczeniem jest wygodniejsze i że zmuszeni są sięgnąć do oryginału w przypadku wykrycia błędu. W szeregu wypowiedzi wyrażane były zastrzeżenia dotyczące jakości tłumaczeń.

W wypowiedziach na temat wykorzystywanych źródeł informacji 57% respondentów stwierdziło, że czasopismo jest przez nich w większym stopniu wykorzystywane niż książka; 31,5% ogółu użytkowników uważa książkę i czasopismo za źródła równorzędne; 11% opowiada się za książką. Dla 11% respondentów najważniejszą

źródłem informacji w ich pracy zawodowej są materiały statystyczne, tak publikowane, jak i nie publikowane, a niektórzy z respondentów stawiają to źródło na równi z artykułami w czasopiśmie bieżących. Pierwszoplanowym źródłem informacji dla 14,8% ogółu użytkowników /tylko pracowników NBP i Instytutu Finansów/ są opracowania niepublikowane jednostek organizacyjnych. W pewnych przypadkach są to opracowania przygotowane na zlecenie zakładu naukowego.

Do najczęściej wykorzystywanych źródeł informacji o piśmiennictwie należą bibliografie załącznikowe, cytowania w literaturze i recenzje w czasopiśmie bieżących. Sposób poszukiwania literatury uzależniony jest zarówno od nawyków specyficznych dla użytkownika, jak i przedmiotu jego zainteresowań zawodowych. Wypowiedzi na ten temat były bardzo zróżnicowane i trudne do ujęcia liczbowego. Respondenci jednakże stosunkowo rzadko wymieniali katalogi biblioteczne jako narzędzie poszukiwań.

Na pytanie, jaki typ katalogu rzeczowego jest najbardziej przydatny dla użytkownika, 31,4% respondentów odpowiedziało wprost, że nie ma w tej sprawie stanowiska; 27,7% badanych użytkowników wypowiedziało się zdecydowanie za katalogiem przedmiotowym; 16,6% respondentów uważa za najbardziej przydatne katalogi systematyczne, a część z nich stwierdziła, że swobodnie posługuje się katalogiem systematycznym Biblioteki Głównej SGPiS. 5,5% ogółu użytkowników preferuje UKD. Równocześnie z wypowiedzi 7,4% badanych wynika, że są oni krytycznie ustosunkowani do UKD, a nawet "drażni" ich ta klasyfikacja. Pozostali użytkownicy /11,3%/ bądź wyrażali ogólnie brak zaufania do katalogów rzeczowych, bądź stwierdzili, że nie umieją z nich korzystać, a nawet kwestionowali potrzebę prowadzenia takich katalogów.

Na temat wydawnictw informacyjnych wypowiedzi były zróżnicowane.

Z grupy pracowników naukowych 66,6% użytkowników stwierdziło, że wykorzystuje pochodne źródła informacji jak: abstrakty, analizy dokumentacyjne, streszczenia dokumentacyjne i opracowania analityczno-syntetyczne, bądź wszystkie, bądź też niektóre z wyżej wymienionych. Pozostali uważają je za całkowicie nieprzydatne ze względu na niski poziom opracowań. Opinie, że opracowania dokumentacyjne sporządzane są nie zawsze prawidłowo i że nieraz odnosi się wrażenie, że robią je osoby niekompetent-

ne, wyrażali także pracownicy naukowcy korzystający z takich opracowań. Krytyczne uwagi odnosiły się w szczególności do określonych wydawnictw referujących. Część jednakże pracowników naukowych te same wydawnictwa oceniała pozytywnie. Z grupy pracowników NBP tylko 45,4% korzysta z pochodnych źródeł informacji. Respondenci z tej grupy tylko w nielicznych przypadkach wyrażali negatywne opinie o opracowaniach dokumentacyjnych.

Na pytanie, czy i jakiego typu pochodne źródło informacji może zastąpić oryginał, część użytkowników wykorzystujących te źródła /zarówno pracowników naukowych, jak i pracowników NBP/ wyraziła zdanie, że opracowania analityczno-syntetyczne /jak pozytywnie oceniane WIT - Wybrane Informacje Tematyczne/ mogą zastąpić materiały źródłowe. Na temat streszczeń dokumentacyjnych zarysowała się istotna różnica zdań. Część użytkowników reprezentuje pogląd, że takie streszczenie - pod warunkiem, że jest dobrze opracowane - może zastąpić oryginał. Niektórzy równocześnie zastrzegli, że dotyczy to dziedzin pokrewnych, a nie opracowywanego przez nich zagadnienia. Inni użytkownicy /w tej samej liczbie, co poprzedni/ wypowiedzieli się zdecydowanie, że streszczenia dokumentacyjne nigdy nie mogą zastąpić oryginału.

Wyrażany przez 62% pracowników naukowych niepokój, że mogą nie wiedzieć o nowych osiągnięciach nauki w ich specjalności, wynika ze świadomości opóźnienia informacji. Wymieniane przez badanych przyczyny niedostatecznego poinformowania to: brak dostępu do materiałów źródłowych, wynikającego z zastrzeżenia tajności pewnych istotnych informacji, nieregularna dostawa zagranicznych czasopism, niezadowolające zaopatrzenie bibliotek w literaturę zagraniczną, zła organizacja bazy informacji wewnętrznej, długi cykl wydawniczy, wreszcie - mała aktywność służb informacyjnych.

Respondenci z grupy pracowników NBP skarżą się w szczególności na trudności w dotarciu do źródeł nie publikowanych, brak informacji o istotnych decyzjach, zły obieg dokumentów wewnętrznych, niedostarczanie we właściwym czasie opracowań jednostek organizacyjnych, niezbędnych w bieżącej pracy.

Z wypowiedzi znacznej liczby respondentów wynika, że otrzymują potrzebne im materiały dzięki kontaktom osobistym. Kontakty takie nawiązywane są z okazji konferencji międzynarodowych. W przypadkach informacji gospodarczych, które powinny docierać

w normalnym trybie, zainteresowany otrzymuje je "od kolegi pracującego w odpowiednim zjednoczeniu" /tego rodzaju sformułowania powtarzają się w wypowiedzi szeregu pracowników NBP/.

Z postulatów dotyczących rodzajów pomocy ze strony placówki informacyjnej wysuwanych przez respondentów należy wyróżnić te, które odnosiły się do Centralnej Biblioteki NBP. Największa liczba respondentów /20,3% ogółu badanych/, nie korzystających dotychczas z tej formy informacji i nie znających jej, wyraziła życzenie otrzymywania spisów treści bieżących czasopism zagranicznych. Postulat ten został spełniony i - jak można wnioskować z obserwacji - ta forma informacji zdała egzamin w okresie ostatnich czterech lat. Zainteresowani użytkownicy wybierają z otrzymywanych spisów treści tytuły artykułów, a następnie otrzymują odbitki kserograficzne tych artykułów.

Z grupy badanych pracowników NBP około 24% użytkowników stwierdziło, że jedyną formą pomocy w ich pracy jest otrzymywanie - na zgłoszone zapotrzebowanie - tematycznych zestawów dotyczących wskazanego zagadnienia. Część z nich podkreśliła równocześnie, iż nie chodzi tu o wykaz literatury lecz o materiały źródłowe. Tego rodzaju forma informacji jest od szeregu lat stosowana przez Centralną Bibliotekę NBP, w szczególności w przypadkach użytkowników - pracowników oddziałów NBP /z ograniczeniem jednak do wydawnictw polskich/. Nie stwierdzono natomiast, aby osoby, które w czasie przeprowadzonego z nimi wywiadu wysuwały postulat dostarczania informacji na żądanie, zwracały się /z małymi wyjątkami/ w okresie następnych czterech lat do Biblioteki o takie informacje. Wielu badanych pracowników NBP /33,3%/ nie zgłosiło żadnych wniosków dotyczących wprowadzenia przez Bibliotekę form informacji dotychczas nie stosowanych, albo stwierdziło, że nie mają w tej sprawie stanowiska. Życzenia innych odnosiły się do spraw z zakresu gromadzenia zbiorów, jak: zaopatrzenie Biblioteki w wydawnictwa z dziedziny informatyki, wydawnictwa na temat złota /tzn. rodzaje złota dewizowego, próby, ekspertyza monet złotych itp./, zabezpieczenie ciągłości tytułów czasopism, zwiększenie liczby egzemplarzy niektórych tytułów itp. oraz indywidualnego informowania o nabytkach. Niezbędne jest wyjaśnienie, że Centralna Biblioteka NBP 2 razy w miesiącu opracowuje i dostarcza wszystkim komórkom organizacyjnym Centrali "Bieżącą informację o nabytkach". Z grupy pracowników Banku, 3,3% ba-

danych zgłosiło wniosek o przeprowadzenie szkolenia dotyczącego korzystania z Biblioteki.

•

Zarówno kilkuletnie obserwacje, jak i wyniki badań przeprowadzonych w 1975 roku pozwalają na stwierdzenie, że znaczna część użytkowników informacji ma istotne trudności w posługiwaniu się bibliografią i katalogiem. Nie wszyscy użytkownicy ponadto są dostatecznie zorientowani w zakresie usług, jakie mogą być na ich rzecz świadczone przez placówkę informacyjną. Dotyczy to nawet tradycyjnych usług bibliotecznych, jak udostępnianie zbiorów. Niezmiernie bowiem rzadkie są przypadki wypożyczeń na żądanie użytkowników materiałów z bibliotek zagranicznych, mimo że Centralna Biblioteka NBP posiada dostateczne kontakty umożliwiające korzystanie w szerokim zakresie z takich wypożyczeń.

Wyniki badań uzasadniają pogląd, że użytkownicy informacji /poza pracownikami naukowymi/ nie w pełni zdają sobie sprawę z własnych potrzeb informacyjnych o charakterze obiektywnym, tj. wynikających z zajmowanego stanowiska pracy. Jest to zjawisko niepokojące, zwłaszcza że w grupie pracowników Centrali NBP badaniami objęte były wyłącznie osoby z wyższym wykształceniem, posiadające co najmniej stopień magistra i zatrudnione na stanowiskach kierowniczych lub samodzielnych. Nie prowadzono natomiast dotychczas - przy zastosowaniu tych samych metod i technik - badań potrzeb użytkowników o niższych kwalifikacjach formalnych a zajmujących analogiczne stanowiska.

Statystyka udostępniania zbiorów Centralnej Biblioteki NBP oraz dane wynikające z rocznych sprawozdań bibliotek fachowych NBP nie pozwalają na ustalenie kanałów informacyjnych pierwszoplanowych dla pracowników oddziałów. Wysoka liczba wypożyczeń w zestawieniu z danymi o liczbie osób skierowanych na studia zaoczne lub wieczorowe oraz z danymi o organizowanych kursach pozwala na przybliżone określenie roli Centralnej Biblioteki NBP w podnoszeniu kwalifikacji zawodowych pracowników aparatu bankowego.

Wyciągnięcie właściwych wniosków dotyczących ukierunkowania działalności informacyjnej i podziału zadań w tym zakresie pomiędzy centralne a terenowe ogniwa sieci placówek informacyjnych NBP stanie się możliwe po przeprowadzeniu w szerszym zakresie badań rzeczowych potrzeb odbiorców informacji.

ZOFIA SKWARNICKA
Biblioteka Jagiellońska

POTRZEBY UŻYTKOWNIKÓW I SŁUŻBA INFORMACYJNA
BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ

Badania potrzeb użytkowników BJ przy zastosowaniu różnych technik badawczych. Funkcje Biblioteki, profil gromadzonych zbiorów i kategorie użytkowników. Postulaty i dezyderaty użytkowników pod adresem Biblioteki. Służba informacyjna BJ. Informacja katalogowa i biblioteczna. Główne kierunki prac Oddziału Informacji Naukowej BJ. Szkolenie informacyjne studentów.

POTRZEBY UŻYTKOWNIKÓW BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ

Użytkownicy dużej biblioteki naukowej oczekują od niej informacji pierwotnej i pochodnej, zarówno bezpośredniego dostępu do źródeł, jak i wiadomości bibliograficznych o ich istnieniu. Udostępnianie zbiorów i informacja są zatem dla użytkownika jednym zespołem usług biblioteki i w tym duchu formułują zawsze swoje dezyderaty pod jej adresem. Ma to niewątpliwie wpływ na charakter badań potrzeb użytkowników.

Biblioteka Jagiellońska w ciągu ostatnich kilkunastu lat wielokrotnie przeprowadzała badania, stosując przy tym różne techniki badawcze i modyfikując ich zakres. Pozwoliło to uzyskać dość pełny i jasny obraz aktualnych potrzeb użytkowników.

Najwcześniej badaniami potrzeb czytelnicznych zajęła się C. Zawodzińska, mając na względzie racjonalizację procesów udostępniania /6/. W roku akademickim 1972/73 szeroko zakrojone badania ankietowe wśród 500 studentów i 160 pracowników naukowych UJ przeprowadziła H. Wagnerowa /5/. Generalnym wnioskiem z tych badań było stwierdzenie, że sieć bibliotek Uniwersytetu zaspokaja w znacznie większym stopniu zapotrzebowanie na lite-

ture i informację niezbędną w procesie dydaktycznym niż dla badań naukowych.

W roku 1971 Z. Skwarnicka przeprowadziła 50 obezernych wywiadów z doktorantami psychologii i socjologii UJ w celu ustalenia, w jakim stopniu biblioteki zaspokajają szczególnie intensywne potrzeby tej grupy pracowników nauki, i w jakim stopniu oni sami są przygotowani do korzystania ze zbiorów i usług informacyjnych /3/.

Poczynając od roku akademickiego 1974/75 Oddział Informacji Naukowej BJ prowadzi obserwacje notowane i dokładną statystykę usług. Były one wykorzystane w przeprowadzonej w 1975 roku analizie systemowej Biblioteki Jagiellońskiej /1/ i są podstawą do corocznych ocen działalności Oddziału.

W związku z analizą systemu bibliotecznego przeprowadzono także badania ankietowe wśród 180 czytelników, naukowców i studentów, zmierzające do ujawnienia ich opinii o tradycyjnym systemie BJ i do sformułowania dezyderatów pod adresem przyszłego zautomatyzowanego systemu, planowanego wówczas jako część środowiskowego centrum informacji "KRAKUS" /4 s. 37-84/.

W 1976 r. Oddział Informacji Naukowej uzyskał 416 odpowiedzi na ankietę rozesłaną wśród pracowników naukowych UJ w sprawie projektowanych serwisów informacyjnych, które miały zawierać dane o książkowych i czasopiśmiennych nabytkach zagranicznych BJ. Ankieta dostarczyła sporo konkretnych danych wskazujących na stopień zapotrzebowania w zakresie literatury naukowej zagranicznej. Jej wyniki posłużyły m.in. przy opracowaniu problemu potrzeb informacyjnych użytkowników BJ w zakresie bieżących, czasopism zagranicznych. Zagadnienie to opracowała H. Wagnerowa /4/ na zlecenie zespołu projektującego system KRAKUS, uzupełniwszy posiadane dane materiałem uzyskanym z 612 odpowiedzi na specjalnie w tym celu rozesłaną ankietę /1977 r./.

Ostatnim etapem prac w zakresie poznania potrzeb użytkowników była analiza kwerend pisemnych Oddziału Informacji Naukowej, opracowana w roku 1978, która naświetliła potrzeby mało dotychczas poznanej grupy użytkowników - korespondentów /2/.

Jak wynika z powyższych danych, nigdy badania potrzeb użytkowników BJ nie objęły całokształtu tego zagadnienia, jednakże rezultaty cząstkowych sondaży, poczynionych w latach siedemdziesiątych składają się na obraz dość pełny. Poznanie potrzeb jest

warunkiem koniecznym lecz nie wystarczającym do ich zaspokojenia. Bieżące trudności wynikają nie z braku rozeznania, lecz z braku możliwości sprostanie potrzebom dobrze znanym i wielokrotnie opisanym.

Biblioteka Jagiellońska pełniła dotąd trzy funkcje: biblioteki uniwersyteckiej, publicznej biblioteki naukowej i drugiej w Polsce księżnicy narodowej. Funkcje te znajdują swoje odbicie w profilu gromadzonych zbiorów i w kategoriach użytkowników. W roku akademickim 1977/78 liczba zapisanych czytelników wynosiła 16 236 osób, w tym:

- studenci UJ	5694
- studenci innych uczelni	4426
- profesorowie i docenci UJ	150
- profesorowie i docenci innych instytucji	113
- inni pracownicy naukowci UJ	595
- pracownicy naukowci spoza UJ	534
- pracownicy BJ	202
- czytelnicy innych zawodów	3459
- obcokrajowcy korzystający na miejscu	71

Wśród czytelników różnych zawodów wymienić należy takie ważne grupy społeczne jak nauczyciele, działacze społeczni, literaci, wydawcy, dziennikarze, pracownicy instytucji kulturalnych, a w mniejszym stopniu także inżynierowie, lekarze, pracownicy administracji.

Zupełnie odrębną grupę użytkowników tworzą wszyscy korespondenci z kraju i z zagranicy, zwracający się do Biblioteki jako do księżnicy narodowej, posiadającej cenne zbiory polskie i Polski dotyczące. Ich potrzeby informacyjne są zaspokajane z wielkim nieraz nakładem pracy i w sposób maksymalny.

Dynamiczny rozwój zbiorów w ostatnich dziesięcioleciach pociągał za sobą równie duży wzrost liczby czytelników i liczby usług /udostępnianie, informacja, usługi reprograficzne/. Ilustrują to następujące dane:

	1950	1960	1970	1978
czytelnicy	8 197	8 539	12 845	15 526
udostępnianie	203 826	364 182	444 428	272 527
udzielanie informacji	474	5 977	4 765	12 475
usługi reprograficzne /ilość klatek mikrof., kserekopii i fotokopii/.	-	53 582	90 783	443 838

Na podstawie badań przeprowadzonych w czasie prac nad analizą systemową stwierdzono, że 89% poszukiwanych informacji w Oddziale Informacji Naukowej jest z zakresu nauk humanistycznych, w tym na tematykę filologiczną przypada 37%, na bibliotekoznawstwo 28%, na nauki historyczne 27%. Gdyby wziąć pod uwagę informacje udzielane w oddziałach zbiorów specjalnych, procent tematyki humanistycznej byłby jeszcze wyższy. Świadczy to o powszechnym traktowaniu BJ przez użytkowników jako biblioteki humanistycznej, choć sam księgozbiór ma charakter bardziej uniwersalny. Na przykład, filologia to 20% a historia 11,5% zbiorów ogólnych BJ. Jest to zrozumiałe, jeżeli weźmie się pod uwagę, że polityka gromadzenia zbiorów uwzględnia potrzeby wszystkich Instytutów UJ, a otrzymywany egzemplarz obowiązkowy dostarcza literaturę wielotematyczną.

Od paru lat liczba czytelników przestała się powiększać, podobnie jak ilość udostępnionych woluminów. Być może jest to moment osiągnięcia pewnej granicy możliwości świadczenia usług w obecnych warunkach Biblioteki. Jedynie liczba udzielonych informacji nadal wzrasta. Użytkownicy potrzebują coraz więcej pośrednictwa w korzystaniu z nagromadzonych zasobów. Cały potencjał informacyjny BJ przy lepszej możliwości dostępu do zbiorów z pewnością mógłby służyć o wiele liczniejszemu użytkownikom jako baza dla prac naukowych. Pogląd taki potwierdzają opinie użytkowników zebrane w trakcie wielokrotnych badań.

Pomijając wiele słusznych, lecz mniej istotnych dezyderatów zgłaszanych pod adresem Biblioteki, poniżej uwypuklono najważniejsze i najczęściej wysuwane postulaty. Problem szybkości dostępu do informacji zawartej w dokumentacji jest kluczowym. Wszyscy użytkownicy za sprawę najważniejszą uważają skrócenie czasu oczekiwania na zamówione z magazynu książki i czasopisma. Istnieje też powszechnie odczuwana przez użytkowników konieczność zorganizowania szybkiej informacji o stanie magazynu, tak aby uniknąć zamawiania dzieł aktualnie wypożyczonych lub nieobecnych w zbiorze z jakichkolwiek innych powodów. Uwzględniając te potrzeby w Bibliotece podejmowane są próby automatyzacji procesów udostępniania. System komputerowej informacji o stanie magazynu jest opracowany i przewiduje się próbę jego wdrożenia już niedługo.

Na drugim miejscu wśród dezyderatów pojawia się żądanie szybkiego reprodukowania dokumentów. Okres przeciętnego wycze-

kiwanie na mikrofilm lub kserokopię trwa do trzech tygodni i sytuacja nie polepszy się jeszcze długo, ponieważ zapotrzebowanie stale wyprzedza możliwości techniczne.

Następną w skali potrzeb sprawą jest informacja o miejscu przechowywania dokumentów, których BJ nie posiada. Chodzi o szybkie ustalenie, w której bibliotece można odnaleźć żądane źródło. Próba zaspokojenia tej potrzeby są otrzymywane od niedawna z Biblioteki Narodowej wydruki komputerowe Centralnego Katalogu Książek Zagranicznych, przeznaczone dla użytkowników krakowskiego regionu oraz łączność teleksowa z Zakładem Katalogów Centralnych BN. Równocześnie do dyspozycji czytelników jest wydruk Katalogu Centralnego Czasopism Zagranicznych, opracowanego w systemie KRAKUS. Przygotowywany jest także Katalog Centralny Druków Zwartych, który będzie służył jako informacja o nabytkach zagranicznych bibliotek uczestniczących w systemie KRAKUS.

Powszechne są także postulaty rozszerzenia bazy źródłowej, wzbogacenia zbiorów, zarówno jeśli chodzi o liczbę tytułów dzieł, jak i liczbę egzemplarzy tego samego tytułu. Naukowcy podkreślają tu konieczność większego importu książek i czasopism zagranicznych, a także przyspieszenie ich sprowadzania i opracowania. Studenci dopominają się o większą ilość podręczników i tekstów niezbędnych do nauki. Ogromny ilościowy przyrost zbiorów, dokonujący się głównie przez gromadzenie podwójnego egzemplarza obowiązkowego, nie jest tym wzbogaceniem zasobów informacyjnych, którego oczekują czytelnicy. Niedosyt w zakresie pierwotnych źródeł informacji tylko częściowo da się zaspokoić dzięki usługom reprograficznym i wypożyczaniu międzybibliotecznemu. Reprografia zniechęca przez koszt, skomplikowane formalności i długość oczekiwania, przy czym ten ostatni czynnik jest najczęściej wymieniany. Wypożyczenie międzybiblioteczne jest mało popularne ze względu na trudności ustalenia, gdzie znajdują się poszukiwane materiały, a także z powodu powolności w realizowaniu zamówień.

Wymienione wyżej potrzeby informacyjne ulegają modyfikacjom w zależności od grupy użytkowników. Naukowcy silniej podkreślają potrzebę zwiększenia prenumeraty czasopism zagranicznych, na drugim miejscu stawiając zakup książek z importu. Postulują też szybką informację adresowaną o treści czasopism zagranicznych bieżących. W ankiecie na temat planowanych serwisów informacyjnych /1976 r./, skierowanej do wszystkich pracowników naukowych

UJ, respondenci złożyli zamówienia na spisy treści 1130 czasopism zagranicznych /tylko 705 znajdowało się wówczas w Bibliotece/. Płynące stąd wnioski uzasadniają wydawanie wspólnych dla kilku bibliotek pokrewnych wydawnictw typu "current contents", a w perspektywie - kompletnych katalogów centralnych czasopism zagranicznych.

Studenci korzystają z obcojęzycznych czasopism o wiele rzadziej. Tylko 33% respondentów deklaruje korzystanie z tego źródła. Nic więc dziwnego, że zaledwie niewielki procent studentów dopomina się o zwiększenie prenumeraty czasopism zagranicznych. Wielu natomiast zgłasza potrzebę rozwinięcia innej formy usług - tłumaczenia artykułów z języków obcych. Jest to pierwszoplanowy postulat tej grupy użytkowników. Prawie tak samo często dopominają się o analizy dokumentacyjne poszczególnych artykułów, co pokrywa się z podobnym zapotrzebowaniem ze strony naukowców. Widocznie posiadane przez BJ czasopisma abstraktowe nie obejmują całego obszaru zainteresowań użytkowników, nie są też wystarczającym ułatwieniem w docieraniu do informacji, bo na przeszkodzie stoi słaba znajomość języków obcych.

Wszystkie wymienione dotąd potrzeby informacyjne wiążą się z pierwotnymi źródłami informacji. W przeważającej liczbie wypadków pobieranie informacji kończy się na dotarciu do źródła. Pośrednictwo służb informacyjnych w ustalaniu faktów na ogół nie interesuje użytkowników. Korzystają z informacji rzeczowej przygotowanej przez pracowników biblioteki wtedy, gdy chodzi o ustalenie faktów, dat i nazwisk jednostkowych. Natomiast rozpoznawanie problemów bardziej złożonych dokonują sami.

Pozostaje do naświetlenia stosunek użytkowników do informacji bibliograficznej. Zgłaszane są tu różne trudności. Pierwszą jest rozproszenie i niekompletność źródeł bibliograficznych. Drugą jest nadmiar informacji bibliograficznych w stosunku do możliwości dotarcia do dokumentów, do których bibliografie skierowują. Ta rozbieżność rzutuje także na serwisy SDI, oparte na prenumeracie taśm zagranicznych. Większość uzyskanych tą drogą danych bibliograficznych jest dla użytkowników nieprzydatna, gdyż nie mają możliwości dotarcia do źródła.

Trzecią zgłaszaną trudnością jest słabe rozeznanie w strukturze bibliografii i w sposobach posługiwania się nimi. Zwłaszcza studenci i młodszy pracownicy naukowcy z trudem przebijają się przez etap poszukiwań bibliograficznych. Postulat wprowadzenia

systematycznego szkolenia użytkowników w zakresie posługiwania się bibliografiami i znajomości służb informacyjnych jest stale przez nich samych wysuwany. O potrzebie tego typu szkoleń świadczą też stała obecność informacji instruktażowych w bieżącej obsłudze czytelników /ok. 20% informacji ustnych/.

Poza wymienionymi, powszechnie zgłaszanymi przez użytkowników potrzebami informacyjnymi, sporadycznie są wymieniane także inne, w zależności od osobistego doświadczenia respondenta i jego kontaktów z zagranicznymi systemami informacji. Ogólnie charakteryzując sytuację można stwierdzić, że użytkownicy nie liczą na szybki postęp w dziedzinie informacji. Ich dezyderaty sprowadzają się do usprawnienia i racjonalizacji znanych już form obsługi informacyjnej, chodzi im po prostu o dobrze funkcjonującą bibliotekę naukową, powiązaną z innymi centrami informacji siecią sprawnej łączności. Każdy postęp w tym zakresie jest natychmiast dostrzegany i życzliwie oceniany.

SŁUŻBA INFORMACYJNA BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ.

Usługi informacyjne Biblioteki Jagiellońskiej można podzielić na dwie kategorie: informacje dla czytelników, związane z ich potrzebami naukowymi i zawodowymi, oraz informacje o funkcjonowaniu Biblioteki potrzebne dla różnych szczebli zarządzenia.

System informacyjny BJ jest podobnie skomplikowany i rozbudowany jak system udostępniania. W czytelniach i wypożyczalniach udziela się informacji, podobnie jak przy katalogach i w Oddziale Informacji Naukowej. Pomiędzy wszystkimi agendami Biblioteki kontaktującymi się z czytelnikami istnieje oczywiście podział zadań informacyjnych. Pierwszą zasadą w tym podziale jest świadczenie informacji związanych ze zbiorami specjalnymi przez personel tych oddziałów, które gromadzą, opracowują i udostępniają stare druki, rękopisy, grafikę, kartografię, muzykalia i dokumenty życia społecznego.

Na uwagę zasługuje rozbudowana informacja katalogowa i biblioteczna. Katalogi BJ są uważane słusznie za znakomite narzędzia informacji dzięki swojej kompletności i dobremu uporządkowaniu. Utrzymywanie tych katalogów na odpowiednim poziomie i ustawiczne ich doskonalenie, a także troska o należyte ich wykorzystywanie i zabezpieczenie angażuje spory zastęp pracowników.

Potrzeby czytelnicze nie związane z normalnym wykorzystaniem katalogów lub zbiorów specjalnych są zaspokajane przez Oddział Informacji Naukowej. Jest to niewielki 8-osobowy zespół pracowników /w całej bibliotece pracują 323 osoby/, posiadających wykształcenie humanistyczne. Służba informacyjna BJ dotycząca problematyki zbiorów ogólnych nie jest więc rozbudowana, zwłaszcza, że ten nie-duży oddział powinien zaspokoić różnorodne bieżące potrzeby studentów i pracowników naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego, wielu innych uczelni i instytucji naukowych, a także wszystkich użytkowników z terenu Krakowa, Polski lub zagranicy, których przyciągają cenne, w wielu wypadkach niezastąpione zbiory BJ.

Rodzaje usług informacyjnych świadczonych przez wszystkie oddziały BJ nie odbiegają w swoim charakterze od podobnych usług innych uniwersalnych bibliotek naukowych. Są to informacje ustne, telefoniczne, telexowe i pisemne /kwerendy/ udzielane na konkretne zapotrzebowanie czytelnika. Według innego kryterium podziału można je określić jako informacje biblioteczne, katalogowe, bibliograficzne, rzeczowe oraz instruktażowe. Zdefiniowania wymaga tylko ten ostatni rodzaj, ponieważ nie wszystkie biblioteki traktują go jako odrębny typ usługi informacyjnej. Pracownicy Oddziału Informacji Naukowej BJ już dawno zaobserwowali, że spora ilość udzielanych przez nich informacji sprowadza się do porad i pouczeń, jak korzystać ze źródeł. Są to jakby małe zajęcia dydaktyczne z indywidualnymi użytkownikami. Niesłabnące zapotrzebowanie na ten typ informacji, zwanej w BJ instruktażową, wskazuje na niedostatki pracy dydaktycznej na uczelniach.

Podobnie jak w innych bibliotekach szkół wyższych tak też w BJ próbuje się zaradzić niedokształceniu informacyjnemu czytelników przez organizowanie specjalnych zajęć dla studentów lat starszych. Pracownicy Oddziału Informacji Naukowej prowadzą takie kilkugodzinne zajęcia z grupami, których opiekunowie zwracają się do biblioteki o taką pomoc. Szczupły personel Oddziału i brak osobnego pomieszczenia na zajęcia dydaktyczne nie pozwalają rozwinąć należycie tej formy pracy. Dotychczas objęto szkoleniem informacyjnym tylko studentów Wydziału Prawa i nieliczne grupy z innych wydziałów UJ, sporadycznie także grupy z WSP.

Żmudne prace instruktażowe na rzecz indywidualnych czytelników mają zastąpić przygotowywane przez Oddział informatory bibliograficzne dla studentów poszczególnych kierunków. Są to se-

lekcyjne, adnotowane bibliografie najważniejszych źródeł informacyjnych znajdujących się w zbiorach BJ i odpowiednich bibliotek instytutowych UJ. W końcowym stadium opracowania znajdują się informatory z zakresu filologii polskiej, historii, psychologii, pedagogiki, filozofii, socjologii, źródeł informacyjnych ogólnych i metodyki posługiwania się źródłami. W 1980 r. zostaną opracowane informatory z zakresu historii sztuki, bibliotekoznawstwa, filologii rosyjskiej, słowiańskiej, angielskiej, romańskiej, germańskiej, archeologii i geografii. Nakład każdego z tych zeszytów, o objętości nie większej niż 2 arkusze, jest obliczany według liczby studentów poszczególnych kierunków.

W 1979 r. został wydany także informator regionalny "Biblioteki i ośrodki informacji naukowej Krakowa i województwa krakowskiego" /opracowany przez Z. Skwarnicką/.

Innym rodzajem informacji zbiorowej jest wydawany od 4 lat serwis "Nabytki zagraniczne Biblioteki Jagiellońskiej". Ukazuje się w 28 seriach tematycznych 6 razy rocznie. Każdy pracownik UJ może zamówić bezpłatnie dowolną ilość serii tematycznych. Serwis ten powstaje drogą kopiowania na kserografie kart katalogowych nabytków zagranicznych - po 10 kart na stronie formatu A3. Z takich jednostronnie powielanych stronice składa się i zeszywa zeszyty poszczególnych serii. Tego rodzaju serwis odpowiada odbiorcom, co można wnosić z faktu, że liczba ich powiększyła się w ciągu ostatnich 2 lat z 470 do 660 bez żadnych w tym kierunku zabiegów ze strony BJ. W 1978 r. wysłano do odbiorców 12 000 zeszytów. Stopniowo "Nabytki" będą obejmować także wpływy do bibliotek instytutowych UJ. Dotychczas tylko Biblioteka Instytutu Chemii dostarcza do serwisu karty katalogowe swoich nabytków zagranicznych.

Jak każda biblioteka o ciekawych zbiorach BJ urządza także wystawy poświęcone różnym ważnym zagadnieniom, faktom, ludziom, stanowiące uznaną i powszechnie stosowaną formę informacji zbiorowej. Ostatnio, w 1979 r. akcję wystawową rozszerzono także na współpracujące z BJ biblioteki zagraniczne w NRD, Jugosławii i Związku Radzieckim.

Akcja wystawowa, aczkolwiek efektowna, na codzień ustępuje na drugi plan przed żmudnymi pracami nad wzbogacaniem warsztatu informacyjnego Oddziału Informacji Naukowej. Czytelnia Bibliograficzna prowadzona przy tym Oddziale, zawiera tylko 14 miejsc i

* Informacje bibliograficzne i kwerendy GJ, w latach 1963-1979

Nazwa Oddziału	Rodzaj informacji	L a t a									
		1963	1965	1967	1969	1971	1973	1975	1977	1979	
Oddział Informacji Naukowej	informacje bibliograf.	1141	1077	1295	1122	1630	1784	3041	2043	1886	
	kwerendy: krajowe zagraniczne	61 28	75 40	55 44	65 22	80 22	66 20	60 23	118 39	99 34	
Oddział Rękopisów	informacje bibliograf.	852	588	899	861	731	545	636	982	443	
	kwerendy: krajowe zagraniczne	46 27	39 20	27 26	27 28	35 27	27 26	11 21	25 19	20 30	
Oddział Starych Druków	informacje bibliograf.	289	559	609	510	461	361	337	316	184	
	kwerendy: krajowe zagraniczne	13 6	11 7	17 8	13 9	10 15	10 10	4 12	11 20	8 22	
Oddział Zbiorów Graficznych	informacje bibliograf.	230	180	186	263	229	196	116	202	121	
	kwerendy: krajowe zagraniczne	25 -	16 3	6 2	24 1	16 3	9 -	5 4	13 -	9 4	
Oddział Zbiorów Kerto-graficznych	informacje bibliograf.	23	27	32	74	46	173	157	152	70	
	kwerendy: krajowe zagraniczne	9 -	- -	- 1	3 -	1 -	1 -	3 2	3 -	1 1	
Oddział Zbiorów Muzycznych	informacje bibliograf.	277	280	209	123	165	209	264	254	91	
	kwerendy: krajowe zagraniczne	- -	- -	- -	5 5	5 6	5 4	9 -	5 5	6 5	
Oddział Katalogów	informacje bibliograf.	878	342	509	606	664	1319	1600	1382	1016	
Razem	Informacje bibliograf.	3690	3553	3741	3563	4026	4598	6151	5331	3831	
	Kwerendy w tym kwerendy: krajowe zagraniczne	215 154 61	212 142 70	186 105 81	202 137 65	220 147 73	178 118 60	151 89 62	258 175 83	265 169 96	

niewiele więcej nad 5 tysięcy woluminów księgozbioru podręcznego. W stosunku do przeszło dwumilionowych zbiorów BJ jest to oczywiście księgozbiór zbyt skromny. Źródła informacyjne są rozproszone po wszystkich księgozbiorach podręcznych czytelnicy i pracownicy, a mniej ważne znajdują się w magazynie. Ten stan rzeczy może ulec poprawie dopiero po rozbudowie gmachu BJ i rozszerzeniu pomieszczeń Oddziału. Rozproszenie źródeł było powodem założenia centralnego katalogu bibliografii i źródeł informacyjnych, który liczy obecnie ponad 20 tys. opisów wymagających dalszego uzupełnienia i ulepszenia.

Omówione powyżej główne kierunki prac Oddziału Informacji Naukowej były po raz pierwszy scharakteryzowane podczas analizy systemu bibliotecznego BJ w 1975 roku. Niektóre aspekty pracy informacyjnej, dające się ująć statystycznie, ilustrują tablice zaczerpnięte z ówczesnej analizy systemowej i uzupełnione o aktualne dane. Tabela 1 wskazuje na obciążenie pracą informacyjną w poszczególnych działach BJ. Daje się zauważyć według danych z ostatnich lat spadek liczby informacji bibliograficznych we wszystkich agendach BJ. Przepuszczalnie czytelnicy mniej gruntownie prowadzą poszukiwania bibliograficzne z powodów bliżej nam nieznanych. Pewien wpływ może mieć na to zjawisko pogorszenie się warunków korzystania z BJ w ostatnich latach. Kilka następujących po sobie remontów gmachu, zamknięcie bufetu, przedłużenie czasu oczekiwania na książki zamówione z magazynu - wszystko to nie przyciąga użytkowników. Sięgnąć do przyczyn ogólniejszych można by znając dane z bibliotek całego środowiska lub kraju.

Tabela 2

Rodzaje informacji udzielanych w Czytelni Bibliograficznej BJ w I półroczu 1975 r. i 1979 r.

Rodzaj informacji	1975	1979
Bibliograficzna	1170	962
Rzeczowa	321	526
Instruktażowa	692	664
Inne	659	550
Ogółem	2842	2702

Tabela 3

Odwiedziny w Czytelni Bibliograficznej BJ
według kategorii użytkowników

Rodzaj użytkowników	Liczba odwiedzin	
	w I półroczu 1975 r.	w I półroczu 1979 r.
Studenci:		
Uniwersytetu Jagiellońskiego	1292	1094
innych uczelni w Krakowie	396	570
zamiejscowi	87	28
Razem	1775	1692
Pracownicy nauki:		
Uniwersytetu Jagiellońskiego	606	160
PAN w Krakowie	237	182
inni z Krakowa	252	123
zamiejscowi	40	29
Razem	1135	494
Nauczyciele	77	32
Bibliotekarze	74	35
Pozostali	250	140
Razem	401	207
Ogółem	3311	2393

Nie widać tendencji spadkowej, a wręcz wyraźny wzrost w zakresie opracowania kwerend pisemnych. Osobne opracowanie na ten temat zostało opublikowane w Biuletynie BJ.

W tabeli 4 zilustrowano zakres tematyczny usług informacyjnych Oddziału Informacji Naukowej BJ. Mimo wysiłków udzielania informacji w zakresie wszystkich dziedzin wiedzy - faktycznie Oddział jest ośrodkiem informacji humanistycznej, ze szczególnym uwzględnieniem takich dziedzin, jak bibliotekoznawstwo, filologia, historia. Przewyciężenie takiej jednostronności musi nastąpić w miarę podejmowania zadań, jakie czekają Bibliotekę Jagiel-

Tabela 4

Użytkownicy Oddziału Informacji Naukowej BJ
w I półroczu 1979 r.

Tematyka poszukiwanych informacji	Kategorie użytkowników			Ogółem
	studenci	pracownicy nauki	inni	
A. We wszystkich dziedzinach wiedzy				
Nauki humanistyczne	1361	266	125	1752
Nauki ekonomiczno-polityczne	60	10	5	75
Prawo	58	9	11	78
Nauki matematyczno-przyrodnicze	41	7	8	56
Medycyna	93	12	2	107
Technika	15	17	4	36
Rolnictwo	16	10	1	27
Sport i turystyka	12	5	1	18
Ogółem	1656	336	157	2149
B. W naukach humanistycznych				
Bibliotekoznawstwo	851	22	17	890
Filologia	300	104	41	445
Historia	78	74	35	187
Psychologia	15	6	2	23
Filozofia	11	9	1	21
Pedagogika	28	29	13	70
Etnografia	7	4	1	12
Sztuka	71	18	15	104
Ogółem	1361	266	125	1752

łońską - centralną bibliotekę w zakresie nauk filologicznych, religioznawstwa, kultury i sztuki.

Rozszerzenie informacji w dziedzinach przyrodniczych i ścisłych pozostanie zadaniem bibliotek instytutowych UJ.

Najbliższe plany rozwoju informacji w BJ to rozszerzenie wydawnictw informacyjnych poprzez opracowywanie drugiego serwisu ciągłego typu "current contents", dotyczącego bieżących czasopism

zagranicznych, opracowanie nowego przewodnika po bibliotece, a także kilku obcojęzycznych wersji foldera o Bibliotece Jagiellońskiej. Pominięto przy tym ważne prace informacyjne, które mają być podejmowane wspólnie z innymi bibliotekami centralnymi nauk społecznych - ponieważ nie zapadły w tym względzie jeszcze ostateczne decyzje.

L i t e r a t u r a

1. KRAKUS. Podsystem BJ. Analiza systemowa Biblioteki Jagiellońskiej i sieci informacyjnej Uniwersytetu Jagiellońskiego /stan aktualny/. Kraków 1975, 221 s. maszynopis.
2. SKWARNICKA Z. Kwerendy pisemne Oddziału Informacji Naukowej Biblioteki Jagiellońskiej. Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej R. 29:1979 nr 1/2 s. 149-163.
3. SKWARNICKA Z. Potrzeby informacyjne doktorantów /kierunek studiów psychologia, socjologia, górnictwo i metalurgia/. "Zagadnienia Informacji Naukowej" 1973 nr 2 /23/ s. 99-122.
4. WAGNEROWA H. Potrzeby informacyjne użytkowników Biblioteki Jagiellońskiej w zakresie bieżących czasopism zagranicznych. Kraków 1976, maszynopis.
5. WAGNEROWA H. Sieć bibliotek Uniwersytetu Jagiellońskiego /1778-1972/. Kraków 1974 maszynopis, s. 211-263
6. ZAWODZIŃSKA C. Uwagi o czytelnictwie studentów /z doświadczeń Biblioteki Jagiellońskiej/. "Przegląd Biblioteczny" 1972 nr 3/4 s. 293-298.

URSZULA PASZKIEWICZ

**Biblioteka Uniwersytecka
w Warszawie**

**UŻYTKOWNICY INFORMACJI NAUKOWEJ
W BIBLIOTECE UNIWERSYTECKIEJ W WARSZAWIE**

Podstawowe formy działalności informacyjnej Oddziału Informacji Naukowej BUW. Kategorie użytkowników OIN BUW - pracownicy naukowci, studenci, biblioteki, instytucje. Typologia usług informacyjnych - informacje biblioteczne, bibliograficzne, rzeczowe, tekstowe. Działalność informacyjna Czytelni Bibliologicznej i jej użytkownicy.

Analiza podstawowych form działalności informacyjnej w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie oraz dane dotyczące użytkowników informacji zaprezentowane zostały na podstawie doświadczeń Biblioteki Głównej, a ściślej Oddziału Informacji Naukowej. Pominięte zostały natomiast informacje udzielane przez oddziały zbiorów specjalnych stosunkowo wąskiemu kręgowi czytelników, zainteresowanych starymi drukami, rękopisami, zbiorami graficznymi, kartograficznymi i muzycznymi, jak również problem udziału bibliotek wydziałowych i instytutowych oraz Biblioteki Filii UW w Białymstoku w zaspokajaniu potrzeb informacyjnych.

Należy dodać, że Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie jako Centralna Biblioteka Nauk Społecznych podjęła prace nad środowiskami użytkowników i ich potrzebami. R. Sułkowska z Oddziału Prac Naukowych zanalizowała, w oparciu o dostępne informatory, liczbę samodzielnych pracowników naukowych oraz osób posiadających stopień doktora, zatrudnionych w pracowniach naukowych w dziedzinie nauk społecznych /w zakresie specjalizacji BUW/. Analiza ta ujawniła liczbę pracowników naukowych według dyscyplin naukowych i miast. Wyniki będą użyteczne dla planowania działalności informacyjnej w poszczególnych dziedzinach wiedzy. Następnym etapem to ustalenie, w oparciu o jednolitą klasyfikację, szczegółowego

przedmiotu zainteresowań badawczych /na podstawie odpowiedzi ankietowanych użytkowników/.

Podstawę do analizy działalności informacyjnej BUW stanowiła ewidencja udzielanych informacji w 1977 i 1978 r. /W ewidencji udzielanych informacji notowane są rodzaje informacji oraz dane o użytkownikach/. Można ją uznać za reprezentatywną i dla wcześniejszego okresu, gdyż w latach poprzedzających badania zachodziły w Bibliotece niewielkie zmiany w kategoriach użytkowników informacji. Zaszły natomiast pewne zmiany w zakresie typów usług informacyjnych, na przykład w 1973 r. wprowadzono zmiany w sposobie przekazywania informacji o wpływającym do BUW piśmiennictwie i w sposobie szkolenia użytkowników informacji.

Kategorie użytkowników Oddziału Informacji Naukowej BUW

Kategorie użytkowników informacji OIN przedstawiono w tabeli 1. Wynika z niej, że najliczniejszą grupę stanowią studenci stacjonarni i zaoczeni Uniwersytetu Warszawskiego. Niewielki krąg odbiorców rekrutuje się spośród młodzieży innych stołecznych uczelni i akademickich ośrodków w kraju. W 1977 r. studentom UW udzielono 46,4% informacji, natomiast w 1978 r. - 40,3% ogółu informacji. Studentom spoza Uczelni udzielono 1,6% informacji, w 1978 r. - 4,5% informacji. Porównując jednak liczbę studentów UW korzystających z informacji z ogólną liczbą studiujących na Uczelni można dojść do mniej optymistycznych stwierdzeń. W 1977 r. na Uniwersytecie Warszawskim studiowało 23 641 osób^{x/}, a zatem tylko 18% studentów korzystało z informacji naukowej Biblioteki Głównej, przy założeniu, że każda informacja była udzielona innemu studentowi. Jeszcze mniejszy procent studentów korzystał z porad informacyjnych w następnym roku, bowiem na ogólną liczbę 23 475 studentów zaledwie 13,4%. W ostatnich latach daje się zauważyć zmniejszenie się liczby studentów korzystających z Biblioteki Głównej. Fakt ten podyktowany jest nie tylko mniejszą liczbą młodzieży przyjmowanej na pierwszy rok studiów, lecz także przeniesieniem niektórych kierunków studiów do odległych dzielnic Warszawy.

^{x/} Dane liczbowe dotyczące studentów i pracowników naukowych UW nie obejmują Filii w Białymstoku.

Wbrew pozorom pracownicy naukowci UW korzystają z informacji OIN BUW nie rzadziej niż studenci. W 1978 r. zaobserwowano nawet wzrost zainteresowania wśród tej grupy użytkowników działalnością informacyjną. O ile w 1977 r. z ogólnej liczby 2 658 samodzielnych i pomocniczych pracowników naukowych, z informacji korzystało 17,9%, to w 1978 r. procent ten wzrósł do 19,1, przy tej samej liczbie zatrudnionych pracowników naukowych Uczelni. Liczba pracowników naukowych innych wyższych uczelni, Polskiej Akademii Nauk oraz instytutów resortowych korzystających z usług informacyjnych BUW w 1977 i 1978 r. kształtuje się w granicach 5% ogółu użytkowników.

Liczną kategorię użytkowników stanowią biblioteki różnych typów. W 1977 r. bibliotekom udzielono 1 442 informacje /15,8%/, a w 1978 r. 1 471 informacji /18,7%/. Nawet pobieżna analiza tej kategorii użytkowników pozwala stwierdzić, iż kryją się za nią zarówno pracownicy instytucji, których część składową stanowi biblioteka, jak też osoby spoza tych instytucji, a jedynie szukające pomocy za pośrednictwem biblioteki. Warto także zaznaczyć, że niełatwo jest przeprowadzić wyraźny podział użytkowników tej kategorii, ponieważ ten sam odbiorca występuje niekiedy jako przedstawiciel biblioteki, innym razem jako pracownik instytucji, której częścią jest biblioteka.

Najczęściej z usług informacyjnych OIN korzysta Biblioteka Narodowa w Warszawie. Liczne pytania otrzymujemy także z sieci bibliotecznej UW, Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Biblioteki Sejmowej, Biblioteki Akademii Spraw Wewnętrznych, Biblioteki Politechniki Warszawskiej i Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Kolejną kategorię użytkowników określono umownie jako instytucje. Włączone zostały tutaj wszelkiego rodzaju placówki nauki, oświaty, kultury i sztuki, redakcje czasopism, wydawnictwa, archiwa, muzea, resorty, urzędy centralne, jednostki gospodarki i administracji państwowej. Wśród instytucji stosunkowo często zgłaszających potrzeby informacyjne wymienić należy Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Archiwum Główne Akt Dawnych oraz Centralne Archiwum KC PZPR. Ogółem w 1977 r. instytucjom udzielono 13,6% wszystkich informacji, a w 1978 r. - 10,7%.

Znaczny odsetek korzystających z usług informacyjnych stanowią indywidualni użytkownicy. Zasięgają oni informacji w związ-

Tabela 1

Kategorie użytkowników informacji OIN BUW

Użytkownicy	1977	1978
Studenci UW	4275	3167
Studenci spoza UW	151	359
Pracownicy naukowci UW	477	510
Pracownicy naukowci spoza UW	478	400
w tym zagraniczni	155	23
Institucje	1242	846
w tym zagraniczne	8	24
Biblioteki	1442	1471
w tym zagraniczne	15	35
Inni	1016	1102
w tym zagraniczni		11
Ogółem	9081	7855
w tym zagraniczni	178	93

ku z własnymi zainteresowaniami i badaniami, nie wynikającymi często z pracy zawodowej. Tej kategorii użytkowników OIN BUW udzielił w 1977 r. 11,1% informacji, w 1978 r. - 14% informacji.

Zagraniczni użytkownicy nie zajmują znaczącej pozycji pod względem liczby udzielonych informacji. Zaspokojenie ich potrzeb wymaga jednakże specjalnej troski i wnikliwości, zwłaszcza przy sporządzaniu zestawień bibliograficznych, czy też odpowiedzi na pytania typu faktograficznego. W 1977 r. OIN udzielił zagranicznym instytucjom, bibliotekom i osobom prywatnym 178 informacji, co stanowi 1,9% ogółu udzielonych informacji. W 1978 r. udzielono 93 informacje dla odbiorców zagranicznych /1,1%/. Należy jednak dodać, że w prezentowanych tu danych za jednostkę statystyczną przyjmuje się kwerendę, a nie liczbę pozycji bibliograficznych podanych odbiorcy informacji w odpowiedzi na jego zapytanie.

Typologia usług informacyjnych

W tabeli 2 przedstawiano dane dotyczące typologii usług informacyjnych. Znaczny procent udzielonych informacji stanowią in-

Tabela 2

Typologia usług informacyjnych

Informacje i załatwione kwerendy	1977	1978
Biblioteczne ustne	7059	6514
w tym w katalogu alfabetycznym publicznym	3208	2746
Biblioteczne pisemne	696	382
w tym zagraniczne	108	54
Bibliograficzne ustne	1025	700
w tym w Czytelni Bibliologicznej	664	378
Bibliograficzne pisemne	109 /poz.592/	87 /poz.753/
w tym zagraniczne	36 /poz.73/	17 /poz.389/
Rzeczowe ustne	140	122
Rzeczowe pisemne	50	38
w tym zagraniczne	33	18
Tekstowe	2	12
w tym zagraniczne	1	4
Ogółem	9081	7855
w tym zagraniczne	178	93

formacje biblioteczne ustalające lokalizację dokumentu. W 1977 r. udzielono ok. 77,8% informacji bibliotecznych ustnych, w 1978 r. - ok. 83% ogółu informacji. Rzadko wpływają zgłoszenia o informacji biblioteczne w formie pisemnej /w 1977 r. - 7,6%, w 1978 r. - 4,8%/. Pewną część zgłoszeń nadsyłają zagraniczne biblioteki, instytuty i indywidualni użytkownicy /w 1977 r. - 15,5%, w 1978 r. - 14,1% zrealizowanych informacji bibliotecznych/. Oddział Informacji Naukowej BUW udziela ponadto informacji bibliograficznych, polegających na wskazywaniu użytkownikowi wydawnictw informacyjnych, ustalaniu elementów opisu bibliograficznego oraz na sporządzeniu zestawień bibliograficznych. W 1977 r. na 1134 informacje bibliograficzne zrealizowano tylko 109 informacji w formie pisemnej /9,6%/, w 1978 r. na 787 informacji - 87 informacji bibliograficznych pisemnych /11%/.

Z pogranicza informacji bibliotecznych i bibliograficznych jest bibliograficzne ustalanie poprawnego opisu zamówień kierowanych do Wypożyczalni Międzybibliotecznej BUW. Zamówienia te pochodzą głównie od studentów zaocznych, oddalonych od dużych ośrodków naukowych. W 1977 r. OIN powtórnie sprawdził 2817 niezrealizowanych rewersów, spośród których 622 /22%/ udało się uściślić. W następnym roku powtórnie zostały sprawdzone 2284 rewersy, z których zrealizowano 452 /19,5%/.

Zwiększające się z każdym rokiem zapotrzebowanie na tematyczne zestawienia bibliograficzne zmusza OIN do stałego określania formy sporządzania informacji. Decydują takie czynniki, jak typ odbiorcy, jego przygotowanie oraz cel, jakiemu ma służyć zestawienie bibliograficzne. Zestawienia takie wykonywane są przede wszystkim dla instytucji i bibliotek krajowych oraz dla każdego odbiorcy zagranicznego. Szczegółowe poszukiwania bibliograficzne dla instytucji i bibliotek prowadzone są zwłaszcza wtedy, gdy kwerendy dotyczą ogólnej problematyki Uniwersytetu i szkolnictwa wyższego, a także gdy zapotrzebowanie na informację związane jest z tematyką objętą planami badań rządowych i resortowych.

Zasadniczo nie sporządza się zestawień bibliograficznych dla studentów i doktorantów. Stoimy bowiem na stanowisku, zgodnym z opinią panującą w szkołach wyższych, że studentowi i doktorantowi należy wskazać jedynie drogę do dalszych samodzielnych poszukiwań, natomiast gromadzenie bibliografii i ocenianie materiałów jest częścią składową pracy magisterskiej lub rozprawy doktorskiej. Podajemy natomiast źródła bibliograficzne niezbędne do poszukiwania piśmiennictwa na dany temat, po uprzednim sprawdzeniu ich przydatności. Zawsze jednakże sporządzany jest spis wydawnictw na interesujący użytkownika temat, znajdujących się w BUW. Z uwagi na wielkość zbiorów Biblioteki spis taki może do pewnego stopnia pełnić rolę zestawienia bibliograficznego.

Jest kwestią do dyskusji w środowisku bibliotekarzy i pracowników naukowych wyższych uczelni jak dalece biblioteki powinny spełniać dezyderaty studentów i doktorantów w zakresie sporządzania zestawień bibliograficznych. Nowe problemy stwarzać tu będą coraz szerzej dostępne zautomatyzowane systemy informacyjne.

Osobom mieszkającą z dala od ośrodków naukowych sporządza się zestawienia bibliograficzne wówczas, gdy zgłoszone tematy wiążą się z ich pracą naukową lub zawodową. Uważamy za celowe sporządzanie zestawień bibliograficznych przede wszystkim wtedy, gdy wiadomo, iż mogą one zainteresować szersze grono użytkowników. Potwierdzają to wielokrotne zamówienia bibliotek oraz indywidualnych użytkowników na odbitki zestawień bibliograficznych wykonanych przez OIN BUW. Zestawienia bibliograficzne sporządzane przez OIN BUW są rejestrowane w "Wykazie tematycznym ważniejszych zestawień bibliograficznych wykonanych przez biblioteki i instytuty naukowe", wydawanym przez Bibliotekę Narodową.

Oddzielnego komentarza wymaga działalność informacyjna Czytelni Bibliologicznej, organizacyjnie związanej z Sekcją Bibliotekoznawstwa OIN. Ogólne dane na temat informacji udzielonych w Czytelni Bibliologicznej zostały wykazane w tabeli 1 i 2. W Czytelni jest dostępny księgozbiór podręczny z zakresu szeroko pojętej bibliologii oraz bibliografie ogólne i specjalne. Mogą z niej korzystać wszyscy czytelnicy, którym tego typu księgozbiór jest potrzebny do nauki lub pracy. Badania przeprowadzone w styczniu 1977 i 1978 r. wykazały, iż zdecydowaną większość czytelników stanowią studenci Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UW oraz innych ośrodków bibliotekoznawczych w kraju. W styczniu 1977 r. z Czytelni Bibliologicznej korzystało 70% studentów bibliotekoznawstwa. Dalsze 13,2% czytelników to studenci pozostałych kierunków studiów, głównie studenci historii /ok. 5,5%/ i filologii polskiej. Nieliczną grupę czytelników reprezentują pracownicy nauki /5,2%/ i bibliotekarze /4,6%/. Pozostała część użytkowników Czytelni Bibliologicznej to ludzie różnych innych zawodów i uczniowie szkół średnich /np. Liceum Księgarskiego w Warszawie/. W analogicznym okresie 1978 r. studenci bibliotekoznawstwa stanowili 61,7%, studenci innych kierunków 16%, bibliotekarze 7,4%, a pracownicy nauki 6,6% ogółu czytelników. Analiza użytkowników Czytelni Bibliologicznej była prowadzona również w latach 1975 i 1976. Najnowsze wyniki badań są zbliżone z wcześniejszymi wnioskami. Zaobserwowano ponadto, iż z informacji bibliograficznych w Czytelni Bibliologicznej, podobnie jak z księgozbioru podręcznego, najczęściej korzystali studenci. Na przykład, w styczniu 1977 r. udzielono ogółem 68 informacji bibliograficznych ustnych, z czego studentom 76,4%

informacji. W styczniu 1978 r. udzielono 44 informacje bibliograficzne, w tym studentom 81,8% informacji.

Analiza treściowa udzielonych informacji prowadzi jednak do nieco odmiennego wniosku, niż analiza studentów jako użytkowników Czytelni Bibliologicznej. Wbrew pozorom najwięcej pytań dotyczy innych dziedzin niż bibliotekoznawstwo i informacja naukowa. Jako przykład mogą posłużyć dane ze stycznia 1977 i 1978 r. /tab. 3/. Przeważały informacje bibliograficzne kierujące do wydawnictw informacyjnych z zakresu historii, literatury oraz bi-

Tabela 3

Zakres informacji udzielonych w Czytelni Bibliologicznej BUW

Dziedziny	1977	1978
Bibliotekoznawstwo i informacja naukowa	14	5
Historia Polski	7	12
Historia powszechna	1	2
Literatura polska	13	1
Literatura powszechna	8	5
Językoznawstwo	1	1
Filozofia	4	
Pedagogika	4	3
Psychologia	2	1
Prawo	3	
Ekonomia	1	
Sztuka	1	1
Czasopiśmiennictwo		4
Uzupełnienie danych bibliograficznych	8	6
Lokalizacja książek i czasopism zagranicznych	1	3
Inne		1
Ogółem	68	44

biotekoznawstwa. Pewien procent pytań wiązał się z poszukiwaniem brakujących danych bibliograficznych oraz lokalizacją zagranicznych czasopism i książek w bibliotekach polskich. Zdecydowana przewaga pytań z zakresu historii i literatury potwierdza powszechną opinię, iż studenci historii i kierunków filologicznych /zwłaszcza polonistyki/ rozumieją potrzebę korzystania

z wydawnictw informacyjnych, dzięki specjalnym zajęciom z nauk pomocniczych swojej dziedziny. Z załączonego zestawienia wynika ponadto, że studentom bibliotekoznawstwa, mimo iż stanowią zdecydowaną większość użytkowników Czytelni Bibliologicznej, udziela się mało informacji. Przyjęto zasadę, iż studenci tego kierunku winni wykazywać, i faktycznie wykazują, dużo samodzielności w przygotowywaniu się do ćwiczeń, prac seminaryjnych i dyplomowych. Znamienny jest fakt, iż z Czytelni Bibliologicznej rzadko korzystają pracownicy naukowcy innych, poza bibliotekoznawstwem, kierunków.

Z innych prowadzonych przez OIN form informacji o zbiorach BUW należy wymienić wykazy nabytków zagranicznych, odbitki spisów treści czasopism zagranicznych, a z form informacji zbiorowej wystawy nowości oraz przysposobienie biblioteczne studentów pierwszego roku.

Od 1973 r. BUW wydaje w 28 seriach "Wykaz nabytków zagranicznych bibliotek Uniwersytetu Warszawskiego" /przeciętnie co dwa tygodnie ukazuje się nowy numer/. Do 1972 r. włącznie "Wykaz nabytków zagranicznych" ukazywał się jako dwumiesięcznik w dwóch seriach: piśmiennictwo matematyczno-przyrodnicze i piśmiennictwo humanistyczne. Wykazy zawierają opisy książek nabywanych przez wszystkie biblioteki Uczelni. Poszczególne numery wykazów przesyłane są pod adresem domowym pracowników naukowych UW według ich zamówień. W 1977 r. opracowano 352 numery w 28 655 egzemplarzach /w tym 20 723 egz. wysłano do odbiorców indywidualnych i 7 932 egz. do bibliotek/. W 1978 r. opracowano i wysłano 406 numerów wykazu w 30 784 egz. w tym: 20 686 egz. do odbiorców indywidualnych i 10 098 egz. do bibliotek. W ciągu 1978 r. liczba odbiorców zwiększyła się z 381 do 416.

W latach siedemdziesiątych Oddział Informacji Naukowej BUW rozesłał wśród pracowników naukowych Uczelni ankietę mającą na celu uzyskanie oceny wartości wykazów nabytków zagranicznych. Większość pracowników zwróciła uwagę na potrzebę informacji selektywnej, ściśle dostosowanej do kierunku ich badań naukowych.

Od 1973 r. BUW rozsyła również odbitki spisów treści czasopism zagranicznych, tzw. "current contents". W 1977 r. 293 odbiorców otrzymało odbitki spisów treści z 686 tytułów czasopism /wysłano 23 088 odbitek kserograficznych/. W 1978 r. 331 użytkowników wysłano odbitki spisów treści 893 tytułów czasopism zagranicznych /27 478 odbitek kserograficznych/.

W hallu Biblioteki Głównej organizowane są przeglądy nowości polskich i zagranicznych nabywanych do zbiorów Biblioteki. W 1977 r. zorganizowano 72 wystawy polskich nowości /819 eksponatów/ i 92 wystawy nabytków zagranicznych /1052 eksponaty/. W następnym roku zorganizowano 77 wystaw nowości polskich /854 eksponaty/ i 112 wystaw nabytków zagranicznych /1241 eksponatów/.

Od roku akademickiego 1977/1978 dla studentów I roku UW prowadzone jest przysposobienie biblioteczne /60 min. wykład połączony z wyświetlaniem 80 przezroczy/. Zajęcia te są obowiązkowe. Podczas zajęć, studentów poddano badaniom ankietowym na temat nowych form szkolenia w zakresie umiejętności korzystania z BUW. Badania zostały przeprowadzone przez T. Łapacz, a wyniki znajdują się w jej rozprawie doktorskiej pt. "Kształcenie użytkowników informacji w szkołach wyższych w Polsce na tle tendencji światowych". W 1977 r. przeszkolono 2528 nowo przyjętych studentów, a w 1978 r. - 2573 studentów. Szkoleniem tym objęci są również częściowo studenci studiów zaocznych. Wszyscy studenci pierwszego roku otrzymują skrypt-informator o korzystaniu z bibliotek UW wraz z wykazem podstawowych bibliografii ogólnych^{x/}. Dla studentów starszych lat prowadzone są sporadycznie zajęcia z informacji naukowej.

Przedstawiona analiza użytkowników informacji BUW została przeprowadzona na podstawie ewidencji kategorii użytkowników i udzielanych informacji prowadzonej na bieżąco od wielu lat. Co kilka lat przeprowadzana jest ankieta badająca stopień zaspokajania potrzeb użytkowników Uczelni w zakresie informacji o zbiorach BUW.

^{x/} Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego. Informator dla studentów I roku studiów. Pod red. Zofii Czapelskiej. Warszawa 1979 40 s.

WANDA KRONMAN-CZAJKA

Biblioteka Uniwersytecka
w Warszawie

UDOSTĘPNIANIE ZBIORÓW BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ W WARSZAWIE

Zadania Oddziału Udostępniania Zbiorów BUW. Charakterystyka użytkowników i usług świadczonych za pośrednictwem: Czytelni Ogólnej, Wypożyczalni Miejscowej, Wypożyczalni Księgozbioru Dydaktycznego oraz Wypożyczalni Międzybibliotecznej. Działalność Pracowni Reprograficznej.

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie/BUW/ została Biblioteką Centralną Nauk Społecznych i fakt ten spowodował zainteresowanie zasięgiem i rozmiarami świadczonych przez nią usług, również w zakresie udostępniania zbiorów, zarówno w postaci dokumentów oryginalnych, jak i ich reprodukcji.

Szczegółowych badań użytkowników udostępniania zbiorów BUW dotąd nie prowadzono, dlatego podana niżej charakterystyka dokonana została na podstawie materiałów sprawozdawczych i potocznej, codziennej obserwacji; w kilku przypadkach przeprowadzono analizy sondażowe. Ograniczono się do przedstawienia działalności Biblioteki Głównej, ściślej - Oddziału Udostępniania Zbiorów i Pracowni Reprograficznej. W BUW udostępnianie prowadzą również oddziały zbiorów specjalnych, Oddział Informacji Naukowej /Czytelnia Bibliologiczna/ i Oddział Czasopism /Czytelnia Czasopism Bieżących/.

Oddział Udostępniania realizuje swoje zadania za pośrednictwem 4 agend - Czytelni Ogólnej i Profesorskiej, Wypożyczalni Miejscowej, Wypożyczalni Księgozbioru Dydaktycznego oraz Wypożyczalni Międzybibliotecznej. Charakteryzując użytkowników i usłu-

gi omówiono kategorie użytkowników w powiązaniu z poszczególnymi agendami.

Czytelnia Ogólna ma charakter publiczny; dysponuje 144 miejscami w salach ogólnodostępnych i 11 w Czytelni Profesorskiej. W 1978 r. zarejestrowano w Czytelni 62 864 odwiedziny, udostępniono 229 068 wol. książek, 68 720 wol. czasopism, 2895 zwojów mikrofilmów - łącznie 300 683 jednostek.

Księgozbiór podręczny Czytelni liczy 18 816 wol.; 14 175 wol. - z wolnym dostępem. Z Czytelni korzysta systematycznie ok. 17 200 pełnoprawnych czytelników BUW /wypożyczających również książki do domu/ i 354 osoby z kartami bibliotecznymi wydanymi w Czytelni. Ponadto zarejestrowano w 1978 r. 4124 tzw. czytelników jednorazowych. Wśród korzystających z Czytelni wyróżnić można następujące grupy:

- pracownicy naukowcy Uniwersytetu Warszawskiego,
- studenci Uniwersytetu Warszawskiego,
- pracownicy naukowcy innych wyższych uczelni,
- studenci innych wyższych uczelni,
- pracownicy naukowcy PAN i innych placówek naukowych,
- pracownicy instytucji kulturalnych - wydawnictw, bibliotek, archiwów, muzeów, teatru, filmu, radia itp.,
- publicyści i dziennikarze,
- artyści i pisarze,
- pracownicy administracji państwowej i wymiaru sprawiedliwości,
- nauczyciele,
- uczniowie,
- inne osoby.

Większość użytkowników stanowią mieszkańcy Warszawy, jednakże spora liczba, szczególnie wśród "czytelników jednorazowych", to osoby przyjezdne z innych ośrodków.

Nie prowadzono dotąd badań dotyczących liczby odwiedzin użytkowników poszczególnych kategorii i wykorzystywanych przez nich materiałów. Do celu tego opracowania przeprowadzono w październiku 1979 r. analizę aktualnego składu bardzo nielicznej grupy osób spoza UW korzystających wyłącznie z Czytelni:

Dziedzina	Liczba osób	%
Nauki społeczno-humanistyczne	261	74
Nauki matematyczno-przyrodnicze	18	5
Technika i rolnictwo	12	3
Bez podania specjalności	63	18
Ogółem	354	

Wśród przedstawicieli nauk humanistycznych najliczniejsza jest grupa filologów /49/, historyków /39/, historyków sztuki /25/, w dziedzinie nauk społecznych - prawników /23/, ekonomistów /10/.

Wypożyczalnia Miejsowa. Zgodnie z obowiązującym od 1976 r. "Regulaminem Zewnętrznym" prawo wypożyczania książek z Biblioteki Uniwersyteckiej mają pracownicy i studenci UW oraz profesorowie i docenci wyższych uczelni i instytutów z terenu Warszawy. Inne osoby, głównie pracownicy instytucji naukowych, mogą uzyskać zgodę na założenie konta za kaucją z prawem wypożyczania nie więcej niż 3 woluminów. W ten sposób liczba użytkowników Biblioteki jest celowo ograniczana. Na decyzję w tej sprawie wpłynęły warunki lokalowe i stan księgozbioru BUW.

W 1978 r. skład czytelników przedstawiał się następująco:

studenci UW	12 130
pracownicy UW	3 658
studenci innych uczelni	223
czytelnicy indywidualni spoza UW	1 213
biblioteki wydziałowe i instytutowe UW	82
inne biblioteki z terenu Warszawy	258
łącznie	17 564

Wypożyczono 89 775 wol., w tym 1732 wol. czasopism.

W końcu 1977 r. przeprowadzono analizę grupy czytelników-studentów UW /analizę taką przeprowadza się co 2 lata/. Najliczniej korzystali z Biblioteki studenci wydziałów filologicznych /82,7% ogólnej liczby studentów/, wydziału historii /88,4% ogólnej liczby studentów/, prawa i administracji /80,6%/, pedagogiki /72,4%/, nauk społecznych /82,1% ogólnej liczby studentów/. Wynikało to zarówno z przyczyn merytorycznych /charakter studiów opartych w znacznej mierze na lekturach, żywsze zainteresowanie

książką/, jak i technicznych /lokalizacja tych kierunków w pobliżu Biblioteki Głównej przy Krakowskim Przedmieściu/. Na innych wydziałach stosunek procentowy liczby studentów - czytelników BUW do ogólnej liczby studentów UW kształtował się następująco: na wydziale biologii - 77%, na wydziale chemii - 59%, na wydziale fizyki - 59,2%, na wydziale geologii - 43,9%, na wydziale matematyki i mechaniki - 46,6%. Spowodowane to jest między innymi faktem, że większość wydziałów eksperymentalnych mieści się od dawna w budynkach położonych w znacznej odległości od BUW. W latach 1978 i 1979 zostały przeniesione na daleki Mokotów dalsze wydziały Uniwersytetu, co utrudnia młodzieży stały kontakt z Biblioteką. Ujawni to zapewne analiza danych statystycznych za rok 1979.

Struktura grupy drugiej - pracowników UW - nie była do tej pory szczegółowo analizowana. Na podstawie potocznych, codziennych obserwacji można stwierdzić, że humaniści i przedstawiciele nauk społecznych stanowią i tu zdecydowaną większość.

Przeanalizowano natomiast grupę czytelników indywidualnych spoza uniwersytetu, biorąc pod uwagę deklaracje czytelnicze osób, które prolongowały karty biblioteczne na rok 1979 lub zapisały się do BUW w ciągu ostatnich dwóch lat. Liczba ich wynosi obecnie 1004. Wyróżniono następujące kategorie:

Pracownicy wyższych uczelni	
profesorowie i docenci	62
inni pracownicy naukowci	140
Pracownicy PAN	
profesorowie i docenci	103
inni pracownicy naukowci	272
Pracownicy innych placówek naukowych /instytutów resortowych ośrodków badawczych itp./	47
Pracownicy administracji państwowej i wymiaru sprawiedliwości	38
Dziennikarze i publicyści	59
Artyści i pisarze	86
Inni /m.in. bibliotekarze, pracownicy muzeów, wydawnictw, archiwów/	197

Nie przeprowadzono szczegółowej analizy tej grupy z punktu widzenia reprezentowanych specjalności, lecz na podstawie codziennej praktyki Wypożyczalni można stwierdzić, że i tu przeważa osób o zainteresowaniach społeczno-humanistycznych jest ewidentna.

Zbadano dokładniej grupę bibliotek z terenu Warszawy, wypożyczających książki z BUW, z punktu widzenia specjalizacji ich własnych zbiorów i charakteru instytucji, z jakimi są związane. Otrzymano następujące zestawienia:

<u>I. Specjalizacja zbiorów</u>	Liczba bibliotek	%
Nauki społeczno-humanistyczne	150	58
Nauki matematyczno-przyrodnicze	51	20
Technika i rolnictwo	55	21,3
Biblioteki ogólne	2	0,7
	<hr/>	
	258	

II. Typ biblioteki

Biblioteki szkół wyższych	
/główne i wydziałowe/	29
Biblioteki placówek PAN	38
Biblioteki samodzielne	
i biblioteki archiwów	18
Biblioteki instytutów resortowych i innych placówek naukowo-badawczych	52
Biblioteki ministerstw i urzędów centralnych	16
Biblioteki wydawnictw i redakcji czasopism	28
Biblioteki instytucji kulturalnych /teatrów, muzeów itp./	24
Biblioteki jednostek gospodarczych /biur projektowych, zakładów produkcyjnych/	29
Biblioteki organizacji społecznych i politycznych	17
Biblioteki zakonne i kościelne	7
	<hr/>
	258

Stosunkowo liczniej, niż w grupach czytelników indywidualnych są tu reprezentowane nauki matematyczno-przyrodnicze i stosowane. Biblioteki wypożyczają jednak najczęściej piśmiennictwo z zakresu nauk społecznych. Nie ulega wątpliwości, że kryją się za nimi nie tylko potrzeby instytucji, z którymi są związane, lecz również indywidualne zainteresowania i potrzeby poszczególnych pracowników.

Wypożyczalnia Księgozbioru Dydaktycznego dysponuje liczbą ok. 67 tys. woluminów podręczników, skryptów i lektur dla wszystkich kierunków studiów UW. W 1978 r. wypożyczono 10 500 zarejestrowanym studentom-czytelnikom - 50 387 wol.

Studentom studiów zaocznych wysyła się książki pocztą do domu na podstawie listownego zamówienia.

Potrzeby i zainteresowania czytelników zarówno co do liczności wypożyczanych materiałów, jak ich treści determinowane są niemal całkowicie przez programy studiów.

Wypożyczalnia Międzybiblioteczna. Usługi Wypożyczalni Międzybibliotecznej obejmują dwa różne kręgi użytkowników. Pierwszy - to pracownicy i studenci Uniwersytetu oraz pracownicy naukowcy innych instytucji /głównie PAN/ korzystający z Biblioteki Uniwersyteckiej. Dla nich sprowadza się z bibliotek krajowych /z wyjątkiem bibliotek warszawskich/ i zagranicznych materiały niedostępne w BUW.

Zainteresowanie tą formą usług systematycznie wzrasta: w 1976 r. złożono 920 zamówień, w 1977 r. - 1068, w 1978 r. - 1087, do końca 1979 r. wpłynęło ich prawdopodobnie ok. 1200. Najliczniej korzystają z wypożyczania międzybibliotecznego humaniści /historycy, archeolodzy, orientaliści/, a także, za pośrednictwem bibliotek wydziałowych chemicy i biologowie. Stale wzrasta procent zamówień na nowe piśmiennictwo zagraniczne /opublikowane w ciągu ostatnich 5 lat/, kierowanych przez nas do bibliotek zagranicznych. Fakt ten jest jednym z sygnałów świadczących o brakach w zaopatrzeniu bibliotek naukowych w kraju w bieżącą obcą literaturę naukową.

Drugi krąg - nieporównanie szerszy - to biblioteki różnych typów w kraju i za granicą korzystające ze zbiorów BUW.

Przeprowadzono analizę materiałów wypożyczonych w 1977 r. pod kątem ich treści i typów bibliotek, do jakich zostały wysłane^{x/}.

I tak w roku 1977 wysłano do:

- bibliotek szkół wyższych	1486 jedn.	/książek,
- innych bibliotek naukowych	280 jedn.	czasopism,
- bibliotek publicznych	1330 jedn.	zbiorów
- bibliotek pedagogicznych	1120 jedn.	spec./
- bibliotek fachowych	67 jedn.	
- bibliotek naukowych za granicą	409 jedn.	
	<u>4692 jedn.</u>	

Tak znaczny procent materiałów wysyłanych do bibliotek publicznych i pedagogicznych, często w bardzo małych miejscowościach, spowodowany jest brakami w zaopatrzeniu w potrzebne podręczniki i lektury studentów zaocznych różnych uczelni w całym kraju. Napływ zamówień z tych bibliotek jest znacznie większy od podanych wyżej liczb, ok. 50% zamówień nie zostaje zrealizowanych z różnych przyczyn /brak w zbiorach bibliotek UW, materiał wypożyczony, tylko do korzystania na miejscu/.

Pracownia Reprograficzna uczestniczy w działalności informacyjnej Biblioteki przez wytwarzanie dokumentów wtórnych oraz powielanie informacji o zbiorach, przygotowanej w Oddziale Informacji Naukowej. Zasadniczo można wyróżnić trzy kierunki działalności Pracowni:

1. Mikrofilmowanie zbiorów własnych BUW /głównie czasopism i gazet XIX i XX w. oraz niektórych obiektów ze zbiorów specjalnych/ w celu zabezpieczenia dokumentów oryginalnych, które wycofuje się z bezpośredniego udostępniania, pozostawiając do użytku czytelników ich reprodukcje. Prace te mają bardzo istotne znaczenie dla zachowania zbiorów, w 1977 r. stanowiły 81,3%, a w 1978 r. - 86,6% wszystkich klatek mikrofilmów negatywowych wykonanych dla potrzeb BUW.

2. Wykonywanie odbitek kserograficznych, mikrofilmów i fotokopii dokumentów ze zbiorów BUW na zamówienia pracowników naukowych oraz instytucji krajowych i zagranicznych.

^{x/} Według materiałów do pracy magisterskiej G. Fukowskiej, Studium Bibliotekoznawstwa dla Pracujących IBiIN UW.

Część reprodukcji wykonywana jest na zamówienie Wypożyczalni Międzybibliotecznej BUW, która przekazuje je bibliotekom krajowym i zagranicznym /dotyczy to krótkich artykułów z czasopism lub fragmentów dzieł/, umożliwiając ich czytelnikom uzyskanie tekstów dokumentów, które w oryginale mogą być udostępnione wyłącznie na miejscu w Czytelni.

3. Powielanie Wykazu Nabytków Zagranicznych bibliotek UW oraz spisów treści bieżących czasopism zagranicznych /"current contents"/, przygotowywanych przez Oddział Informacji Naukowej dla potrzeb pracowników naukowych Uniwersytetu Warszawskiego.

Liczba usług wykonywanych przez Pracownię Reprograficzną stale wzrasta, jest to związane z rosnącą rolą dokumentów wtórnych w zaspokajaniu potrzeb informacyjnych użytkowników, a także w zabezpieczaniu zbiorów bibliotecznych.

RECENZJE I OMÓWIENIA

DZIAŁALNOŚĆ MIĘDZYNARODOWEGO SYSTEMU INFORMACYJNEGO NAUK SPOŁECZNYCH W ROKU 1979

I. Międzynarodowy System Informacyjny Nauk Społecznych /MSINS/ został formalnie utworzony w roku 1976, na podstawie wcześniej zawartego Porozumienia o wielostronnej współpracy naukowej akademii nauk krajów socjalistycznych. Planową działalność rozpoczął MSINS w roku 1977, a więc jest organizacją stosunkowo młodą. Autorzy Sprawozdania z działalności Systemu w roku 1979^{x/} słusznie podkreślają, że rok 1979 stanowił ważny etap rozwoju MSINS. W okresie tym osiągnięto bowiem:

- zacieśnienie powiązań między rozwojem MSINS a realizacją zadań przyjętych w wieloletnim programie współpracy placówek naukowych krajów socjalistycznych, działających w sferze nauk społecznych;
- zwiększenie udziału opracowań teoretycznych w całej działalności MSINS, co znalazło wyraz w przebiegu zwoływanych w 1979 r. konferencji, jakości wspólnych wydawnictw, a także w rozwiązywaniu zadań związanych z przygotowaniem do automatyzacji Systemu;
- umocnienie roli i podniesienie efektywności działania narodowych organów informacji, tj. wyznaczonych przez poszczególne akademie nauk placówek informacyjnych, reprezentujących swe kraje na forum MSINS;

^{x/} Отчет о деятельности Международной информационной системы по общественным наукам в 1979 г. Москва: Международная информационная система по общественным наукам /MISON/- Главной орган MISON - Институт научной информации по общественным наукам AN SSSR. 1980, 54 с.

- wzrost znaczenia, jakie ma obsługa informacyjna w zacieśnianiu współpracy między uczonymi z krajów socjalistycznych.

Pozytywne wyniki działalności MSINS zostały odnotowane zarówno przez instancje partyjne, jak też przez XI Naradę przedstawicieli akademii nauk krajów socjalistycznych, która odbyła się w Tallinie, w dniach od 24 do 29 września 1979 r. W toku tej narady podkreślono zwłaszcza to, że działalność MSINS służy rozwojowi współpracy krajów socjalistycznych w zakresie nauk społecznych i celom walki ideologicznej. Narada podjęła też bardzo ważne dla dalszego rozwoju informacji naukowej postanowienie, że reprezentowane na niej akademie nauk zapewnią swoim narodowym organom informacji właściwe środki organizacyjne, materialno-techniczne i kadrowe oraz uwzględnią we własnych planach działalności na lata 1980 i następne zadania związane z automatyzacją MSINS. Godny odnotowania jest fakt, że w roku 1979 zwiększyła się liczba krajów uczestniczących w Systemie. Z dniem 16 lipca 1979 r. swój udział w MSINS zgłosił Komitet Nauk Społecznych Socjalistycznej Republiki Wietnamu.

II. Jak już wspomniano, w roku 1979 wykonano w ramach Systemu szereg prac o charakterze naukowym, poświęconych najistotniejszym problemom społeczeństwa socjalistycznego i obsłudze informacyjnej badań naukowych nad tymi problemami. Kierownik organu naczelnego MSINS - dyrektor Instytutu Informacji Nauk Społecznych, członek-korespondent AN ZSRR, prof. W.A. Winogradow - przedstawił na IV Posiedzeniu Rady MSINS, które odbyło się w połowie 1979 r., referat teoretyczny na temat wzajemnych związków między informacją z zakresu nauk społecznych a walkę ideologiczną. Autor referatu zwracał uwagę, że system informacyjny nauk społecznych musi aktywnie przyczyniać się do rozpowszechniania i propagowania osiągnięć myśli marksistowsko-leninowskiej, a równocześnie pomagać w zwalczaniu pozostałości poglądów i obyczajów burżuazyjnych, jak też w demaskowaniu istoty ideowo-politycznej nowych teorii sprzecznych z marksizmem. Propaganda myśli marksistowskiej przyczynia się do naukowego wyjaśniania procesów i zjawisk właściwych współczesnemu etapowi rozwoju społeczeństw socjalistycznych, jak również do eksponowania zalet ustroju socjalistycznego i jego wyższości w porównaniu z ustrojem kapitalistycznym. Zgodnie z tą tendencją w wydawnictwach informacyjnych MSINS

zwraca się uwagę na wybrane, najważniejsze problemy nauk społecznych, koncentrujące na sobie zainteresowanie uczonych.

W działalności Systemu zmierzającej do propagowania i pobudzania najważniejszych kierunków marksistowskich badań społecznych, istotne miejsce zajmowała problematyka politycznego systemu społeczeństwa socjalistycznego. Przedmiotem bacznej uwagi organów informacyjnych były w tym zakresie ogólnoteoretyczne aspekty funkcjonowania socjalistycznych systemów politycznych, główne instytucje systemu politycznego - państwo socjalistyczne, partia marksistowsko-leninowska, masowe organizacje społeczne, zespoły pracownicze. Jako ważne problemy badawcze w zakresie omawianego kierunku badań społecznych traktowano również doskonalenie organizacji i działalności władz państwowych, umacnianie demokracji socjalistycznej i prawidłowości rządzące tym procesem, znaczenie prawa w politycznym systemie demokracji socjalistycznej.

Jedną z podstawowych tendencji, stale widocznych w polityce państw socjalistycznych, jest walka o utrwalenie pokoju i rozładowanie napięć międzynarodowych. Kierując się tą przesłanką, w działalności Systemu zwracano również w 1979 r. uwagę na zagadnienia dotyczące teorii polityki zagranicznej państw socjalistycznych, walki o pokój i rozbrojenie. Chodziło tu o takie problemy, jak zasady pokojowego współistnienia państw o różnych ustrojach społeczno-ekonomicznych, bezpieczeństwo zbiorowe, niebezpieczne dla pokoju światowego punkty zapalne na Bliskim Wschodzie i w niektórych innych rejonach świata, zakaz rozwoju i stosowania broni nuklearnej, chemicznej i bakteriologicznej, ograniczenie zbrojeń strategicznych, całkowite zaprzestanie doświadczeń z bronią nuklearną, częściowe rozbrojenie w Europie środkowej, zaprzestanie budowy nowych rodzajów broni masowej zagłady. Jako nieodłączne uzupełnienie wymienionych zagadnień traktowano sprawy rozwoju pokojowej współpracy krajów o różnych ustrojach w dziedzinie wymiany gospodarczej, naukowej, technicznej, a także kulturalnej.

Właśnie rozwój kultury socjalistycznej stał się w ostatnich latach przedmiotem szerokiego zainteresowania nauk społecznych w krajach socjalistycznych. Liczne dociekania teoretyczne i oceny naukowe koncentrują się na prawidłowościach, tendencjach i warunkach rozwoju kultury, jej miejsca w systemie społecznym, jej roli w kształtowaniu jednostki i społeczeństwa. Przedmiotem zainte-

resowania naukowego są zwłaszcza procesy kulturalne, w wyniku których bezpośrednimi twórcami kultury stają się coraz szersze warstwy społeczeństwa.

Z problematyką systemu politycznego społeczeństw socjalistycznych i rozwoju socjalistycznej kultury wiąże się bezpośrednio rola propagandy w społeczeństwie socjalistycznym, kształtowania socjalistycznego modelu życia oraz odzwierciedlenie tych procesów w literaturze pięknej. Badania naukowe prowadzone w krajach socjalistycznych dowodzą wielkiej roli propagandy, w tym zwłaszcza środków masowego przekazu, w umacnianiu władzy mas pracujących i w kształtowaniu społeczeństwa komunistycznego i socjalistycznego. Ogromną rolę ma przy tym do spełnienia literatura piękna, która jest jednym z najskuteczniejszych środków propagowania postępowej myśli społecznej w zakresie moralności, obyczajów, kształtowania nowych wzorców osobowych w społeczeństwie socjalistycznym, świadomego stosunku do pracy, do walki o stateczne zwycięstwo ustroju socjalistycznego, a także kształtowania nowego, socjalistycznego stosunku do zagadnień samej kultury i sztuki.

W naukowej problematyce stanowiącej przedmiot zainteresowania MSINS w roku 1979 odrębne miejsca zajmowały wreszcie - z uwagi na ich szczególnie duże znaczenie - sprawy dotyczące polityki Chin, zwłaszcza ideowo-polityczne i społeczne podstawy przyjętego przez nowe kierownictwo chińskie kierunku politycznego, jak również społeczne, polityczne i gospodarcze skutki wieloletniego panowania masizmu.

III. W momencie formalnego utworzenia MSINS przyjęto zasadę, że system ten będzie tworzony w drodze rozwoju, doskonalenia i porządkowania tych procesów informacyjnych, które istnieją już w poszczególnych krajach członkowskich. Następstwem tej decyzji jest przewaga w początkowym okresie funkcjonowania MSINS tradycyjnych form działalności informacyjnej, przy równoczesnym przygotowywaniu automatyzacji Systemu. W związku z tym podstawową formą rozpowszechniania informacji jest dotychczas w Systemie wydawanie publikacji informacyjnych. W Systemie wydawane są trzy podstawowe typy publikacji:

1/ bibliografie bieżące, które wydaje dotychczas przede wszystkim Instytut Informacji Nauk Społecznych AN ZSRR /INION/;

bibliografie te ukazują się w 28 seriach tematycznych i dostarczają rocznie około 280 tys. opisów bibliograficznych książek i artykułów z dziedziny nauk społecznych, a więc zawierają informacje o około jednej czwartej całości literatury światowej z tej dziedziny;

2/ bieżące przeglądy dokumentacyjne /czasopisma referujące/, wydawane - również przez INION AN ZSRR - w 16 seriach tematycznych i zawierające rocznie około 6,5 tys. abstraktów z najważniejszych publikacji naukowych;

3/ kilkaset tytułów jednorazowo wydawanych bibliografii, zbiorów abstraktów i przeglądów analityczno-syntetycznych, poświęconych wybranym tematom naukowym i zjawiskom społecznym.

W opracowywaniu materiałów przeznaczonych do wskazanych typów publikacji informacyjnych uczestniczą wszystkie kraje członkowskie MSINS, niezależnie od faktu, że ogromną ich większość przygotowuje we własnym zakresie radziecka placówka informacyjna^{x/}. Spośród publikacji jednorazowych, przygotowanych przy mniej więcej jednakowym lub co najmniej znacznym udziale wszystkich krajów członkowskich MSINS, w roku 1979 zostały wydane:

- Tematyczny zbiór abstraktów: Rozwój współpracy socjalistycznej, Budapeszt 1979, 202 s.
- Tematyczny zbiór abstraktów: Naukoznawstwo - Problemy rozwoju nauki, Moskwa 1979, 267 s.
- Tematyczny zbiór abstraktów: Zaostrzenie ogólnego kryzysu kapitalizmu w okresie współczesnym, Moskwa 1979, 234 s.
- Tematyczny zbiór abstraktów: Teoretyczne i praktyczne zagadnienia propagandy w literaturze krajów socjalistycznych, Moskwa 1979, 214 s.
- Tematyczny zbiór abstraktów: Krytyka teorii i praktyki maoizmu, cz.1. Moskwa 1979, 297 s.

^{x/} W roku 1979 strona polska, reprezentowana przez narodowy organ informacji MSINS, którego zadania pełni OIN PAN, dostarczyła do publikacji wskazanych wyżej w p. 2 i 3 około 600 opisów bibliograficznych oraz około 150 abstraktów prezentujących najważniejsze pozycje polskiej literatury społecznej. W zamian za te materiały OIN PAN otrzymał od organu naczelnego MSINS i rozprowadził wśród 111 użytkowników indywidualnych i zbiorowych łącznie około 11 600 egzemplarzy różnego typu publikacji informacyjnych.

- Rola informacji naukowej w rozwoju nauk społecznych w krajach socjalistycznych a zadania w zakresie budowy MSINS. Materiały I konferencji naukowej MSINS w Warnie, w dniach 10-16 września 1978, Sofia 1979, 254 s.
- Problemy obsługi informacyjnej badań interdyscyplinarnych. Materiały narady w Budapeszcie, w dniach 10-14 kwietnia 1978, Budapeszt 1979, 111 s.
- Bibliografia tematyczna: Rozwinięte społeczeństwo socjalistyczne - literatura wydana w roku 1977, Moskwa 1979:
 - cz. 1: Zagadnienia ogólne, 213 s.,
 - cz. 2: Bułgaria, NRD, Polska, Węgry, 345 s.
 - cz. 3: Czechosłowacja, Rumunia, ZSRR, 331 s.
- Bibliografia tematyczna: Krytyka współczesnej ideologii burżuazyjnej, reformizmu i rewizjonizmu - literatura wydana w roku 1977, Moskwa 1979, cz. 1 - 277 s., cz. 2 - 163 s.
- Bibliografia tematyczna: Krytyka współczesnej ideologii burżuazyjnej, reformizmu i rewizjonizmu - literatura wydana w roku 1978, Moskwa 1979, 257 s.
- Bibliografia tematyczna: Współpraca gospodarcza i naukowo-techniczna krajów członkowskich RWPG i Jugosławii - literatura wydana w roku 1978, cz. 1 - 285 s., cz. 2 - 220 s., cz. 3 - 228 s., Moskwa 1979.

Ponadto wydano - jako materiał obrazujący działalność MSINS - sprawozdania z jego pracy: w latach 1977-1978; w okresie od roku 1977 do I połowy roku 1979. W poszczególnych krajach członkowskich opublikowano dotychczas łącznie 150 opracowań dotyczących działalności MSINS, w tym 69 w roku 1979.

Równocześnie prowadzone były prace przygotowawcze do wydania szeregu następnych wspólnych publikacji informacyjnych, które ukażą się w roku 1980. Gromadzenie i wymiana doświadczeń w tym zakresie pozwalają spodziewać się, że publikacje informacyjne MSINS będą coraz lepiej służyć zaspokojeniu potrzeb użytkowników informacji.

IV. Docelowo zakłada się przekształcowany system informacji, dzięki czemu równo znaczne usprawnienie i przyspieszenie dotychczas metodami tradycyjnymi informacyjnych/, jak też zwłaszcza usług informacyjnej, w szczególności

stoma-
się Za-
lizowa-
/dawnictw
rm ob-
sji in-

formacji i retrospektywnego wyszukiwania informacji. Automatyzacja jest również w praktyce niezbędnym warunkiem rozpoczęcia systematycznej i prowadzonej na szeroką, zgodną z potrzebami, skalę wymiany informacji między krajami członkowskimi MSINS. Ponadto automatyzacja będzie w coraz większym stopniu decydować o możliwości podjęcia wymiany informacji z wielkimi systemami działającymi na forum międzynarodowym.

W zakresie automatyzacji systemu tworzonego przez INION AN ZSRR zrealizowane zostały w 1979 r. następujące ważne zadania:

- opracowano i przekazano do uzgodnienia projekt roboczy systemu,
- opracowano i sprawdzono eksperymentalnie materiały normatywne i metodyczne /instrukcje dotyczące analiz dokumentacyjnych, opisów bibliograficznych, charakterystyk wyszukiwawczych, wprowadzenia informacji do pamięci maszyny itd./,
- zakończono prace nad oprogramowaniem wprowadzania i korygowania zapisu informacji,
- dokonano adaptacji pakietu programów ISIS do wyszukiwania informacji,
- opracowano program konwersji informacji z formatu wewnętrznego na format ISIS,
- opracowano program konwersji z formatu wewnętrznego na format wydawania.

We wrześniu 1979 r. rozpoczęto tworzenie bazy danych w zakresie nauk ekonomicznych, do której wprowadza się obecnie^{x/} około 2000 opisów dokumentów miesięcznie, przy czym już w ciągu najbliższych miesięcy materiały te będą przekazywane na nośniku magnetycznym do pozostałych narodowych organów informacji w celu eksperymentalnego wykorzystania.

Grupy robocze specjalistów, tworzone przez Radę MSINS, a także poszczególne narodowe organy informacji, wykonały szereg ważnych prac zierających do automatyzacji Systemu w całości. W szczególności opracowano i uzgodniono projekt planu działalności związanej z budową zautomatyzowanego MSINS w latach 1981-1985 oraz kierunki i etapy pracy nad zestawem środków lingwistycznych tego systemu.

^{x/} W momencie sporządzania Sprawozdania, tj. w lutym 1980 r.

V. W roku 1979 przeprowadzono szereg imprez o charakterze organizacyjnym, niezbędnych do zapewnienia, zgodnego z założeniami, rozwoju MSINS. Delegacja polska przedstawiła na IV posiedzeniu Rady MSINS projekt dokumentu dotyczącego tworzenia podsystemów dziedzinowych MSINS i powoływania kierujących tymi podsystemami placówek informacyjnych /tzw. organów bazowych/. Projekt uzyskał aprobatę Rady, która jednak uznała równocześnie, że praktyczne działania w tym zakresie byłyby przedwczesne z uwagi na brak niezbędnych do tego warunków organizacyjnych i materialnych.

W marcu 1979 r. odbyła się w Mogilanach koło Krakowa narada specjalistów z zakresu języków informacyjnych. W toku narady ustalono kierunki dalszej pracy nad środkami lingwistycznymi Systemu i sformułowano wnioski pod adresem Rady MSINS.

W czerwcu 1979 r. przeprowadzono w Pradze konferencję na temat koordynacji gromadzenia zbiorów naukowych. Uzgodniono tekst zaleceń w sprawie takiej koordynacji, projekt opracowania technicznego mikrofisz i zasady wzajemnej wymiany mikrofisz, a także szereg wniosków szczegółowych dotyczących koordynacji gromadzenia zbiorów.

Również w czerwcu 1979 r. odbyło się w Berlinie spotkanie stałej grupy roboczej do spraw automatyzacji MSINS, na którym uzgodniono wspomniany wcześniej projekt planu działalności związanej z automatyzacją Systemu.

W związku z 30-leciem RWPG Instytut Informacji Nauk Społecznych AN ZSRR zorganizował w Moskwie wystawę książek poświęconych współpracy w ramach Rady, opublikowanych w krajach socjalistycznych w latach 1969-1979.

Jan Lenart

INFORMACJA NAUKOWA WE WSPÓŁCZESNEJ DANII^x

Informacja naukowa we współczesnej Danii - sytuacja obecna i kierunki jej rozwoju - to tematyka artykułu Leifa Kajberga z Kopenhagi, opublikowanego na łamach czasopisma "DFW Dokumentation Information". Autor nie ujął całości zagadnienia, lecz omawia szereg wybranych, najbardziej aktualnych kwestii.

Pierwsza część artykułu poświęcona jest tzw. bibliotekom badawczym rozumianym jako placówki informacyjne, które w pierwszym rzędzie są wykorzystywane przy pracach badawczych oraz dla szeroko pojętych programów kształcenia. Składają się na nie biblioteki narodowe, biblioteki uniwersyteckie i innych szkół wyższych oraz biblioteki specjalistyczne. Bibliotekami badawczymi są zarówno Biblioteka Królewska w Kopenhadze czy biblioteki uniwersytetów w Roskilde, Odense, Aalborg, a także biblioteki specjalistyczne przy muzeach, archiwach, szpitalach itd., jak również około 100 bibliotek w przedsiębiorstwach prywatnych. Ogółem w Danii istnieje obecnie 400 bibliotek badawczych oraz 400 bibliotek instytutowych w uniwersytetach i szkołach wyższych.

Charakterystyczne dla sieci duńskich bibliotek badawczych jest ich daleko posunięta specjalizacja oraz duże zróżnicowanie pod względem wielkości, struktury wewnętrznej i statusu administracyjnego. Wszystkie jednak służą temu samemu celowi: przygotowaniu literatury specjalistycznej dla odbiorcy, którym praktycznie może być każdy; nie istnieją żadne bariery instytucjonalne czy geograficzne. Z bibliotek badawczych można korzystać osobiście lub też za pośrednictwem innych bibliotek, stąd tak żywy udział bibliotek badawczych w krajowym systemie wypożyczania międzybibliotecznego.

Autor podkreśla, iż bibliotekarstwo duńskie, mimo wyraźnego podziału dziedzinowego, cechuje duża spójność. Wszystkie biblio-

^x Kajberg L. Wissenschaftliche Information in Dänemark heute - Probleme und Tendenzen. "DFW Dokumentation Information" R.27: 1979 nr 3/4 s. 83-86.

teki, począwszy od najmniejszych, gminnych, po największe biblioteki naukowe, stanowią pod tym względem system jednolity, koordynowany przez tzw. "Oplysningkontor" - Ośrodek Ruchu Wypożyczenia Bibliotecznego. Nie przesłania to jednak faktu, iż coraz wyraźniej zarysowują się tendencje dalszych, głębszych podziałów specjalistycznych. Świadczy o tym m.in. rozłam w Duńskim Związku Bibliotek, który doprowadził do powstania samodzielnego Związku Bibliotek Badawczych.

Od wielu lat duńskie biblioteki badawcze usiłują rozwiązać problem zarządzania centralnego i trudności finansowych - do dziś nie ma wyraźnie określonych granic prawnych regulujących te sprawy. Braki organizacyjne powiązane są z faktem, że biblioteki badawcze podlegają różnym ministerstwom - głównie Ministerstwu Wyznań Religijnych oraz Ministerstwu Oświaty i Badań, co utrudnia ich centralizację. Istnieje co prawda centralna jednostka nadrzędna, a mianowicie Wspólna Rada ds. Bibliotek Badawczych, nie posiada ona jednak jeszcze dostatecznych uprawnień i kompetencji. Można również wspomnieć o Królewskim Urzędzie ds. Bibliotek, który jest nadrzędną jednostką administracyjną dla - w pełni już zintegrowanych - Biblioteki Królewskiej i Biblioteki Uniwersyteckiej w Kopenhadze.

Do zadań Wspólnej Rady ds. Bibliotek Badawczych należą m.in. standaryzacja zasad katalogowania, wprowadzenie jednolitego systemu klasyfikacji, opracowanie koncepcji systemu NOSP - Skandynawskiego Centralnego Katalogu Czasopism oraz prowadzenie prac rozwojowych z dziedziny bibliotekarstwa i automatyzacji procesów bibliotecznych. Stopień automatyzacji duńskich bibliotek badawczych jest wysoki. Liczne spośród nich posiadają zmechanizowane systemy wypożyczenia i komputerowe systemy zestawiania katalogów. Biblioteka Uniwersytecka w Aalborg bierze udział w pracach nad systemem BLCMP /Birmingham Libraries Co-operative Mechanization Project/ prowadzonych w Wielkiej Brytanii od 1979 r. Ponadto, na dużą skalę, prowadzone są prace projektowe nad wykorzystywaniem zapisów katalogowych na taśmach magnetycznych w formacie MARC oraz nad systemem SAMKAT, w którym ma nastąpić przedstawienie i adaptacja tzw. katalogu akcesji na system komputerowy. Katalog akcesji jest w tym przypadku rozumiany jako ogólny wykaz monografii zagranicznych znajdujących się w bibliotekach duńskich.

Szczególne zasługi na polu automatyzacji bibliotek ma Biblioteka Wyższej Szkoły Technicznej Danii, gdzie prace badawczo-rozwojowe w tym zakresie są prowadzone od dłuższego czasu na bardzo szeroką skalę. Jednym z najnowszych projektów opracowywanych przez jej pracowników jest ALIS /Automated Library Information System/ przewidujący zautomatyzowany system wypożyczania oraz bezpośredni dostęp /w trybie on-line/ do zgromadzonych centralnie opisów katalogowych poszczególnych bibliotek.

Jednym z ważnych wydarzeń w duńskim świecie bibliotekarskim było powołanie w 1975 r. Państwowej Komisji ds. Bibliotek, której powierzono zadanie rozwiązania podstawowych problemów polityki Państwa odnośnie rozwoju i organizacji bibliotekarstwa i informacji w Danii oraz opracowanie odpowiednich przepisów prawnych. Nie spełniła ona jednak pokładanych w niej nadziei. Opublikowane w 1979 r. rezultaty prac Komisji wzbudziły ostre głosy krytyki. Wsuwano zarzuty, że Komisja ograniczyła swą działalność tylko do ujęcia istniejącego stanu rzeczy, zbyt wąsko poruszając sprawę dalszego rozwoju. Duże zainteresowanie wzbudziły m.in. wnioski i propozycje Komisji dotyczące struktury i centralnego zarządzania bibliotekami. Otóż Komisja zaproponowała utworzenie centralnego organu zarządzania wszystkimi bibliotekami w kraju. Organ ten miałby za zadanie koordynowanie działalności poszczególnych prac rozwojowych, współpracę krajową i międzynarodową.

Ostatnia część artykułu L. Kajberga poświęcona jest zagadnieniom rozwoju informacji naukowej i dokumentacji w Danii. Duńskie placówki informacyjne i dokumentacyjne można podzielić na cztery grupy:

1/ w sektorze badań i oświaty: biblioteki naukowe i specjalistyczne wraz z istniejącymi w ich obrębie placówkami dokumentacyjnymi prowadzonymi systemem tradycyjnym lub przy wykorzystaniu komputerów;

2/ biblioteki specjalistyczne wraz z należącymi do nich placówkami dokumentacyjnymi w ramach urzędów i jednostek administracji publicznej /np. Centralna Biblioteka Administracyjna, Dział Dokumentacji Ministerstwa Ochrony Środowiska i in./;

3/ międzyregionalne, regionalne i lokalne placówki przekazu informacji i placówki informacyjne zarówno o charakterze branżowym jak i międzybranżowym, zajmujące się zagadnieniami z dziedziny techniki i gospodarki;

4/ biblioteki i placówki informacyjne w prywatnych przedsiębiorstwach gospodarczych.

Oprócz czterech wymienionych grup istnieje szereg placówek pomocniczych o podobnym zakresie działalności i zadaniach. Są to m.in. placówki zajmujące się gromadzeniem danych bibliograficznych oraz informacji dotyczących kształcenia kadr i planowania.

W ciągu ostatnich pięciu-dziesięciu lat największe duńskie biblioteki badawcze i niektóre inne placówki informacyjno-dokumentacyjne rozbudowały w sposób istotny swoją bazę komputerową. Świadczą one usługi zarówno w zakresie selektywnej dystrybucji informacji, jak i retrospektywnego wyszukiwania informacji w zbiorach utrwalonych na taśmach magnetycznych czy zapewniające dostęp w trybie on-line. W wielu bibliotekach badawczych istnieje możliwość dostępu do banków danych opracowanych przez systemy amerykańskie: Lockheed/DIALOG, SDC/ORBIT i ESA/RECON. Również przedsiębiorstwa prywatne i placówki administracji publicznej coraz częściej instalują terminale on-line. Nie można jednak przemilczeć faktu, iż usługi informacyjne "on-line" w bibliotekach badawczych często są organizowane ad hoc i mają charakter raczej eksperymentalny. Wiąże się to z finansowaniem inwestycji tego typu ze środków przeznaczonych na cele projektowe.

W artykule przytoczono szereg danych zaczerpniętych z materiałów zgromadzonych przez jednostki administracyjne sektora badań, dotyczące stanu za rok 1977. I tak, na przykład w 1977 r. najczęściej korzystano z systemów bibliograficznych typu ESA/RECON i Lockheed/DIALOG. Spośród ośrodków dokumentacji specjalistycznej najbardziej rozwiniętą bazę komputerową posiada Biblioteka Wyższej Szkoły Technicznej Danii, która już w latach sześćdziesiątych brała aktywny udział w organizowaniu usług informacyjnych z zakresu badań i gospodarki /dane na taśmach magnetycznych/. Działający w tym ośrodku system ESA/RECON jest eksploatowany przeciętnie 360 godzin rocznie, posiada 300 stałych klientów. Dział Dokumentacji Kopenhaskiej Biblioteki Uniwersyteckiej obejmuje zagadnienia z dziedziny nauk przyrodniczych, posiada około 240 klientów systemu SDI. W okresie od kwietnia 1976 r. do marca 1977 r. zanotowano 1560 zapytań do banku danych MEDLARS /Medical Literature and Retrieval System/. Państwowa Biblioteka w Aarhus /Jütland/ notuje rocznie około 300 zapytań kierowanych do systemu MEDLARS. Królewska Biblioteka w Kopenhadze posiada automaty-

czny system wyszukiwania danych z dziedziny psychologii. Biblioteka Risø, dysponująca zbiorami z dziedziny techniki nuklearnej, zanotowała w 1977 r. 180 abonentów selektywnej dystrybucji i 150 klientów retrospektywnego wyszukiwania informacji. Biblioteka ta jest jednostką odpowiedzialną za gromadzenie i włączanie dokumentów duńskich do Europejskiego Systemu INIS /International Nuclear Information System/.

Użytkownicy tych placówek oceniają na ogół pozytywnie poziom oferowanych im usług. Krytykowany jest natomiast zbyt mały zasób literatury europejskiej w amerykańskich bankach danych, gdy tymczasem gros banków danych stojących do dyspozycji w duńskich placówkach informacyjnych są to banki właśnie systemów amerykańskich.

Organem koordynującym i planującym duńską informację naukową i techniczną oraz prace badawcze i szkolenie kadr z tej dziedziny jest DANDOK - Komitet ds. Informacji i Dokumentacji Naukowej i Technicznej, utworzony w 1970 r. DANDOK w 1976 r. opublikował materiały dyskusyjne nt. kierunków rozwoju informacji z dziedziny rolnictwa, zaś w 1977 r. jako uzupełnienie - propozycję programu rozbudowy i koordynacji służby dokumentacyjnej opartych na komputerach na lata 1977-1981. Program ten obejmuje rozwój bazy technicznej i sieci informacyjnej, sprawy kadrowe i finansowe. Na jego realizację zaplanowano sumę 37,3 mln koron duńskich.

Najbardziej aktualnym problemem duńskiego bibliotekarstwa i informacji naukowej jest sprawa dostępu do europejskiej sieci informacyjnej EURONET/DIANE. Dzięki niej odbiorcy duńscy uzyskaliby możliwość bezpośredniego korzystania z banków danych innych krajów EWG. Autor podkreśla fakt, iż Dania jako jedyny kraj skandynawski należący do EWG, również i w dziedzinie informacji pełni swoistą rolę pośrednika między krajami Wspólnoty a pozostałymi krajami Skandynawii. Stąd jej szczególna pozycja w sieci informacyjnej EURONET i SCANNET.

Hanna Ordęga-Hessenmøller

K R O N I K A

SESJA NAUKOWA nt. MODEL BIBLIOTEKI SZKOŁY WYŻSZEJ Poznań, 17-18 grudnia 1979 r.

Dynamiczny rozwój wyższych uczelni, w modernizowanym systemie szkolnictwa powoduje, że zmieniają się funkcje pełnione przez biblioteki uczelniane. Obok działalności tradycyjnej, takiej jak gromadzenie, opracowanie, udostępnianie, biblioteki coraz szerzej prowadzą działalność związaną z badaniami naukowymi. Ponadto, nowoczesna biblioteka podejmuje również obowiązki dydaktyczne, prowadząc kształcenie użytkowników informacji naukowej. Współczesna biblioteka, dążąc do zaspokojenia potrzeb środowiska naukowego, musi też pełnić funkcje ośrodka informacji naukowej.

Dyskusję nad obrazem przyszłej biblioteki uczelnianej podjęto na Ogólnokrajowej Konferencji Bibliotekarzy na temat: Kierunki rozwoju bibliotek szkół wyższych resortu nauki, szkolnictwa wyższego i techniki, zorganizowanej z inspiracji Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Jarocinie, 17-18 kwietnia 1979 roku. Konferencja Jarocińska wykazała jak duże jest zainteresowanie sprawami rozwoju bibliotek uczelnianych, i jak wiele problemów jest do rozwiązania w tym zakresie. Wśród różnych postulatów uczestnicy konferencji zgłosili potrzebę kontynuowania badań nad rozwojem bibliotek szkół wyższych i dalszej wymiany myśli zarówno praktyków, jak i teoretyków bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

Realizując powyższe postulaty, w dniach 17 i 18 grudnia 1979 roku w Poznaniu, zorganizowano sesję naukową na temat: Model biblioteki szkoły wyższej. Organizatorami konferencji byli: Biblioteka Główna UAM, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji

naukowej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza oraz Komisja Infor-
macji Naukowej Oddziału PAN w Poznaniu.

W sesji wzięło udział ponad 150 reprezentantów środowisk naukowych skupionych wokół bibliotek szkół wyższych różnego typu. Wśród nich byli także obecni pracownicy zakładów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Wzięli w niej udział również goście zagraniczni, przedstawiciele bibliotek uniwersyteckich oraz instytutów informacji naukowej z NRD. Uczestnikami sesji byli też przedstawiciele miejscowych władz politycznych, resortu nauki, szkolnictwa wyższego i techniki, resortu kultury i sztuki oraz Centrum INTE. Program sesji przewidywał obrady plenarne oraz posiedzenia w sekcjach.

Podczas obrad plenarnych wysłuchano następujących referatów:

- Miejsce biblioteki uczelnianej w przyszłym modelu szkoły wyższej - mgr Jan Steperski, Min. Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, Warszawa.
- Miejsce bibliotek szkół wyższych w polityce Państwowej Rady Bibliotecznej - dr Edward Paliński, Min. Kultury i Sztuki, Warszawa.
- SINTO a biblioteki szkół wyższych - inż. Mieczysław Derentowicz, Centrum INTE, Warszawa.
- Metodologia pracy nad koncepcją modelu funkcji biblioteki szkoły wyższej - prof.dr hab. Stanisław Kubiak, Biblioteka Główna UAM, Poznań.
- Uniwersytet w systemie informacji naukowej - doc.dr Bronisław Ługowski, mgr J. Lenart, Ośrodek Informacji Naukowej PAN, Warszawa.
- Współpraca biblioteki szkoły wyższej z siecią bibliotek publicznych - mgr Franciszek Łozowski, Wojewódzka Biblioteka Publiczna, Poznań.
- Historia biblioteki uniwersyteckiej w Getyndze - prof.dr Helmut Kubitschek, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu im. Humboldta w Berlinie.

Sekcja I. Problemy organizacji. Wysłuchano następujących referatów:

- Organizacja i zarządzanie siecią bibliotek w szkole wyższej - mgr Wojciech Spaleniak, Biblioteka Główna UAM, Poznań.
- Wpływ norm prawnych oraz norm organizacyjnych na funkcjonowanie biblioteki szkoły wyższej - dr Krystyna Babiakowa, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UAM, Poznań.
- Rola instytutowej biblioteki i ośrodka informacji naukowej w ogólnym modelu działalności biblioteczno-informacyjnej Politechniki Wrocławskiej - mgr Łucja Talarczyk, Biblioteka Główna

na i Ośrodek Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej.

- Struktur und Funktion der Universitätsbibliotheken in der DDR - dr Waltraud Irmscher, Biblioteka Uniwersytetu im. Humboldta, Berlin, NRD.
- Struktura kadry w perspektywnym modelu szkoły wyższej - dr Stanisław Badoń, Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej.

Uczestnicy dyskusji szczególną uwagę poświęcili sprawom zarządzania, które jest podstawą sprawnego funkcjonowania bibliotek. Podkreślano, że dużym utrudnieniem jest częste tworzenie nowych aktów prawnych niespójnych z zarządzeniami, które już weszły w życie. Innym istotnym problemem, który w przyszłości będzie wymagał rozwiązań organizacyjnych, jest współistnienie biblioteki głównej z bibliotekami sieci bibliotecznej. Podobnie, powołanie bibliotek centralnych oraz tworzenie wielkich systemów informacyjnych pociągnie za sobą zmiany w strukturze wewnętrznej biblioteki. Wśród wniosków końcowych, jako najpilniejszy uznano dążenie do ujednoczenia podstaw prawnych z zakresu bibliotekarstwa. Zmiany legislacyjne wpłyną zasadniczo na lepsze funkcjonowanie struktury organizacyjnej oraz pozwolą na ustabilizowanie spraw zawodowych i życiowych bibliotekarzy.

Sekcja II. Gromadzenie, opracowanie i udostępnianie dokumentów.

Przedstawiono referaty:

- Kryteria gromadzenia dokumentów w bibliotekach uczelnianych - dr Zbigniew Sławiński, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UAM, Poznań.
- Koordination des Bestandsaufbaus im Hochschulbereich - dr Erika Marks, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, Uniwersytet im. Humboldta, Berlin, NRD.
- Notwendigkeit, Möglichkeiten und Grenzen der Arbeit von Fachreferenten in einer Universitätsbibliothek - prof.dr hab. Joachim Ditze, Biblioteka Uniwersytecka w Halle, NRD.
- Teoretyczne podstawy opracowywania dokumentów - dr Anna Walendowska-Garczarczyk, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UAM, Poznań.
- Technologia przetwarzania dokumentów - mgr Roman Jaworski, mgr Mirosław Górny, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UAM, Poznań.
- Modernizacja udostępniania zbiorów w bibliotece szkoły wyższej - doc.dr Henryk Dubowik, Biblioteka Główna WSP, Bydgoszcz.

Podczas obrad, poruszono szereg problemów związanych z udoskonaleniem zadań wykonywanych zgodnie z podstawowymi funkcjami, jakie pełni biblioteka uczelniana. Dyskutowano o problemie współistnienia księgozbiorów nowych z archiwalnymi. Postulowa-

no, szersze niż dotychczas, wprowadzanie zasady wolnego dostępu do półek, zwłaszcza w mniejszych bibliotekach sieci bibliotecznej. Wielu dyskutantów podkreślało znaczenie prawidłowego interpretowania i stosowania norm międzynarodowych dotyczących gromadzenia, opracowania i udostępniania. Rozbieżności spotykane w praktyce bibliotekarskiej utrudniają pracę, a w przyszłości mogą zaważyć na harmonijnym współistnieniu bibliotek uczelnianych w ramach systemów informacyjnych.

Sekcja III. Mechanizacja i automatyzacja prac biblioteki uczelnianej. Podstawą do dyskusji były 3 referaty:

- Biblioteczny system informatyczny i jego ogniwa - dr Urszula Kosiel, Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej.
- Tendencje w automatyzacji zbiorów bibliotecznych i warunki ich realizacji w bibliotekach uczelnianych - dr Jan Sójka, Biblioteka Główna Akademii Ekonomicznej, Poznań.
- Problemy analizy systemowej jako wstępny etap prac nad automatyzacją działań bibliotecznych - mgr Jerzy Sonnwend, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UAM, Poznań.

W toku dyskusji podkreślono, że przyszłość bibliotek szkół wyższych nierozzerwalnie łączy się z mechanizacją i automatyzacją. Najwięcej obaw i dyskusji budzi ciągły brak jednoznaczności w formułowaniu zadań, jakie biblioteki muszą podjąć. Zaproponowano, aby środowiska posiadające pewne doświadczenia w zakresie mechanizacji i automatyzacji, np. wrocławskie czy krakowskie zorganizowały konferencję na temat już wdrożonych zautomatyzowanych systemów biblioteczno-informacyjnych. Spotkanie takie pozwoliłoby na wymianę spostrzeżeń praktyków i teoretyków mechanizacji i automatyzacji bibliotek, a w przyszłości pozwoliłoby uniknąć wielu niepotrzebnych posunięć.

Duże nadzieje wiązane są z analizą systemową, której sprawne przeprowadzenie powinno, zdaniem dyskutantów, stać się warunkiem przystąpienia do realizacji pierwszej fazy modernizacji bibliotek. Uczestnicy obrad postulowali, aby opracować prognozę rozwoju z informatyzowanych systemów biblioteczno-informacyjnych do 2000 roku i zabezpieczyć drożność zautomatyzowanych systemów we wszystkich bibliotekach szkół wyższych w Polsce. Wiele osób podkreślało, że biblioteki uczelniane są w swej strukturze związane z macierzystymi szkołami wyższymi i dlatego należy w przyszłości traktować zautomatyzowane systemy biblioteczno-informacyjne jako integralne i spójne z ogólnouczelnianym skomputeryzowanym systemem zarządzania uczelnią.

Sekcja IV. Działalność informacyjna bibliotek szkół wyższych.

Podstawę do dyskusji stanowiły następujące wystąpienia:

- Działalność informacyjna bibliotek szkół wyższych - mgr Teresa Jasińska, Biblioteka Główna Politechniki Szczecińskiej.
- Działalność informacyjna bibliotek zakładowych szkoły wyższej. Próba ujęcia modelowego /komunikat/ - mgr Alina Wąsikowska, Biblioteka Instytutu Filologii Germańskiej UAM, Poznań.
- Zbiory źródeł informacyjnych w bibliotece /jako ośrodka informacji/ - mgr Eugenia Dabertowa, Biblioteka Główna UAM, Poznań.
- Informacja dla potrzeb pracowników naukowo-dydaktycznych uczelni - dr Marianna Borawska, Biblioteka Główna WSP, Słupsk.
- Z badań nad użytkownikami informacji naukowej w bibliotece szkoły wyższej - mgr Maria Jagielska, Biblioteka Główna UAM.
- Biblioteka szkoły wyższej jako ośrodek informacji - doc. dr Krystyna Wyczańska, Ośrodek Informacji Naukowej PAN, Warszawa.
- Propaganda informacji naukowej - prof.dr hab. Stanisław Nawrocki, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UAM, Poznań.

Wśród wielu rozlicznych zadań, biblioteka szkoły wyższej, jako ośrodek informacji naukowej, musi odpowiadać za zapotrzebowanie użytkowników nie tylko w zakresie informacji skierowanej do źródła pierwotnego/ informacji bibliograficznej, katalogowej itp./; jej obowiązkiem powinno stać się precyzyjne informowanie o treści danego źródła. Takie rozumienie usługowej działalności informacyjnej pozwoli na podniesienie rangi biblioteki jako centrum informacyjnego w regionalnym środowisku naukowym. Szczególnych predyspozycji zawodowych oczekuje się od personelu bibliotecznego. Kadra bibliotek szkół wyższych powinna być uzupełniana pod kątem specjalizacji naukowej środowiska oraz przydatności do wykonywania prac dokumentacyjno-informacyjnych. Bibliotekarze powinni doceniać przydatność doskonalenia zawodowego, w dalszym ciągu realizować samokształcenie oraz rozwijać pracę naukową, zwłaszcza tematycznie związaną z potrzebami tworzonego systemu informacyjnego.

Zwrócono uwagę na sprawę kształcenia użytkowników informacji. Szkolenie w zakresie informacji naukowej powinno być organizowane także dla pracowników naukowo-dydaktycznych, którzy wiedzę uzyskaną tą drogą mogliby przekazywać następnie studentom. Podkreślano celowość szkolenia w zakresie informacji naukowej w szkołach niższego szczebla, przygotowujących najmłodszych użytkowników do korzystania ze zbiorów bibliotecznych i informacji naukowej.

Sekcja V. Badania naukowe. Przedstawiono 6 referatów:

- Aktualny stan badań nad funkcją biblioteki szkoły wyższej - dr Zdzisław Szkutnik, Biblioteka Główna UAM, Poznań.
- Wpływ badań naukowych na kształtowanie modelu biblioteki szkoły wyższej - dr Maciej Olejniczak, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UAM, Poznań.
- Stan badań naukowych w bibliotekach szkół wyższych w wybranym środowisku naukowym, akademickim - mgr Wacław Sokołowski, Biblioteka Główna Akademii Rolniczej, Poznań.
- Postulaty dotyczące problematyki badawczej w różnych typach bibliotek szkół wyższych - dr Janisław Osieglowski, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UAM, Poznań.
- Stan i potrzeby badawcze w zakresie konserwacji dokumentów gromadzonych w bibliotekach - dr Zofia Rzemyskowska, dr Stanisław Glaty, Biblioteka Główna UAM, Poznań.
- Problematyka upowszechniania wybranych metod konserwacji dokumentów /komunikat/-mgr Maria Janiszewska, Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Poligrafii i Opakowań, Poznań.

W dyskusji podkreślono, iż badania naukowe ciągle jeszcze nie nadążają za rozwojem praktyki bibliotekarskiej. Ważne wydaje się podjęcie odpowiednich działań umacniających pozycję Oddziału Prac Naukowych i Dydaktycznych w inicjowaniu, organizowaniu i koordynowaniu badań naukowych prowadzonych przez poszczególne biblioteki. Oddział ten powinien odgrywać taką rolę, jaką oddziały informacji naukowej w rozwoju prac informacyjnych.

Prace badawcze dotyczące perspektyw biblioteki akademickiej w Polsce prowadzone są głównie w dużych bibliotekach naukowych. Należy oczekiwać aktywniejszego niż dotychczas podjęcia badań w instytutach i zakładach bibliotekoznawstwa.

Prowadzenie badań nad biblioteką wymaga spełnienia określonych warunków: preeliminowania odpowiednich funduszy, powoływania zespołów badawczych, zabezpieczenia warunków sprzyjających podejmowaniu prac badawczych przez szersze niż dotychczas grono bibliotekarzy. Ten ostatni warunek jest tym istotniejszy, że w odczuciu środowiska akademickiego jedynie nauczyciele akademicy są zbyt obciążeni dydaktyką, pracą administracyjną, wychowawczą i naukową, natomiast nie dostrzega się przeciążenia bibliotekarzy. Pilną potrzebą wydaje się przeprowadzenie, w możliwie najkrótszym czasie, analizy potencjału badawczego pracowników bibliotek szkół wyższych w Polsce. Szczególnie ważnym jej elementem będzie określenie perspektywicznych i aktualnych możliwości kadrowych pod kątem prowadzenia badań naukowych.

Celowe wydaje się też sporządzenie dokumentacji i analizy dorobku naukowego bibliotek uczelnianych za lata 1945-1978. Równolegle należałoby sporządzić rejestr prac badawczych aktualnie prowadzonych w bibliotekach szkół wyższych oraz stworzyć na tej bazie perspektywiczny plan badań z wytypowaniem tematów priorytetowych, które wzorem innych dyscyplin powinny być opracowane jako tematy węzłowe lub resortowe. Chodzi bowiem o szersze włączenie badań prowadzonych w bibliotekach do aktualnego problemu międzyresortowego SINTO oraz problemu węzłowego: Polska kultura narodowa, tendencje rozwojowe i percepcja, z grupami tematycznymi - czytelnictwo, bibliotekoznawstwo oraz książka w procesie komunikacji społecznej. Plan powinien być skoordynowany z zamierzeniami badawczymi placówek naukowych, które w swej tematyce badawczej uwzględniają zagadnienia z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Działaniom tym powinien patronować Komitet Bibliotekoznawstwa Polskiej Akademii Nauk.

Szczególnie mocno należy zaakcentować potrzebę reaktywowania środowiskowych czasopism specjalistycznych oraz utworzenie nowych czasopism, uwzględniających potrzeby środowiska. W związku z tym, nasuwa się konieczność fachowej oceny istniejących czasopism z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, pozostających w gestii resortu nauki, szkolnictwa wyższego i techniki.

Sekcja VI. Działalność dydaktyczna. Z rozwojem informacji naukowej oraz koniecznością kształcenia jej użytkowników wiąże się nierozzerwalnie wielokierunkowa działalność dydaktyczna biblioteki uczelnianej. Przedstawiono referaty:

- Ogólne problemy działalności dydaktycznej bibliotek szkół wyższych - dr Janina Dydowiczowa, Biblioteka Główna UAM, Poznań.
- Szkolenie studentów jako użytkowników informacji naukowej ze szczególnym uwzględnieniem obowiązujących programów - mgr Andrzej Karpowicz, Biblioteka Główna UAM, Poznań.
- Metody badań efektywności nauczania studentów jako użytkowników informacji naukowej - mgr Wanda Pindłowa, Zakład Bibliotekoznawstwa Instytutu Filologii Polskiej UJ.
- Die Nützerschuhung in Hochschulebereich - dr Gisela Ewert, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, Uniwersytet im. Humboldta, Berlin, NRD.
- Zadania biblioteki szkoły wyższej w zakresie kształcenia, doskonalenia i doskonalenia bibliotekarzy - mgr Ewelina Kowalowa, Biblioteka Główna UAM, Poznań.

Wielokierunkowa działalność dydaktyczna w poszczególnych typach bibliotek szkół wyższych wymaga uporządkowania przepisów prawnych. Za pierwszoplanowe zadanie uznano konieczność przeprowadzenia analizy dotychczasowych form i metod pracy dydaktycznej oraz opracowanie na tej podstawie szczegółowych modeli działania. Do tych celów powinien być powołany zespół specjalistów, który przygotowałby odpowiednie materiały. Materiały te powinny stanowić podstawę do opracowania konkretnych wniosków dotyczących:

- wprowadzenia odpowiednich ogólnie obowiązujących aktów prawnych jednoznacznie wprowadzających zajęcia z informacji naukowej do programów nauczania w szkołach wyższych,
- podjęcia centralnych decyzji w sprawie przygotowania odpowiednich pomocy dydaktycznych,
- corocznego kontynuowania spotkań wykładowców przedmiotu: Podstawy informacji naukowej /Jarocińskiej Szkoły Letniej/.

Obrady sesji "Model biblioteki szkoły wyższej" zakończyła dyskusja plenarna, podczas której przedstawiono wnioski wypływające z dyskusji w poszczególnych sekcjach. Konferencja stworzyła okazję do wymiany doświadczeń praktyków i znawców teorii rozwoju biblioteki szkoły wyższej. Niektóre referaty stanowiły podsumowanie dotychczasowego stanu badań. Ponadto było to forum bezpośredniej wymiany, często bardzo specjalistycznych doświadczeń, gdzie zaprezentowane warsztaty badawcze, zainspirowano tworzenie syntez naukowych i ujawniono potrzebę podjęcia nowych tematów. Przedstawione, podczas zakończenia obrad, wnioski zostaną przedłożone zainteresowanym instytucjom.

Katarzyna Śpikowska

ETNOGRAFICZNA DOKUMENTACJA I ARCHIWUM NAUKOWE W MUZEUM
Toruń, 14-15 marca 1980 r.

W dniach 14 - 15 marca 1980 roku w Toruniu odbyła się konferencja poświęcona problemom organizacji i udostępniania dokumentacji i zasobów archiwów naukowych w muzeach etnograficznych,

zorganizowana przez: Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Sztuki, Muzeum Etnograficzne w Toruniu oraz Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Etnograficznego w Toruniu.

W konferencji uczestniczyli przedstawiciele działów dokumentacji i archiwów muzeów etnograficznych w Polsce, Czechosłowacji, Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Ośrodka Informacji Naukowej PAN.

Problematykę prezentowanych podczas konferencji referatów oraz głosów w dyskusji można ogólnie ująć w następujące grupy zagadnień:

1. Aktualny stan dokumentacji i archiwistyki w muzeach etnograficznych w Polsce - problemy ewidencjonowania i merytorycznego opracowania zbiorów.

2. Merytoryczne i organizacyjne rozwiązania w zakresie dokumentacji i archiwów w niektórych muzeach etnograficznych w Polsce.

3. Systemy etnograficznej informacji muzealnej za granicą.

Jako punkt wyjścia obrad i dyskusji przedstawiono dwa referaty:

- Stan obecny etnograficznych archiwów naukowych w muzeach polskich - mgr Aleksander Błachowski, dyrektor Muzeum Etnograficznego w Toruniu.
- Organizacja i opracowanie etnograficznych materiałów archiwalnych, ze szczególnym uwzględnieniem muzeów - doc.dr hab. Bronisława Kopczyńska-Jaworska, prezes Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego.

Tematyka podjęta w obu referatach obejmowała problemy faktycznie związane z potrzebą podjęcia prac badawczych i metodycznych, umożliwiających systemowe uporządkowanie i ujednoczenie zasad i środków stosowanych w polskich muzeach etnograficznych do gromadzenia, ewidencjonowania i udostępniania zbiorów. Potrzeba ta wynika ze zróżnicowanej /niekiedy ograniczonej do skali pojedynczych muzeów/ praktyki dokumentacyjnej i informacyjnej, z braku podstawowych dokumentów normatywnych regulujących merytoryczne i metodyczne opracowanie zbiorów muzealnych. Wiąże się ona również z problemami kwalifikacji kadr dokumentacyjnych w muzealnictwie.

Jako zadania wymagające pilnego rozwiązania dla potrzeb dokumentacji i archiwistyki wymieniono:

- . Problemy naukowo-metodologiczne:
 - opracowanie jednolitego systemu gromadzenia i udostępnienia etnograficznej dokumentacji muzealnej,
 - kategoryzacja źródeł dokumentacji etnograficznej i archiwalnej,
 - opracowanie normy merytorycznej dla dokumentowania materiałów etnograficznych,
 - budowa niezbędnych środków lingwistycznych dla potrzeb opracowania informacji etnograficznej /klasyfikacji i tezauryusa/.
- 2. Problemy organizacyjne:
 - opracowanie modelu archiwum etnograficznego,
 - opracowanie instrukcji organizacji oraz naukowego regulaminu archiwum etnograficznego.
- 3. Problemy prawne w zakresie:
 - międzyresortowej integracji jednostek dokumentacyjnych i archiwalnych w muzeach,
 - naukowego statusu tych jednostek,
 - statusu kadr dokumentacyjnych.
- 4. Problemy techniczne:
 - opracowanie wzorów urządzeń i wyposażenia technicznego archiwów,
 - opracowanie instrukcji dla potrzeb profilaktyki konserwatorskiej.

Konieczność rozwiązania wymienionych problemów rozważano również w kontekście związków, jakie istnieją lub istnieć powinny, między działami dokumentacji i archiwami muzealnymi, będącymi jednocześnie producentami i użytkownikami informacji a zawartością projektów systemów dyscyplinowych w ramach Systemu Informacji o Naukach Społecznych, Międzynarodowego Systemu Informacji o Naukach Społecznych oraz SINTO. Podkreślano przy tym oczekiwanie na pomoc w tym zakresie ze strony Ośrodka Informacji Naukowej PAN jako Centralnego Ośrodka Informacji o Naukach Społecznych.

Dokumenty gromadzone i opracowywane przez działy dokumentacji i archiwa w muzeach etnograficznych pełnią dwojaką funkcję:

1/ nośników metainformacji o przedmiotach muzealnych, będących z punktu widzenia etnografii dokumentami rzeczywistości;

2/ dokumentów źródłowych /pierwotnych/ służących badaniom naukowym w zakresie etnografii.

Systemowe uporządkowanie i znormalizowanie procesów i środków gromadzenia, opracowania i udostępniania dokumentacji muzealnej jest problemem bardzo trudnym, choć interesującym z merytorycznego i metodycznego punktu widzenia. Zakres prac i zadań badawczych oraz projektowych dla potrzeb /tradycyjnych i zautomatyzowanych/ systemów informacji etnograficznej jest znacznie szerszy niż dla projektowanych obecnie systemów informacji bibliograficznej. Podkreślana w wystąpieniach uczestników konferencji konieczność normalizacji zasad i środków dokumentacji muzealnej oznacza praktycznie potrzebę budowy zintegrowanego systemu informacji faktograficznej, opartej na wykorzystaniu jako źródeł:

- dokumentów piśmienniczych, w większości niepublikowanych i niekonwencjonalnych,
- dokumentów ikonograficznych,
- dokumentów fonicznych,
- dokumentów filmowych.

Problemy opracowywania wymienionych źródeł informacji z punktu widzenia zasad i środków szczegółowo omawiano również w referatach prezentujących praktykę niektórych muzeów etnograficznych: w Warszawie, Toruniu, Rzeszowie, Krakowie i in.

Szczególnie ważne miejsce w ramach procesów opracowywania informacji etnograficznej zajmuje ewidencjonowanie eksponatów i archiwaliów oraz ich katalogowanie. Sygnalizowana przez uczestników konferencji potrzeba normalizacji tych prac związana jest z problemami ujednoczenia stosowanych do tych celów: struktury kart dokumentacyjnych, schematów klasyfikacyjnych oraz terminologii, tj. stworzenia kompleksu środków lingwistycznych, różniących się pod względem struktury i funkcji od środków stosowanych w systemach informacji bibliograficznej.

Ciekawymi przykładami rozwiązań w tej dziedzinie były przedstawione podczas konferencji referaty dotyczące:

- zautomatyzowanego systemu informacji etnograficznej zbudowanego dla potrzeb skansenu w Rožnowie /Czechosłowacja/, obejmującego obecnie około 150 tys. jednostek ewidencyjnych,
- systemu informacji w Musée National des Arts et Traditions Populaires w Paryżu,

oraz cytowane w niektórych referatach rozwiązania systemów w USA, Wielkiej Brytanii i w krajach skandynawskich. Stwierdzono, że z coraz większym zainteresowaniem poszczególnych krajów i muzeów na świecie spotykają się działania zmierzające do budowy międzynarodowych systemów informacji etnologicznej. Jest to związane z ciągłym wzbogacaniem zbiorów muzealnych, co przy braku jednolitych metod i środków ich opracowania oznacza systematyczne ograniczanie lub wręcz uniemożliwianie dostępu do informacji o tych zbiorach. Prace te są bardzo złożone z racji rozległości obszaru przedmiotowego oraz funkcji zakładanych dla takich systemów.

W praktyce niektórych krajów przystępuje się do adaptacji sprawdzonych funkcjonalnie rozwiązań metodycznych, techniczno-programowych i organizacyjnych za granicą, co jednocześnie zapewnia spójność budowanych systemów.

*

Rozwiązanie przedstawionych i diskutowanych podczas konferencji problemów dokumentacji i archiwów w polskich muzeach etnograficznych i docelowo budowy zintegrowanego systemu informacji etnograficznej dla potrzeb muzealnictwa i środowiska naukowego wymaga:

1/ stworzenia podstaw prawno-organizacyjnych i finansowych umożliwiających podjęcie prac badawczych i projektowych w skali międzyresortowej /Ministerstwa Kultury, Polskiej Akademii Nauk, Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki/ - skorelowania prac projektowych nad budową SINS z potrzebami użytkowników informacji w omawianym zakresie,

2/ systematycznego przygotowywania kadr dokumentacji i archiwów muzealnych w celu efektywnego stosowania metod i środków zautomatyzowanych systemów informacji oraz korzystania z usług tych systemów,

3/ podjęcia prac badawczych i koncepcyjnych przy udziale specjalistów z zakresu etnografii, muzealnictwa i informacji naukowej, przy jednoczesnym wykorzystaniu doświadczeń i dorobku zagranicznych systemów informacji.

Elżbieta Artowicz

S P I S T R E Ś C I

1. J. Lenart, B. Ługowski: Uniwersytet w systemie informacji naukowej 3
2. K. Wyczańska: Biblioteka szkoły wyższej jako ośrodek informacji naukowej 27
3. A. Czyżewicz, K. Wyczańska: Informacja naukowa w zakresie ekonomii. Wstępne badania sondażowe 47

M a t e r i a ł y i p r z y c z y n k i

1. A. Zabielska-Helle: Działalność informacyjna Biblioteki Szkoły Głównej Planowania i Statystyki 71
2. M. Litwinowicz: Centralna Biblioteka Narodowego Banku Polskiego. Badania potrzeb użytkowników 83
3. Z. Skwarnicka: Potrzeby użytkowników i służba informacyjna Biblioteki Jagiellońskiej 95
4. U. Paszkiewicz: Użytkownicy informacji naukowej w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie 109
5. W. Kronman-Czajka: Udostępnianie zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie 119

R e c e n z j e i o m ó w i e n i a

1. Działalność Międzynarodowego Systemu Informacyjnego Nauk Społecznych w 1979 roku - J. Lenart 127
2. Informacja naukowa we współczesnej Danii - H. Ordega-Hessenmöller 135

K r o n i k a

1. Sesja naukowa nt. Model biblioteki szkoły wyższej, Poznań, 17-18 XII 1979 r. - K. Śpikowska 140

2. Etnograficzna dokumentacja i archiwum naukowe w muzeum, Toruń, 14-15 III 1980 r. - E. Artowicz	147
--	-----

C O N T E N T S

1. J. Lenart, B. Ługowski: University and Scientific Information System	3
2. K. Wyczańska: Higher School Library as Scientific Information Centre	27
3. A. Czyżewicz, K. Wyczańska: Scientific Information in the Field Economics. Preliminary exploration	47

M a t e r i a l s a n d c o n t r i b u t i o n s

1. A. Zabielska-Helle: Information Activity of the Library of the Main School of Planning and Statistics	71
2. M. Litwinowicz: The Central Library of the Polish National Bank. Investigation of Users' Needs	83
3. Z. Skwarnicka: The Needs of Users and Information Services of the Jagiellonian Library	95
4. U. Paszkiewicz: Scientific Information Users at the University Library in Warsaw	109
5. W. Kronman-Czajka: Giving the Run of the Collection of the University Library in Warsaw	119

R e v i e w s a n d S u r v e y s

1. The Activity of the International Social Sciences Information System in 1979 year - J. Lenart	127
2. Scientific Information in Denmark - H. Ordega-Hessenmøller	135
C h r o n i c l e	140

СОДЕРЖАНИЕ

1. Я. Ленарт, Б. Луговски: Университет и система научной информации	3
2. К. Вычаньска: Библиотека высшего учебного заведения в качестве центра научной информации	27
3. А. Чыжевич, К. Вычаньска: Научная информация в области экономики. Предварительные исследования	47

М а т е р и а л ы и п р и м е ч а н и я

1. Забельска-Хелле: Информационная деятельность библиотеки Главной школы планирования и статистики	71
2. М. Литвинович: Центральная библиотека Польского национального банка. Изучение нужд потребителей	83
3. Э. Скварницка: Нужды потребителей и информационная служба Ягеллонской библиотеки	95
4. У. Пашкевич: Потребители научной информации в университетской библиотеке в Варшаве	109
5. В. Кронман-Чайка: Доступ к фондам университетской библиотеки в Варшаве	119

Р е ц е н з и и и о б з о р ы

1. Деятельность Международной информационной системы по общественным наукам в 1979 г. - Я. Ленарт	127
2. Научная информация в Дании - Х. Орденьга-Хессемюллер .	135
Х р о н и к а	140

SPRZEDAŻ NUMERÓW BIEŻĄCYCH I ARCHIWALNYCH

wydawnictw Ośrodka Informacji Naukowej PAN prowadzi Ośrodek Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN w Warszawie oraz jego ekspozytury.

Księgarnia ORWN PAN:

ORPAN Pałac Kultury i Nauki 00-901 Warszawa

Ekspozytury ORPAN:

ul. Mielżyńskiego 27/29	61-725 Poznań
ul. Sławkowska 17	31-016 Kraków
pl. Wolności 7, I p.	50-071 Wrocław
ul. Bankowa 14, paw. D, I p.	40-007 Katowice

Płatność gotówką, przelewem lub za zaliczeniem pocztowym.

